

12

ЖЫЛДЫҚ БІЛІМ БЕРУ АЛТНН ОБРАЗОВАНИЕ



РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-ӘДІСТЕМЕЛІК
ЖӘНЕ АҚПАРАТТЫҚ ТАЛДАМАЛЫҚ ЖУРНАЛ

РЕСПУБЛИКАНСКИЙ НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКИЙ,
ИНФОРМАЦИОННО-АНАЛИТИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ

2 - 2022

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
Ы. АЛТЫНСАРИН АТЫНДАҒЫ ҰЛТТЫҚ БІЛІМ АКАДЕМИЯСЫ

МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН
НАЦИОНАЛЬНАЯ АКАДЕМИЯ ОБРАЗОВАНИЯ ИМ. И. АЛТЫНСАРИНА

12 жылдық білім беру -летнее образование

Республикалық ғылыми-әдістемелік және ақпараттық-талдамалық журнал
Республиканский научно-методический и информационно-аналитический
журнал

2/2022

Нұр-Сұлтан
2022

**ҚР БҒМ Ұ.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясының
РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-ӘДІСТЕМЕЛІК ЖӘНЕ
АҚПАРАТТЫҚ-ТАЛДАМАЛЫҚ ЖУРНАЛЫ**

Басылымның кезеңділігі - жылына 4 рет шығады

РЕДАКЦИЯ АЛҚАСЫНЫҢ МҮШЕЛЕРІ

А.К. Мұхамедханова – т.ғ.к., қауымдастырылған профессор,
редакция алқасының төрағасы;
Ж.А. Қараев – п.ғ.д., профессор;
М.А. Алпысбес – т.ғ.д., профессор;
К.Н. Булатбаева – п.ғ.д., профессор;
Ә.Т. Дүйсебек – х.ғ.к., доцент;
Б.Қ. Игенбаева – п.ғ.д., доцент;
З.Ә. Жумагулова – п.ғ.к.
Н.В. Чекалева – п.ғ.д., профессор (Ресей);
О.А. Мельник – п.ғ.к., профессор (Белоруссия);
Н.П. Балкунова – ф.ғ.к., жауапты редактор;
А.Н. Мукушева – ф.ғ.к., корректор

Материалдардың анықтығына авторлар жауапты болады.
Редакция материалдарды қабылдамауға құқылы.

**РЕСПУБЛИКАНСКИЙ НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКИЙ И
ИНФОРМАЦИОННО-АНАЛИТИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ
Национальной академии образования
имени И. АЛТЫНСАРИНА МОН РК**

Периодичность издания – 4 номера в год

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

Мухамедханова А.К. – к.и.н., доцент, председатель редколлегии;

Караев Ж.А. – д.п.н., профессор;

Алпысбес М.А. – д.и.н., профессор;

Булатбаева К.Н. – д.п.н., профессор;

Дуйсебек А.Т. – к.х.н., доцент;

Игенбаева Б.К. – д.п.н., доцент;

Жумагулова З.А. – к.п.н.

Чекалева Н.В. – д.п.н., профессор (Россия);

Мельник О.А. – к.п.н., профессор (Беларусь);

Балкунова Н.П. – к.п.н., ответственный редактор;

Мукушева А.Н. – к.ф.н., корректор

Ответственность за достоверность материалов несут авторы.
Редакция оставляет за собой право отклонять материалы.

REPUBLICAN NEWS, ANALISYS, THEORY
AND METHODOLOGY JOURNAL
National Academy of Education named after Y.Altynsarin, MES RK

Frequency of publication – 4 issues per year

EDITORIAL BOARD

- A. Mukhamedkhanova** - PhD., Associate Professor,
Chairman of the Editorial Board;
Zh. Karayev - Doctor of Pedagogical Sciences, Professor;
M. Alpysbes - Doctor of Technical Sciences, Professor;
K. Bulatbaeva - Doctor of Pedagogical Sciences, Professor;
A. Duysebek - Candidate of Chemical Sciences, Professor;
B. Igenbayeva - Doctor of Pedagogical Sciences, Professor;
Z. Zhumagulova - PhD.
N. Chekaleva - Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Russia);
O. Melnik - Ph.D., professor (Belarus);
N. Balkunova - Ph.D., executive editor;
A. Mukusheva - corrector

The authors are responsible for the accuracy of the materials.
The editorial board reserves the right to reject the materials.

МАЗМҰНЫ – СОДЕРЖАНИЕ

БІЛІМ БЕРУ САЯСАТЫ – ОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ ПОЛИТИКА

А.А. Ислямова Инклюзивті білім беру – қоғамда адамның әлеуметтенуінің негізі	6
А.Қ. Жүсіп 12 жылдық білім беруге көшудің халықаралық және отандық тәжірибесіне шолу	10

ОҚЫТУДЫҢ ТЕОРИЯСЫ МЕН ТӘЖІРИБЕСІ – ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА ОБУЧЕНИЯ

МаНанхуе, Б.С. Ахметова Опыт Китая в обучении студентов работе с семьей	14
Есенбай Жанбота Қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында smart технологияны қолдану	22
Н.Б. Тоғызбай Мемлекеттік тіл мәртебесін көтерудегі қазтест-тің маңызы	28
А.Н. Мукушева, А.З. Турсынбаев Малокомплектные школы: проблемы, противоречия и пути их решения	33

ҒЫЛЫМИ ІЗДЕНІС – НАУЧНЫЙ ПОИСК

Е.Н. Угольников Влияние общей одаренности на развитие профессиональных способностей учащихся в дмш	42
Г.М. Кенжебаева, Ж.А. Арысбаева Сабақта саралау тапсырмаларын жоспарлау	46
Төлеш Наргиз Мектепте жазба жұмыстарын жүргізудің психологиялық негіздері	51

ЖҰМЫС ТӘЖІРИБЕСІНЕН – ИЗ ОПЫТА РАБОТЫ

М.В. Гутовец Организация самостоятельной деятельности учащихся в классе фортепиано дмш и дши	56
А.С. Бердикулова, А.Ж. Сариева Қазақ тілін екінші тіл ретінде үйретудегі оқылым дағдысын бағалау	60
Ю.А. Чернюк Единство коммуникативной и языковой компетенций как важный аспект современного подхода к обучению русскому языку	65
А.Ж. Архыматаева Биология сабақтарында оқушылардың сыни ойлауын PISA тапсырмалары арқылы жетілдіру	71

ТӘРБИЕНІҢ ТЕОРИЯСЫ МЕН ТӘЖІРИБЕСІ – ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА ВОСПИТАНИЯ

О.Н. Артюгина Специфика общения в условиях целостного педагогического процесса в системе «учитель-ученик»	75
Бай Цинсинь Международный опыт духовно-нравственного воспитания студентов	80
М.С. Аязбаева Бастауыш сынып оқушыларында эмоциялық	86
Ж.М. Дүйсебекова, Н.М. Муслманбекова Субмәдениетті қалыптастыруда музыканың рөлі	91

PERSONALIA

Қайыпбаева Айгүл Тоқтарбайқызы	97
БІЗДІҢ АВТОРЛАР – НАШИ АВТОРЫ	99
АВТОРЛАРҒА АРНАЛҒАН ЕРЕЖЕ – ПРАВИЛА ДЛЯ АВТОРОВ	100

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ – ҚОҒАМДА АДАМНЫҢ ӘЛЕУМЕТТЕНУІНІҢ НЕГІЗІ

А.А. Ислямова

«БАҰО «Өрлеу»» АҚ филиалы ШҚО бойынша

ПҚ БАИ аға оқытушысы, тарих ғылымының магистрі, психолог

Аңдатпа. Осы мақалада ерекше білімді қажет ететін балаларды оқыту мен тәрбиелеуде, оның қажеттілігі мен танымдық белсенділіктері және ерекше білімді қажет ететін балалардың білім алу жүйесін жетілдірудің басты бағыттары қарастырылады.

Аннотация. В данной статье рассматриваются основные направления образования и воспитания детей с ограниченными возможностями, их потребности и познавательная деятельность, а также совершенствование системы образования для детей с ограниченными возможностями.

Abstract. The following work summarises the main areas of education and upbringing of children with disabilities, their needs and cognitive activity, and improving the education system for children with disabilities.

Кілт сөздер: ерекше қажеттіліктері бар, мүмкіндіктері шектеулі балалар, тәрбиелік, тьюторлық, инклюзивті, адамгершілік, толерантты, тұлғалық.

Ключевые слова: дети с особыми потребностями, с ограниченными возможностями, воспитательные, тьюторские, инклюзивные, нравственные, толерантные, личностные.

Key words: children with special needs, with disabilities, educational, tutoring, inclusive, moral, tolerant, personal.

Қазақстан Республикасындағы баланың құқықтары туралы конвенцияның 15-бабында «Әрбір баланың білім алуға құқығы бар және Қазақстан Республикасының білім туралы заңдарына сәйкес оған тегін бастауыш, негізгі орта және жалпы орта білім және конкурстық негізде тегін техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі және жоғары білім алуға кепілдік беріледі. Ерекше білім беру қажеттіліктерін бағалауға сәйкес арнаулы педагогикалық тәрбиені қажет ететін мүмкіндігі шектеулі балаларға мемлекеттік бюджеттен белгіленген стандарттар деңгейінде олардың білім алуына кепілдік беретін қосымша қаражат бөлінеді.» - деп жазылған [1].

Қазақстан Республикасының «Қазақстан жолы – 2050: Бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ» атты халыққа Жолдауында ерекше көңілді қажет

ететін азаматтарымызға көбірек көңіл бөлу керекпіз және олар үшін Қазақстан кедергісіз аймаққа айналуға тиіс деп маңыздылығы айтылған, қоғамның мұндай жандарға қамқорлық көрсету парызы жайлы және бүкіл әлемде бұл тәжірибенің жүзеге асырылып жатқандығы туралы жазылған [2].

Бүгінгі таңда инклюзивті білім беру, инклюзивті оқыту сөздері жан – жақты зерттеліп жатыр. Елімізде тәжірибелік тұрғыда нәтижелі жұмыстар жүргізілуде. Соның ішінде инклюзивті оқытудың негізгі сегіз принциптері барлық баланың тең құқықтылығын айқындап көрсетеді. Олар:

1. Адам құндылығы оның мүмкіндігіне қарай қабілеттілігімен, жеткен жетістіктерімен анықталады;

2. Әрбір адам сезуге және ойлауға қабілетті;

3. Әрбір адам қарым - қатынасқа құқылы;

4. Барлық адам бір - біріне қажет;

5. Білім шынайы қарым - қатынас шеңберінде жүзеге асады;

6. Барлық адамдар құрбы - құрдастарының қолдауы мен достығын қажет етеді;

7. Әрбір оқушы үшін жетістікке жету – өзінің мүмкіндігіне қарай орындай алатын әрекетін жүзеге асыру;

8. Жан - жақтылық адам өмірінің даму аясын кеңейтеді.

Оқытудың дәл осы формасы кейбір оқушылардың жеке мұқтаждықтарын ескеріп, өзгеше қажеттіліктері бар балаларға білім алуға мүмкіндік болатын жалпы білім беру үрдіс деп атап өткен жөн, ал расымен бұл үрдіс ерекше білімді қажет ететін балалардың қажеттіліктерін қанағаттандыратын болса, ерекше жағдайды қажет ететін оқушылардың жағдайлары әлде қайда жақсы жаққа өзгерері анық [3].

Ерекше білімді қажет ететін оқушылармен жұмыс жүргізуде мұғалімдерге тьюторлардың көмегі жоғары. Жалпы, тьютор дегеніміз кім? Тьютор сөзі ағылшын тілінен (tutor) енген сөз. Қазақша мағынасы – «қамқоршы», «жәрдемші» дегенді білдіреді. Бір сөзбен айтқанда, «балаға бағыт-бағдар беруші». Тьюторлық үлгіде балаға білім берумен қоса оның қоғамдық белсенділігі міндетті түрде қарастырылады. Яғни, тьютор мен оқушы белгілі бір тақырыпты анықтап, алдына мақсат-міндеттер қойып, жеке білім алу бағдарламасын жасайды.

Тьютор ерекше білімді қажет ететін баланың жалпы сыныпта білім алуға бейімделуіне көмектеседі. Мәселен, дамуында ерекше білімді қажет ететін оқушылар 40 минуттық сабақ барысын бірден қабылдай алмауы мүмкін. Тьютор осыны қадағалап отырады, қажет жағдайда сыртқа алып шығады. Ерте жастан дамуында аутизм диагнозы анықталған, даун синдромы бар оқушылармен жұмыс

барысында тьюторлардың еңбегі зор. Бұл орайда білімге барлығының құштар, оқытуға келмейтін бала жоқ екендігін айтқан жөн.

Ерекше білімді қажет ететін балаларға қатысты, мемлекет оларға жас ерекшеліктеріне сай білім алу мүмкіндігін іске асырады. Инклюзивті білім беру тұрақты даму, қоғамдағы қалыптылық, күрделеніп келетін қоғамда адамның әлеуметтенуінің негізі болады [4].

Адамдардың әлеуметтену мен бейімделу мүмкіндіктері өмірлік жағдайлар мен жеке тұлғалық қасиеттерге тәуелді болуына және олар білім беру жүйесімен тығыз байланысты. Білім беру сөзінің мағынасын кеңінен қарастыратын болсақ – ол адамның пайда болуына, оның өмірінің ерекшеліктеріне, өмірлік тәжірибені жинақталуына, ал мұның барлығы нақты әлеуметтік-экономикалық жағдайларда индивидуалды-жеке тұлғалық капиталдың өсуіне қажет бола алады.

Инклюзивті білім берудің тереңдігі, жылдамдығы және материалдық тұрғыдан аса үлкен салымдарды қажет етпейтіндігіне, әлеуметтік-экономикалық, мәдени мәселелерді нәтижелі шешуге әсер ететін аймақтардың бірі болуын анықталады. Әлемде өзінің экономикалық және мәдени прогресімен инклюзивті білім беруге міндетті емес бір де бір мемлекет жоқ.

Инклюзивті білім беру әр балаға оның мектепте оқу көрсеткіштеріне сәйкес немесе сәйкес еместігіне қарамастан, білім алуға құқық береді. Балалар ұжымдарында өзара байланысқа түсіп, қарым-қатынас ережелерін меңгеруге, педагогпен бірге шығармашылық тұрғыдан білім алу мәселелерін шешуге үйренеді.

Сенімділікпен айтуға болатыны, инклюзивті білім беру барлық балалардың жеке тұлғалық мүмкіндіктерін кеңейте отырып, адамгершілік, толеранттылық, көмекке келу қасиеттерін қалыптастыруға,

дамытуға жағдай жасалынады.

Ерекше білімді қажет ететін балалар үшін инклюзивті білім берудің жағымды көрсеткіштері анық:

- инклюзивті ортадағы ерекше білімді қажет ететін балалар, арнайы мектепте оқитындармен салыстырғанда, өздерінің қалыпты деңгейдегі құрбыларымен әлеуметтік өзара байланысқа түсуде жоғары деңгейді көрсетеді.

Инклюзивті ортада ерекше білімді қажет ететін балалар күрделі бағдарламалар бойынша оқиды, нәтижесі – дағдылар мен академиялық жетістіктердің жақсаруына байланысты оқиды [5].

Инклюзивті білім беру бойынша зерттеу жұмыстарын жүргізіп, ерекше білімді қажет ететін оқушыларға арналған жеңілдетілген тапсырмаларды құрастыруда мұғалім келесі ережелерді есте сақтау қажет:

Сабақты жоспарлауда түзету мақсатын қою. Сабақ барысында ерекше білім беру қажеттілігі бар бала қызметінің траекториясын көрсету;

Сабақты нақты ұйымдастыру, әр адамға қызықты әрі қиын болатын, бірақ шамасына шақ келетін сабақ құру;

Әр балаға өз жылдамдығына сәйкес жұмыс жүргізуге мүмкіндік беру;

Дидактикалық материалдар мен көрнекі құралдарды жиі пайдалану;

4. Сабақта қызмет түрлері мен жұмыс түрлерін үнемі ауыстыру;

5. Барлық балаларға өздерінің іс-әрекетінің дәйектілігін дауыстап айту;

6. Қиын болған жағдайларда жеке көмек көрсету;

7. Сабақты денсаулық сақтау тұрғысынан құрылымдау;

8. Танымдық қабілеттерін дамытуға арналған тапсырмаларды пайдаланыңыз;

9. Шынайылықпен жұмыс істеу.

Инклюзивті білім берудің мақсатына сәйкес балалардың қандай да бір дискриминациясын жоққа шығарып, барлық адамдарға деген теңдік қатынасты

қамтамасыз етеміз. Ендеше мен айтқан әдістемелік құралдардың аздығы бір ғана проблема. Кез келген жаңа бастамалар сияқты инклюзивті білім беру жүйесін енгізу белгілі бір қиындықтармен сүйемелденеді. Біріншіден, мұндай оқушыларға білім беретін мұғалімдер мен тьюторлар арнайы білім жетілдіру курстарынан өтуі қажет. Екіншіден, жағдайды түзетуге ата-аналармен және мұғалімдермен бірлесіп оқыту мәселелері бойынша өткізілген тренингтер мен семинарлар сериясы мүмкіндік береді. Үшіншіден, мектептің материалды-техникалық базасы толығымен мүмкіндігі шектеулі оқушыларға білім беру үшін жабдықталуы және арнайы әдістемелік құралдардың жазылуы керек. Жеке оқу бағыттарын құру және мониторинг жүргізу қажет болады [6].

Қандай мектеп инклюзивті деп аталуы мүмкін? Ең алдымен, мектеп тек архитектуралық қол жетімді ғана емес, сонымен қатар кез келген бала үшін психологиялық тұрғыда ашық болу керек. Бастысы біз инклюзивті оқытудың біреу үшін емес, қоғам үшін қажет екендігін назарда ұстай білейік. Әрине, балалар бірге білім алуы керек. Құқықтар барлығында тең болуы тиіс. Балалардың бір-бірімен қарым-қатынасын еш нәрсемен алмастыру мүмкін емес, бұл жай ғана қажеттілік.

Сондай-ақ, инклюзивті мектептердің болуы ерекше білімді қажет ететін оқушыларға ғана емес, типтік дамушы балаларға оң әсер етеді деп айту қажет. ерекше білімді қажет ететін балалар құрдастарына білім беру және әлеуметтік қызметке белсенді қатысуға көмектесе отырып, қарапайым балалар өздері үшін білмейтін маңызды өмірлік сабақтар алады. Бұл оң тәжірибе әлеуметтік сананың өсуі, адамдар арасындағы айырмашылықтардың болмауын ұғыну, өзіндік сана-сезімнің дамуы мен өзін-өзі бағалау, өзіндік қағидаттардың қалыптасуында және ең маңыздысы-



шынайы қамқорлық жасауға ұмтылуына көмек береді [7]. Қалыпты дамып келе жатқан балалар мен дамуында ауытқуы бар балалардың өзара іс-қимыл жасау тәжірибесі гуманизмнің қалыптасуына ықпал етеді. Балалар бір-біріне қатысты шыдамдылық танытады.

Сөз соңында, инклюзивті білім бере отырып, балаға әлемнің алуан түрлілігін көрсетіп, өмір сүруге, тәрбиеленуіне,

дамуына құқығы бар екендігін сезіндіреміз. Адам баласы өзгелерге өз басына түскен жағдайдан кейін ғана қайырымды бола бастайды деген қағиданы бұзып, қоршаған ортамызға, айналамыздағы адамдарға мейірімді бола білейік дегім келеді. Инклюзивті білім беру-болашағы бар игі іс, бұл заман талабы.

Әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасындағы баланың құқықтары туралы 2002 жылғы 8 тамыздағы N 345.15-бапқа өзгеріс енгізілді - ҚР 2007.07.27 № 320 (қолданысқа енгізілу тәртібін 2-баптан қараңыз); 26.06.2021 № 56-VII (алғашқы ресми жарияланған күнінен кейін күнтізбелік он күн өткен соң қолданысқа енгізіледі) Заңдарымен.
2. Мемлекет басшысының 2014 жылғы 17 қаңтардағы «Қазақстан жолы - 2050: бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ» атты Қазақстан халқына Жолдауы. 17.01.2014 ж.
3. Атеева А.А. Инклюзивті білім берудің қажеттіліктері. <https://vsedali.com/naurok/logopediya/text-41569562.html> 20.11.2016ж.
4. Адырбаева М.Ж. Инклюзивті білім беру жүйесіндегі психологиялық медициналық педагогикалық консультацияның жұмыс барысы. -Алматы, 2011. – Б.3035.
5. Инклюзивті білім беру. 27.01.21. <https://ozattar.kz/ru/material/view?id=15701>
6. Батырғалиева А.С. Мүмкіндігі шектеулі балаларды тәрбиелеу жолдары. -Алматы, 2011. – Б.17-25.
7. Буркиев М.Ж. Инклюзивті білім беру жүйесі – педагогикалық тұрғыда қолдау көрсету. 12 жылдық білім беруге көшу жағдайында педагогикалық кадрларды кәсіби даярлаудың ерекшелігі республикалық-практикалық конф. материалдары. Қарағанды,



12 ЖЫЛДЫҚ БІЛІМ БЕРУГЕ КӨШУДІҢ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ЖӘНЕ ОТАНДЫҚ ТӘЖІРИБЕСІНЕ ШОЛУ

А.Қ. Жүсіп

Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы,
Нұр-Сұлтан қ., Қазақстан Республикасы
e-mail: zhussipaidana@gmail.com

Аңдатпа. Мақалада 12 жылдық білім беруге көшу бойынша озық тәжірибеге ие әлем елдерінің тәжірибесі келтірілген, сондай-ақ 12 жылдық білім беруге көшудің отандық тәжірибесіне қысқаша шолу жасалған. Білім берудің жаңа моделіне көшу бойынша эксперименттік жұмыстың артықшылықтары мен көшуді кейінге қалдырудың себептері көрсетілген.

Аннотация. В статье представлен опыт стран мира по переходу на 12-летнее образование, краткий обзор отечественного опыта по переходу на 12-летнее образование. Также представлены преимущества экспериментальной работы по переходу на новую модель образования и причины продления сроков перехода.

Abstract. The article presents the experience of countries worldwide with advanced expertise in the transition to 12-year education and a brief overview of the domestic background of the transition to 12-year education. The advantages of experimental work on the transition to a new model of education and the reasons for extending the transition period are presented.

Тірек сөздер: 12 жылдық білім беру, білім беру деңгейлері, озық тәжірибе, эксперименттік жұмыс, білім алушылардың жетістіктерін бағалау.

Ключевые слова: 12-летнее образование, уровни образования, передовой опыт, экспериментальная работа, оценка достижений обучающихся.

Key words: 12-year education, education levels, best practices, experimental work, assessment of students' achievements.

Сапалы білімге қолжетімділікті қамтамасыз ету – елімізде білім беру саясатын іске асырудың негізгі міндеттерінің бірі. Білім беру жүйесінде құрылым, мазмұн жаңғыртылуда, жаңа бағыттар пайда болуда, алдыңғы қатарлы технологиялар енгізілуде. Барлық осы жаңалықтар қазақстандық білім берудің сапалық деңгейін арттыруға бағытталған және оны әлемдік стандартқа жақындастыру көзделген.

Еліміздің білім беру саласындағы халықаралық құжаттарға қол қоюы (Болон процесі) және өзіне қабылдаған міндеттемелерді іске асыруы, дамыған елдердің басым көпшілігінің 12 жылдық

білім беруге көшуі, орта білім берудің отандық моделін әлемдік білім беру кеңістігіне ықпалдастыру, сонымен қатар оқу жүктемесін тиімді бөліп, оқу күні мен жұмыс уақытын оңтайландыру қажеттілігі еліміздің орта мектептерінің 12 жылдық білім беру моделіне көшу өзектілігін негіздейді.

Халықаралық тәжірибеге шолу жасайтын болсақ, жоғарыда аталғандай, дамыған елдердің көбі 12 жылдық білім беру моделіне көшкен. Мұның себебі аталмыш модельдің білім беру жүйесіндегі көптеген басымдықтарға ие болуымен қатар, білім алушылардың жалпы орта білімнен кейінгі білім алуы

мен кәсіппен айналысуында шешуші рөлге ие екендігімен түсіндіріледі.

Жоғары білімге дейінгі білім беру мерзімін ұзартуды халықтың жалпы білім беру деңгейін жоғарылатудың маңызды факторы ретінде қарастыратын елдердің қатарына АҚШ, Сингапур, Канада, Жапония, Қытай, Германия, және т.б. дамыған елдерді жатқызуға болады.

Мысалға, PISA білім алушылардың жетістіктерін халықаралық бағалау бағдарламасының 2015 жылғы нәтижелері бойынша жаратылыстану ғылымдары, математикалық сауаттылық және оқу сауаттылығы секілді әр критерий бойынша 70-тен астам елдің ішінде бірінші орынды иеленген [1] Сингапур елінің тәжірибесін қарастыратын болсақ, аталмыш ел 12 жылдық білім беру моделін ұстанады. Оған сәйкес білім беру жүйесі үш деңгейден тұрады: бастауыш, орта және жоғары. Бастауыш білім беру алты жастан басталады. Негізгі кезең 1-4 сыныптарды, ал бағдарлау кезеңі 5-6 сыныптарды қамтиды. Орта білім беру 6-10 сыныптарға жалғасады. Ортадан кейінгі білім беру екі жылға – 11 және 12 сыныптарға есептелген.

Білім барлық сингапурлықтар үшін бастауыш білім деңгейінде міндетті болып табылады. Бұл дегеніміз, алты жастан асқан барлық балалар ұлттық бастауыш мектепке қабылдануы керек, онда олар 6 жыл оқып, емтихан тапсырады. Ұлттық бастауыш мектептерге қабылданған бастауыш мектеп оқушылары ағылшын, ана тілі (қытай, малай немесе тамиль тілі), математика және жаратылыстану пәндері секілді негізгі пәндер бойынша білім алады. Оларға спортпен және музыкамен айналысуға, кез келген бірлескен жобаларды орындауға кеңес беріледі.

Бастауыш мектептегі (PSLE) бітіру емтихандарының нәтижелері бойынша білім алушылар келесі бағыттар бойынша оқуын жалғастырады: жеделдетілген (Express school), академиялық (Normal Academic school) немесе техникалық

бағыт (Normal technical school). Осыған байланысты олар оқуын жалғастырады және ұлттық емтихан тапсырады.

Сингапур елінде білім алушылардың сыни ойлау, шығармашылық көзқарас, коммуникацияға түсу, ынтымақтастықта болу, тәуелсіз және өмір бойы білім алу, коммуникациялық технологияларды және белсенді азаматтық ұстанымды дамыту секілді құзыреттерін арттыру оқыту процесіндегі мемлекеттік құндылықтар деп танылған [2].

Білім беру жүйесі халықаралық қауымдастықпен мойындалған Жапония елін қарастыратын болсақ, бастауыш мектепте білім беру алты жастан басталады және алты жылға жалғасады. Бастауыш мектептің оқу бағдарламалары негізгі үш құрамдасты: міндетті пәндер, арнайы пәндер және адамгершілікке тәрбиелеу аспектісін қамтиды. Жапонияда бастауыш білім беру өмір бойы білім алуға оң көзқарас қалыптастыру үшін басты негіз ретінде қарастырылады. Одан кейін кіші орта мектепте үш жыл, толық орта мектепте үш жыл білім беріледі. Жалпы орта білім берумен қатар білім алушылар кейбір кәсіп түрлерін меңгеріп, кәсіби білім алады [3]. PISA білім алушылардың жетістіктерін халықаралық бағалау бағдарламасының 2015 жылғы нәтижелері бойынша Жапония жаратылыстану ғылымдары бойынша екінші, математикалық сауаттылық бойынша бесінші, оқу сауаттылығы бойынша сегізінші орынды иеленді [1].

БҰҰ мәліметтері және PISA зерттеулері бойынша білім индексі (Education index) әлемдегі ең жоғары көрсеткіштердің бірі болып табылатын елдердің қатарына Канада жатады. Канадалық мектептердің басым бөлігінде 12 жылдық білім беріледі. Мектеп білім алушылары оқу көрсеткіштері бойынша әлемдегі үздік бестікке кіреді және әдебиет, математика және жаратылыстану ғылымдары бойынша ағылшын тілді білім алушылар арасында бірінші орынды иеленеді [1].

Канадалық орта білім де үш сатыдан тұрады: бастауыш, орта және жоғары мектеп. Канадалық балалар үшін мектеп 6 жастан басталады. Оған қарамастан, балалар оқудан шаршамайды, өйткені бірінші сыныптың материалдары ойын түрінде қолжетімді түрде ұсынылады. Балалар әлеуметтенуіне көп көңіл бөлінеді, сонымен қатар педагогтер әрбір баланың таланты мен қабілеттерін анықтауға акцент қояды. Оқытудың мұндай түрі оқуға деген сүйіспеншілікті оятады, ынтаны қалыптастырады. Бастауыш мектептің негізгі курсына оқу, жазу (грамматика) және математика негіздері, дене шынықтыру, жаратылыстану ғылымдары және тұлғаны жан-жақты дамытуға арналған басқа да пәндер кіреді. Орта сыныптарда білім алушылар өздеріне қызықты пәндерді таңдайды. Әрбір өткен курс белгілі бір ұпай санын береді, соның негізінде оқу соңында сертификат беріледі. Міндетті пәндер арасында математика, тіл және жаратылыстану ғылымдары сақталады [4].

12 жылдық білім беруге көшудің отандық тәжірибесі жөнінде сөз қозғайтын болсақ, жалпы білім беретін мектептердің 12 жылдық білім беруге көшу мәселесі алғаш рет 2001 жылы ҚР білім және ғылым қызметкерлерінің II съезінде көтерілді. Идея тұңғыш президент – Елбасы Н.Ә. Назарбаевтың қолдауына ие болды.

Сол жылы Білім беру қызметкерлерінің республикалық тамыз педагогикалық кеңесінде ҚР премьер-министрі И.Н. Тасмағамбетовтің «Қазақстандық мектептің мазмұны мен даму парадигмасын анықтаудың әлемдік тенденциялары» баяндамасында 12 жылдық білім беруге көшу реформасының басты себептері белгіленді:

- жалпы білім беретін орта мектептің әлеуетті мүмкіндіктерінің төмендеуі;
- ақпараттық-технологиялық, экологиялық, экономикалық және құқықтық білім беруде артта қалуы;

- білім алудың тиімді тәсілдерін іске асырмау;

- еңбекқор, іскер, шығармашылық және жоғары білімді адамдарды қалыптастыру қажеттілігі.

Мұндайда тағы бір проблема туындады: мектепке 7 жастан бастап келген балалар 12 жылдық білім алғаннан кейін бірден әскерге шақырту алатын болды. Осыған байланысты балалардың 6 жастан мектепке даярлығын тәжірибеде тексеру жөнінде шешім шығарылды.

2002 жылы ҚР Білім және ғылым министрінің «12 жылдық оқытуға көшу бойынша эксперименттік жұмысты ұйымдастыру туралы» бұйрығы жарияланды [5]. Аталмыш бұйрықпен білім беру ұйымдарының тізбесі бекітілді, олардың базасында 12 жылдық оқыту моделін апробациялау жоспарланды. Эксперимент 2015 жылы аяқталды.

Ұлттық бірыңғай тестілеудің қорытындысы экспериментке қатысқан 12 жылдық мектеп түлектерінің дайындық деңгейінің жоғары екенін растады. Егер 11 жылдық мектеп түлектерінің республика бойынша орташа балы 79,4 балды құраса, экспериментке қатысқан мектеп түлектерінің орташа балы 82,4 балды құрады [6].

12 жылдық білім беруге көшу бойынша эксперимент нәтижелері жаңартылған білім беру мазмұнына негізделген білім беру жүйесі жаңалығының тиімділігін растады. Эксперимент оқу-тәрбие процесінің барысына да оң әсер етті: білім алушылардың оқуға ынтасы, ата-аналардың білім беру процесіне қызығушылығы айтарлықтай арта түсті, педагогтердің шығармашылық қызметі белсендірілді.

Дегенмен 12 жылдық білім беруге көшу кейінге қалдырылды. Оның басты себептері ретінде келесілер аталды:

1) 6 жастағы балалардың мектепке дейінгі ұйымдармен аз қамтылуына байланысты мектепте оқуды бастауға дайын болмауы.



2) Жаңартылған білім беру мазмұнына көшуге мұғалімдер даярлығының жеткіліксіздігі, педагог кадрлардың біліктілігін арттыру мен аттестаттау жүйесінің ескіруі.

3) Мектептердің әлсіз материалдық-техникалық базасы.

Десе де, жүргізілген эксперименттің оң тұстары да көп болды. Біріншіден, балаларды 6 жастан бастап оқыту мүмкіндігі мен мақсаттылығы дәлелденді. Жүргізілген мониторинг 6 жастан бастап оқытудың ерте интеллектуалды дамуға және әлеуметтік дайындыққа ықпал ететінін көрсетті. Екіншіден, балалардың денсаулығын сақтау мақсатында оқыту режимі оқу жүктемесін азайту жағына өзгертілді. Оқытудың функционалдық тәсілі негізінде ана тілін меңгеруді жетілдіру, білім алушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту мақсатында кіріктірілген оқу пәндерін енгізу, білім беру мазмұнының, зерттеу жұмыстарының практикаға бағдарлануын күшейту мүмкін болды.

Осыған байланысты қазіргі кезеңде жүйелі шаралар кешені жүзеге асырылуда, сапасын жақсарту үшін білім беруге

инвестицияларды елеулі және тұрақты ұлғайтуды қамтитын білім беруді түбегейлі жаңғырту жүргізілуде. Жаңғыртудың аса маңызды аспектілерінің бірі 12 жылдық білім беруге көшу болып табылады, ол стратегиялық міндетті – озық әлемдік державалармен бәсекеге қабілетті білім берудің жаңа ұлттық моделін құруды табысты шешуге мүмкіндік береді.

Сонымен қатар 12 жылдық білім беруді енгізу білім алушылардың шамадан тыс жүктемесін азайтуға, балалық шақ кезеңін ұзартуға, негізгі мектепке бейімделуді жеңілдетуге, болашақ мамандықты таңдау үшін элективті пәндерге бейіндік бейімдеуге, инновациялық цифрлық және коммуникациялық технологияларды пайдалана отырып оқытуға ықпал етеді.

Қорыта айтатын болсақ, халықаралық озық тәжірибе, уақыттың жаңа шындықтары мен сын-қатерлері отандық орта білім беру мазмұнын жүйелі жаңарту қажеттілігін негіздейді. Ақпараттық оқытудан инновацияға көшу, бұл Қазақстан мектептерінің түлектеріне оқу және болашақ еңбек қызметінде бәсекелестік артықшылықтарына қол жеткізуге мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. PISA 2015 Results. Excellence and Equity in Education. URL: https://read.oecd-ilibrary.org/education/pisa-2015-results-volume-i_9789264266490-en#page101
2. Mikhailova G.A. Features of education in singapore: to the story of the question. URL: <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=45646172>
3. Koji Tanaka, Kanae Nishioka and Terumasa Ishii. Historical overview of
4. curriculum organization. URL:
5. <https://www.taylorfrancis.com/books/edit/10.4324/9781315709116/curriculum-instruction-assessment-japan-koji-tanaka-kanae-nishioka-terumasa-ishii>
6. J. Sarvi et al. Transitions to k–12 education systems: experiences from five case countries. Mandaluyong City, Philippines: Asian Development Bank, 2015.
7. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің «12 жылдық оқытуға көшу бойынша эксперименттік жұмысты ұйымдастыру туралы» 2002 жылғы 1 шілдедегі № 524 бұйрығы. URL:
8. https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1032989#pos=2;-122
9. URL: <https://nao.kz/blogs/view/2/446>

ОПЫТ КИТАЯ В ОБУЧЕНИИ СТУДЕНТОВ РАБОТЕ С СЕМЬЕЙ

МаНанхуе¹, Б.С. Ахметова²

¹Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, ПИП
мамандығының 2 курс магистранты.
Электрондық пошта: 1624671586@qq.com

²Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы
PhD, психология, тәрбие және тұлғаны дамыту орталығы

Аңдатпа. Педагогикалық психология саласында отбасы тәрбиесін оқыту курстарын құру отбасы тәрбиесін дамытудың қуатты кепілі болып табылады. Педагогикалық психология студенттерінің болашақта білікті ата-ана болуына негіз болатын идеялары, білімі және отбасылық тәрбие дағдылары бар; студенттік психология мұғалімдері отбасы тәрбиесіне жетекшілік ету қабілетіне ие және ата-ананың білікті өсу бағытына негіз бола алады; студенттер отбасы тәрбиесінің педагогикалық психологиясы бойынша оқу құралын оқиды. Үйдегі білім берудің көптеген салаларында мансаптық өсу үшін курстар өте қолайлы. Педагогикалық психология студенттері отбасылық білім беру курстарын, аудиториялық сессияларды, онлайн курстарды, сарапшылық лекцияларды және колледж студенттері үшін инновациялар мен кәсіпкерлікке арналған платформаларды ұсынады.

Аннотация. Создание учебных курсов по семейному воспитанию в области педагогической психологии является гарантией развития семейного воспитания. Студенты педагогической психологии обладают идеями, знаниями и навыками семейного воспитания, способностью направлять семейное образование и могут стать основой для квалифицированного руководства ростом родителей; изучают руководство по педагогической психологии семейного воспитания. Студенты, изучающие педагогическую психологию, предлагают курсы по семейному воспитанию, сочетая занятия в классе, онлайн-курсы, лекции экспертов и платформы для инноваций и предпринимательства для студентов колледжей.

Abstract. The creation of training courses on family education in pedagogical psychology is a strong guarantee for the development of family education. Educational psychology students have ideas, knowledge, and family parenting skills that can lay the foundation for them to become proficient parents in the future; student psychology teachers can guide family education and can form the basis for qualified parental growth guidance; students study a manual on the pedagogical psychology of family education. Courses are most favourable for career advancement in most areas of home education. Educational psychology students offer courses in family education, a combination of classroom sessions, online courses, expert lectures, and platforms for innovation and entrepreneurship for college students.

Тірек сөздер: отбасы тәрбиесі, педагогикалық психология.

Ключевые слова: семейное воспитание, педагогическая психология.

Key words: family education, pedagogical psychology.

В «Руководящих принципах укрепления семейного образования» Министерства образования Китая (2015 г.) отмечается, что семья является основной

ячейкой общества. Уделение внимания семье, семейному воспитанию и семейному стилю имеет большое значение для национального развития, национального



прогресса и социальной гармонии[1]. Министр образования Чэнь Баошэн подчеркнул на Национальной рабочей конференции по вопросам образования 2019 года, что семейному образованию следует придавать большое значение. В «Пятилетнем плане руководства и развития семейного воспитания (2016-2020 годы)» указывалось на необходимость повышения профессионального уровня семейного воспитания и обучения.

Страна за короткий период времени последовательно приняла ряд политических мер, связанных с семейным воспитанием, что в полной мере показывает, что все слои общества достигли консенсуса: придание важности семейному воспитанию является общей тенденцией, и это единственный выход в комплексном повышении качества жизни граждан. Оглядываясь назад, можно сказать, что все слои общества в течение долгого времени уделяли внимание колледжам и университетам для подготовки высококлассных талантов. Образовательно-педагогические реформы в колледжах и вузах всех уровней и категорий идут энергично и последовательно. Однако мы обнаружили, что качество талантов существенно не улучшилось из-за неустанных усилий в области высшего образования. Наоборот, проблемы поколения становятся все более заметными: у детей и подростков наблюдается снижение нравственности и отсутствие общественной нравственности, обостряется отсутствие навыков противостоять трудностям, неудачам, решать проблемы; слабые навыки межличностного общения, недостаточное понимание сотрудничества. Это заставляет общественность неизменно обращать внимание на семейное воспитание — основополагающий проект индивидуального роста.

Семейное образование важно, и родители должны учиться и быть проинструктированы; точкой схождения образования родителей и обучения семейному образованию является образование в области педагогической психологии. В

данной статье описывается возможность создания учебных курсов по семейному образованию для студентов, изучающих педагогическую психологию. Педагогическое психологическое образование является основой работы по воспитанию будущих учителей. Курсы «Руководство по семейному воспитанию» предлагаются в колледжах педагогической психологии, чтобы вооружить студентов педагогов-психологов базовыми знаниями и навыками семейного образования. Курсы направлены на пропаганду семейного воспитания, развивая с помощью лучших практик здоровое сотрудничество дома и школы.

1. Обоснование, актуальность.

3 декабря 2017 г. [2] в Пекине состоялся второй академический форум Исследовательского центра семейного образования Пекинского педагогического университета на тему «Построение дисциплины семейного образования — ответственность университета». Эксперты и ученые на конференции провели обширные и углубленные дискуссии о создании академического сообщества, проведении исследований в области семейного образования с междисциплинарной точки зрения, построения семейного воспитания, моделей обучения талантов, организации семинаров по обмену опытом.

Дисциплинарное строительство семейного воспитания является важным краеугольным камнем профессиональной подготовки кадров.

Секретарь парткома Пекинского педагогического университета Чжэн Хао отметил, что новая эпоха выдвинула новые требования к развитию образования в Китае: реализовать реформу образования как один из важных рычагов повышения его качества.

Лао Кайшэн, главный эксперт Пекинского педагогического университета, считает, что с появлением образовательной иммиграции, вступительных экзаменов в колледжи в разных местах, выбора школы и домашнего обучения развитие обязательного образования в Китае вступило

в новую стадию. Отталкиваясь от явления «домашнего обучения», он проанализировал несколько новых тенденций в эволюции отношений государства и народа, подчеркивая важное значение семейного воспитания.

Чжао Ган, профессор Северо-восточного университета педагогической психологии, отметил, что для повышения качества семейного образования в Китае ключевое значение имеет сотрудничество академических кругов по семейному образованию в создании китайских особенностей семейного образования.

Фэн Сяотянь, профессор Нанкинского университета, рассматривает основные проблемы исследований в области семейного воспитания с точки зрения социологии. Он указывал, что, как особая социальная среда и постоянное место для образования, семья оказывает глубокое влияние на все развитие индивидуально-ролевого роста, влияние семейного происхождения и членства на несовершеннолетних огромно. Отражает, что семейные факторы высоко ценятся в социологических исследованиях, а социологическая теория, особенно социология семьи, может предоставить больше пространства для исследований в области семейного воспитания.

Семейное воспитание и обучение нуждаются в профессионализации и специализации.

Сунь Юньсяо, научный сотрудник Китайского молодежного исследовательского центра, выдвинул три предложения по профессионализации семейного образования и обучения: во-первых, построение дисциплин семейного образования не должно идти по пути школьного образования, во-вторых, руководство семейным образованием нуждается в профессионализации и большей специализации, в-третьих, семейное образование следует рассматривать в качестве обязательного или факультативного курса для студентов колледжей и университетов, особенно педагогических колледжей.

Ян Сюнь, профессор Шанхайской академии социальных наук, использовал данные опроса, чтобы отразить последние тенденции в отношениях между родителями и детьми в шанхайских семьях и ожиданиях родителей в отношении образования, и обрисовал текущую перспективу роста роли семьи для несовершеннолетних на основе эмпирического исследования. У Чунхань, профессор Института педагогических наук Цзянси, поделился опытом и достижениями своей команды в исследованиях и продвижении практики семейного воспитания, предложив создание «Альянса по построению дисциплин семейного образования».

Кан Лиин, директор Исследовательского центра семейного образования Пекинского педагогического университета, отметил, что в китайских исследованиях семейного образования все еще много неясностей: семейное образование сталкивается с кризисом маргинализации в существующей системе образования. При постоянном признании важности семейного образования во всем обществе, особенно трансграничных исследований и дискуссий междисциплинарных ученых, построение дисциплины семейного воспитания откроет более четкое направление развития.

Чжэн Цао сказал, что служение региональной реформе и развитию образования. Уровень экономического и социального развития в каждом регионе разный, разный и уровень развития образования. Проблемы и трудности, с которыми приходится сталкиваться, специфичны, и для этих проблем следует предлагать целенаправленные решения является традицией Пекинского педагогического университета, и активный запуск «строительства дисциплины семейного образования» придерживается этой традиции. При построении дисциплин семейного воспитания общеобразовательная концепция «усиления характеристик педагогического образования» будет реализована во всем процессе подготовки педагоги-



ческих кадров, включая создание специальностей семейного воспитания, разработку курсов семейного воспитания, формирование моделей подготовки кадров семейного образования и т.д.

На форуме Кан Лиин, директор Исследовательского центра семейного воспитания Пекинского педагогического университета, вместе с Бянь Юфан, директором Исследовательского центра детского семейного образования, Чэнь Цзяньсян, директором Исследовательского центра семейного воспитания Министерства образования, и Чжао Ган, деканом Научно-исследовательского института семейного образования Северо-восточного педагогического университета, инициировали создание проекта «Семейное образование». Альянс построения образовательных дисциплин».

2. Особенности психолого-педагогической работы с семьей.

Поскольку домашнее воспитание и школьное образование имеют свои особенности, они взаимосвязаны, взаимодействуют и влияют друг на друга. Если школа игнорирует влияние семьи, работать в одиночку будет трудно. Если воспитание в семье не совпадает с направлением школы, возникнет множество проблем в социализации и обучении детей в школе. Одним словом, результат образования зависит от того, будут ли скоординированы семейное и школьное воспитание, образуют ли они синергию и станут ли взаимодополняющими процессами.

1) Дополнительные образовательные идеи. Школьное образование ставит во главу угла нравственное воспитание, и его осуществление контролируется всеми аспектами. Реализация целей школьного обучения гарантируется учебно-воспитательными планами.

В семейном воспитании дело обстоит не так: вообще говоря, родители склонны воспитывать и формировать своих детей исходя из собственных потребностей и желаний. Непоследовательность в воспитательных идеях вызовет путаницу в представлениях детей и повлияет на их

здоровый рост и развитие. Совместное обучение на дому и в школе может дополнять друг друга в образовательных идеях, образовательных концепциях и требованиях.

2) Содержание дополнительного образования. В школе большое значение придается двойному нравственному воспитанию, то есть воспитанию основных политических мировоззренческих взглядов и основных цивилизованных норм поведения. И когда многие родители говорят дома о социальных проблемах, они часто ведут себя безответственно, высказываясь свободно в присутствии своих детей.

Кроме того, школьное образование вновь закладывает основу и делает акцент на постепенном прогрессе, в то время как семейное образование часто делает упор на рассуждения, а не на прозу, стремится к успеху и надеется на достижении немедленных результатов. Содержание образования относительно стабильно, содержание семейного воспитания нестабильно и часто подвержено влиянию интересов и увлечений родителей, влиянию социальных тенденций. Совместное обучение на дому и в школе будет способствовать тому, чтобы образовательное содержание обеих сторон в определенной степени дополняло друг друга.

Дополнительные методы обучения. В семье, хотя родители, как правило, с энтузиазмом обучают своих детей, большинству из них не хватает правильных и эффективных методов обучения. Школьное образование имеет относительно полную систему образования и реализует эффективные образовательные меры и методы. Совместное обучение на дому и в школе может дополнять друг друга.

Обучение студентов психолого-педагогической работе с семьей в Китае.

Повышение качества семейного воспитания требует поддержки государства и усилий всего народа. Среди них нельзя игнорировать образовательную руководящую роль колледжей педагогической

психологии, и крайне важно добавить курсы «Руководства по семейному образованию» в обычные колледжи и университеты.

Цель руководства по семейному воспитанию состоит в том, чтобы предоставить правильные образовательные концепции и научные образовательные методы для семейного воспитания, помочь родителям и учителям совместно решать физические и психологические проблемы, с которыми сталкиваются учащиеся в процессе своего роста, формулировать индивидуальные планы обучения и долгосрочный план развития.

Известный педагог Сухомлинский подчеркивал, что школа и родители должны тесно сотрудничать в воспитании детей. В США первое собрание матерей было проведено в 1897 году, а в конце 20 века родилась «Ассоциация родителей-учителей». С середины 1960-х годов широко проводится «Программа начального образования» [3]. Ключевое значение имеет участие родителей. Правительство финансирует некоторые профессионально-технические колледжи, открывающие факультеты домоводства или школы психологии по домоводству для подготовки инструкторов по семейному воспитанию. В Великобритании правительство распорядилось о создании факультетов домоводства в начальных и средних школах.

В Китае также есть отдельные педагогические колледжи, которые предлагают курс «Семейное образование». Это Колледж педагогических наук при Министерстве базового образования. В 1990-х годах Пекинский университет педагогической психологии разработал курс семейного образования для студентов, специализирующихся в области образования в Академии педагогических наук в общедоступный курс по выбору для всей школы. Преподаватели Педагогического колледжа Цилу проходят «Курс по семейному воспитанию» в качестве профессионального факультативного курса и предлагают его таким специальностям, как начальное образование, дошкольное

образование и психология. Эта практика проложила путь к добавлению курсов по семейному воспитанию в программы высших педагогических колледжей.

Студенты Академии учителей - будущие учителя и родители. Курс по семейному воспитанию может помочь им сформировать правильное представление о семье и воспитании, помочь родителям выработать научный взгляд на детей и родителей в будущей работе, укрепить профессиональные ориентиры для родителей, способствовать гибкому использованию искусства семейного воспитания для эффективного общения с родителями, предоставлению консультационных услуг и достижению сотрудничества семьи и школы. С точки зрения характерного развития высших учебных заведений, руководство семейным образованием может расширить профессиональную коннотацию высших учебных заведений, повысить их профессиональные характеристики и способствовать профессиональному развитию.

Колледжи и высшие учебные заведения предлагают обязательный курс «Руководство по вопросам семейного образования» по специальности «Педагогическая психология». Цель курса должна соответствовать профессиональной сертификации педагогической психологии и социальному развитию, а учебная программа должна быть соответствующим образом пересмотрена. Публичный факультативный курс «Руководство по семейному образованию» может быть организован во всей школе, в полной мере используя существующие образовательные и учебные ресурсы, позволяя большему количеству студентов колледжей получать руководство по предоставлению знаний о семейном образовании гражданам.

Учебный курс по семейному воспитанию должен быть основан на принципе сочетания теории с практикой, а система содержания обучения должна быть построена в виде модулей, таких как теоретические знания по семейному



воспитанию, анализ случаев семейного воспитания и руководство по моделированному семейному воспитанию. Теоретические знания должны включать в себя сведения о роли детей и родителей, воспитательной роли семейной атмосферы, семейного стиля, семейного воспитания и семейных правил, о направлении семейного воспитания в разном возрасте, роли и методах семейно-школьного сотрудничества, роли и мерах предосторожности социального воспитания. Необходимо проводить тематические инструктажи по семейному воспитанию, такие как родительские собрания, развитие отношений между родителями и детьми, обучение формированию хороших привычек и т. д., симуляционные тренинги для специального семейного общения и руководства.

В дополнение к необходимым базовым теориям учебный план курса «Руководство по семейному образованию» должен быть сосредоточен на анализе конкретных случаев, в полной мере использовать современные средства образовательных технологий, такие как интеллектуальное обучение, виртуальные технологии и онлайн-платформы, аудиовизуальные средства и текстовые учебные материалы в сочетании. Необходимо практиковать, разрабатывать целевые академические инструкции и повышать вовлеченность учащихся.

Обучение предлагается в основном основывать на проблемно-ориентированном методе (PBL) и методе группового совместного исследования (проблемно-ориентированный метод (PBL): через пошаговые задачи (основные проблемы - постепенно усложняющиеся проблемы - расширенные проблемы) и ссылки (решение вопросов). Преодолеть сомнения (углубить, расширить), разрешить проблемы (пройти через трудные моменты, обобщить правила), побудить учащихся активно думать и участвовать в обучении. Метод совместного исследования: наблюдение, отслеживание, погружение, наблюдение и обсуждение друг с другом, чтобы достичь «достижения, не спраши-

вая, не делая», посредством пошаговой разработки проблемы, от основных проблем к постепенно усложняющимся, а затем к расширяющимся проблемам, чтобы развивать активное мышление и способствовать активному участию учащихся в работе группы. Совместное исследование, руководство, наблюдение, следование, погружение, наблюдение и обсуждение между учащимися, учителями и учащимися для «достижения, не спрашивая, и достижения, не делая».

Существует много научных исследований в области семейного воспитания: «Семейное образование в видении великого образования» представителя Ян Баочжуня, «Семейная педагогика» Мяо Цзяндуна, «Руководство по семейному воспитанию детей» Ли Хунцзэна, «Социология семейного образования» Гуань Ина, «Семейная педагогика», «Образование для детей дошкольного возраста» Ван Найчжэн, «Руководство по семейному образованию» Чжэн Чунься, «Семейное образование» Хуан Хэцин и т. д. Интернет-ресурсы включают синхронизированное аудио «Что такое семейное образование – пособие для родителей», Лекции по «Методам и стратегиям семейного воспитания», объясненные Чжан Юнем, и т. д. Эти результаты могут служить ориентиром для руководства по семейному воспитанию, но для более эффективного проведения обучения по семейному воспитанию лучше составлять учебные материалы в соответствии с реальной ситуацией обучения.

Руководство по семейному воспитанию является междисциплинарным и включает несколько областей обучения. Необходимо сосредоточить внимание на специалистах и профессорах в области психологии, педагогики и социологии, объединить экспертов и ученых с богатым практическим опытом, создать качественную очную и заочную профессиональную команду специалистов по семейному воспитанию, популяризировать научные концепции семейного воспитания, внедрить передовые и практические методы семейного образования для по-

вышения уровня китайского семейного образования.

4. Методические рекомендации по обучению студентов психолого-педагогической работе с семьей

1) Обучение в классе

Аудиторное обучение является основным способом обучения, а руководство семейным воспитанием может играть ведущую роль в процессе формирования у учащихся профессиональных знаний и навыков. Например, Педагогический колледж Байчэн включает курс «Руководство по семейному воспитанию» в модуль общего курса специальности «Образование» и принимает курс теории базового образования в качестве обязательного курса, а также предлагает двухчасовой курс по воспитанию семьи в шестом семестре.

Содержание курса было полностью продемонстрировано некоторыми преподавателями Института образования Байчэн и некоторыми экспертами по семейному воспитанию в Пекине Сююань. С учетом психологии, педагогики и социологии, опыта работы Национальной федерации женщин, Министерства образования и других девяти министерств и комиссий выпущено «Национальное руководство по семейному воспитанию. План (пересмотренный)» [4] в качестве руководства, а содержание руководства по семейному воспитанию определено с учетом индивидуального развития в качестве основной линии. В основу учебного плана включены 20 тем по пяти периодам брака, беременности, младенчества, раннего детства, детства и отрочества. На основе усвоения закономерностей физического и психического развития детей на разных этапах определяются ориентиры роста в соответствии с задачами роста разных этапов.

Обучение в классе использует режим обучения, при котором учителя сообщают знания, учащиеся анализируют случаи, учителя и учащиеся вместе обсуждают и определяют стратегии. Курс направлен на повышение опыта восприятия учащихся

и улучшение способности учащихся анализировать семейное образование. Благодаря преподаванию учащиеся могут систематически и всесторонне понять особенности и закономерности физического и психического развития детей разного возраста, что является предпосылкой семейного воспитания, посредством представления кейсов учащиеся могут углубить свое понимание современной семейной действительности и обсудить Цель стратегии руководства – улучшить аналитические способности и способность решать проблемы школьников перед лицом проблем семейного воспитания.

2) Онлайн-курсы

В наш информационный век современные люди привыкли получать знания из Интернета, особенно знания о семейном воспитании, которые должны идти в ногу со временем, и оперативность информации очень важна. Консультативный курс по семейному воспитанию сочетает в себе офлайн-курсы с онлайн-курсами. Во-первых, курс «Руководство по семейному воспитанию» записывается в виде видеокурса, чтобы учащиеся могли учиться онлайн в любое время и готовиться быть родителями в будущем. Этот вид обучения онлайн-курсов может проводиться в любое время и на любом пространстве, повторять и облегчать обучение в любое время и в любом месте. Во-вторых, создать группу WeChat для учителей и студентов. В группе WeChat лекторы по семейному обучению делятся некоторыми идеями семейного воспитания и анализируют семейные ситуации каждую неделю. Учащиеся в группе могут слушать курс в любое время, а также могут проводить обсуждение в группе.

3) Экспертные лекции

Семейное образование – новая прикладная область педагогики. Учителя, работающие с семьями, создали систему со своими характеристиками после многих лет практики и исследований. В будущем, после того как дисциплина будет полностью разработана, ученые должны иметь



свои собственные точки зрения и системы. В исследовании семейного воспитания студентов педагогов-психологов должна быть принята политика приглашения, и специалисты по семейному воспитанию со всей страны должны быть приглашены в школу для проведения академических лекций по семейному воспитанию для школьных учителей и учащихся. Учащиеся могут впитать в себя сильные стороны каждой семьи и расширить свой кругозор, сравнив их, и, попрактиковавшись, построить систему учебных программ, которая соответствует реальному семейному образованию в регионе.

4) Платформа инноваций и предпринимательства для студентов колледжей.

Чтобы предоставить учащимся больше возможностей для занятий спортом и лучше воспитывать у учащихся профессиональное чувство и профессиональные навыки для будущего семейного образования на практике, можно органично сочетать образовательное ученичество и стажировки с проектами Дачуан для родителей, нуждающиеся в домашнем обучении в школе. Студенты педагогической психологии подают заявки на участие в проектах Daiso в школе, в каждом проекте есть инструктор по семейному обучению в качестве профессионального наставника. Студенты педагоги-психологи отвечают за сбор информации о семейном воспитании, самостоятельно анализируют проблемы в семейном воспитании, предлагают решения, а затем обсуждают со всеми членами команды проекта Daiso и инструкторами, чтобы

окончательно определить стратегию руководства семьей. Такой тренинг по семейному воспитанию поможет учащимся улучшить свои практические навыки и профессиональные чувства в сфере семейного воспитания.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

При обучении будущих психологов-педагогов работе с семьями в соответствии с национальным видением семейное воспитание превратилось из личного поведения родителей в социальное мероприятие. Все общество должно обратить внимание на развитие семейного воспитания (не только школьного), сделав его максимально системным и профессиональным, правовым, этическим и законопослушным. Ключом к развитию семейного воспитания, несомненно, является обучение педагогов семейного воспитания, которое включает:

1. Профессиональную теоретическую подготовку: обучить большое количество учителей профессионального уровня.

2. Студенты педагогических специальностей должны систематически овладевать основными теоретическими и практическими навыками детского развития и воспитания и обучения,

Во время учебы в бакалавриате у них есть возможность познакомиться с новой областью семейного образования, так что специалисты в области образования, которые заинтересованы в семейном образовании, могут иметь возможность выбрать область семейного образования в качестве направления своего карьерного роста в будущем.

Список использованных источников:

1. Руководящие заключения Министерства образования Китайской Народной Республики об усилении работы по семейному воспитанию(2015) [EB/OL].http://www.moe.gov.cn/srcsite/A06/s7053/201510/t20151020_214366.html.

2. II Академический форум Научно-исследовательского центра семейного образования «Построение дисциплины семейного образования – задача университета» (2017) [EB/OL].<https://www.cnu.edu.cn/jdxw/jdxw/127325.htm>

3. Образовательный план президента Линдона Джонсона Head Start(1965)[EB/OL].<https://baike.so.com/doc/4927824-5147445.html>

4. «Национальное руководство по семейному воспитанию (пересмотренное)»(2019) [EB/OL].<https://baike.so.com/doc/28831507-30294922.html>

ҚАЗАҚ ТІЛІ МЕН ӘДЕБИЕТІ САБАҚТАРЫНДА SMART ТЕХНОЛОГИЯНЫ ҚОЛДАНУ

Есенбай Жанбота

Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясының
аға ғылыми қызметкері, педагогика ғылымдарының магистрі.
E-mail: janbota_112@mail.ru

Аңдатпа. Мақалада қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында SMART технологияны қолдана отырып сабақ жоспарлауда қолданылатын әдіс-тәсілдер мен тапсырмалар түрлері келтірілген.

Аннотация. В статье представлены методы и виды заданий, используемые при планировании уроков с использованием SMART технологий на уроках казахского языка и литературы.

Abstract. The article presents the methods and types of tasks used in planning lessons using SMART technologies in the Kazakh language and literature lessons.

Түйін сөздер: smart құрылғылар, ғаламтор желісі, оқу мақсаттары, аудиоматериалдар, онлайн-режим, бейнежазба, фильммен жұмыс т.б.

Ключевые слова: smart устройства, сеть Интернет, учебные цели, аудиоматериалы, онлайн-режим, видеозапись, работа с фильмом и т.д.

Key words: smart devices, the Internet, educational goals, audio materials, online mode, video recording, working with a movie, etc.

Қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында SMART технология арқылы берілетін білім оқу материалын жүйелі беруге, ақпаратты көруге, есте сақтауға, қатысымдық тұрғыдан меңгеруге, қазақша тілдік қатынасты игеруге мүмкіндік береді.

Күнделікті тәжірибеде қолданылып жүрген Smart құрылғылардан келесі ақпарат құралдарын атауға болады:

- интербелсенді тақта;
- мультимедиа;
- ғаламтор кеңістігі;
- электронды оқулық;
- смартфон.

Ең негізгі smart құрылғы – ғаламтор желісі. Себебі барлық бағдарламалық құрылғылар дәл осы желі арқылы жүзеге асырылады. Қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында ғаламтор желісінде пайдаланатын формалар:

- онлайн режимдегі тапсырмаларды орындау (тесттер);

- мәліметтер қоры ретінде пайдалану.

Ғаламтор желісінде қолданылатын амалдардың бірі – аудиоматериалмен жұмыс істеу. Аудиоматериалдар сабақта мынадай мақсатта қолданылады: біріншіден, қажетті ақпаратты өте әсерлілікпен жеткізеді; екіншіден, оқушының бақылау мен талдау дағдыларын жетілдіреді, үшіншіден, өз пікірін, ойын тұжырымдап айтуға үйретеді. Таспа арқылы тыңдалатын мәтін оқушының тілін дамытады. Тіл үйренудегі тыңдау сөйлеумен тығыз байланысты. Оқушыға таспадан естігенін өз тілінде қолдану қажеттігі туады. Таспадан тыңдалған мәтін бойынша сұрақ қою ең тиімді жол, өйткені оқушы сұраққа дұрыс жауап беру үшін мәтінді ынтамен тыңдап, мәнін түсінуге тырысады. Мысалы, орта буында оқушылардың аудиомәтіннің жалпы мазмұнын түсінгендіктерін тексеру үшін мынадай жұмыстар жүргізу ұсынылады:



а) мәтіннің мазмұнына байланысты сұрақ беру, әр сұраққа екі жауаптан ұсыну;

ә) бірнеше сөйлем ұсынуға болады, бірақ солардың біреуі ғана аудиомәтіннің мазмұнына сәйкес келеді.

5-сыныпқа үлгі ретінде мынадай тапсырмалар ұсынуға болады.

Тыңдалатын мәтін: «Бағдаршам – жол белгісі».

Тыңдалым кезіндегі тапсырма түрі:

Мәтіннің алғашқы бөлігін тыңдап, көтерілетін мәселені болжаңыз.



Тыңдалымнан кейінгі тапсырма:

1-тапсырма. Ақпараттың дұрыс-бұрыстығын анықтаңыз.

Ақпарат	Дұрыс	Бұрыс
Тұңғыш бағдаршам 1868 жылы 10 желтоқсанда Лондондағы Парламент ғимаратының алдына орнатылды.		
1922 жылы АҚШ-та Юта штатының тұрғыны Лестер Вайр электрмен жанатын, қызыл және жасыл түсті 2 дөңгелек шамы бар бағдаршам ойлап тапты.		
1918 жылдан бастап бағдаршамның үш түрлі түсі қолданыла бастады.		
Сары түс қауіп ұғымын білдіреді әрі күндіз де, түнде де, тұман мен жауынды күні де жақсы көрінеді.		
Алматыдағы алғашқы бағдаршам 1938 жылы Панфилов және Гоголь көшелерінің қиылысына орнатылған.		

2-тапсырма. Мәтінді тыңдағаннан кейін қарапайым жоспар құру үшін мәтіннің бөліктерін анықтаңыз.

Сабақ тақырыбы: «Бала қиялы».

Оқу мақсаты: тыңдалған мәтіннің мазмұнын түсіну.

1-тапсырма. Бейнематериалды көріп, сұрақтарға жауап беріңіз.

1) Қожа қиялында кім болғысы келді? Неліктен?

2) Қиял-ғажайып ертегілері қалай пайда болған?

Сабақ тақырыбы: «Қиял мен аңыз».

Оқу мақсаты: тыңдалған мәтіннің мазмұнын түсіну.

Оқушылар мультфильмді көреді.



ОҚЫТУДЫҢ ТЕОРИЯСЫ МЕН ТӘЖІРИБЕСІ

Тапсырма. Мультфильм мазмұнына сәйкес келетін жауапты табыңыз.

Алдар Көсенің басты арманы – түлкі ішік/жылы үй.

Алыстан көрінген адамның бай адам екендігін Алдар үстіндегі киімінен/атының жүрісінен біледі.

Алдар ыстықтап/тоңып келе жатқан адамдай кейіп танытады.

Бай үстіндегі түлкі ішіктен жаурап/ыстықтап келе жатыр екен.

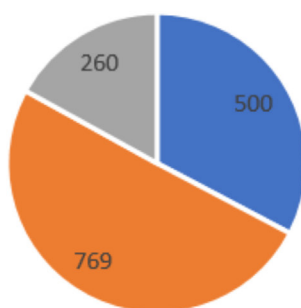
Берілген тапсырманың жауаптарын оқушы тінтуір (мышка) арқылы басып таңдайтындай жасауға болады.

Сабақтың тақырыбы: «Су – тіршілік көзі»

Оқу мақсаты: деректерді графиктік мәтін (диаграмма, кесте) түрінде құрастыру.

Тапсырма. Деректерге сүйене отырып диаграмма құрастырыңыз.

Каспий теңізінде өсімдіктердің 500 түрі, балық пен жануарлардың 769 түрі мекендейді. Теңізге құятын өзендер мен қоректік заттың мол тасымалдануына байланысты, Каспий теңізі балыққа бай, итбалық та көп кездеседі. Итбалық теңіздің бір кезде Солтүстік Мұзды мұхитпен байланыста болғанын көрсетеді. Балықтар мен итбалықтың үлкен кәсіптік маңызы бар. Мұнда балықтың 55 түрі кездеседі. Каспий жағалауында қазіргі кезде құстардың 260 түрін кездестіруге болады.



■ өсімдіктер ■ жануарлар мен балық ■ құстар

Сабақ тақырыбы: «Судың қасиеті»

Оқу мақсаты: ұсынылған тақырып бойынша деректер жинақтай отырып, графиктік мәтін (кесте, сызба) құрастыру.

1-тапсырма. Мәтінді тыңдай отырып, төрт маңызды дерек жинаңыз.

2-тапсырма. Жинаған деректер негізінде кесте құрастырыңыз.

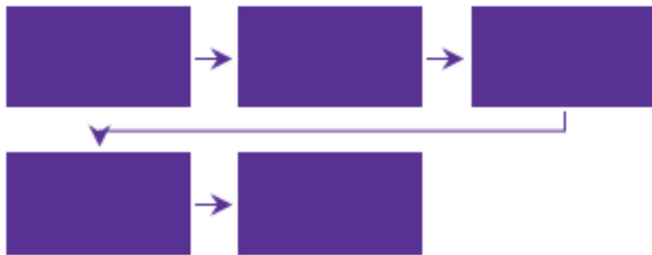
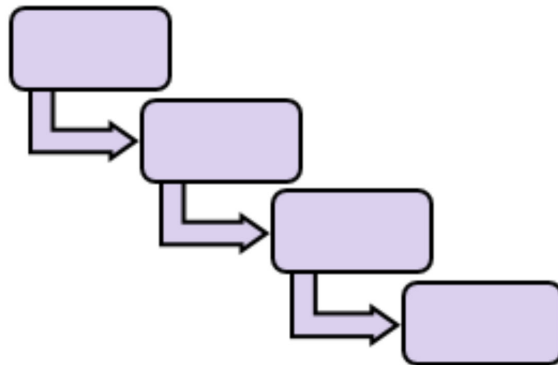
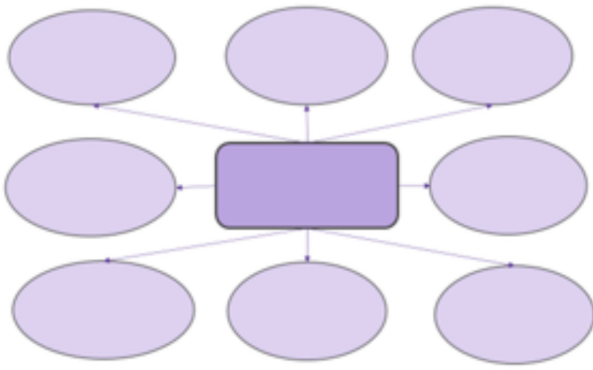
Түсі	түссіз
Дәмі	дәмсіз
Иісі	иіссіз
Судың қасиеті	еріткіш, жылу өткізгіштік, қасиеті жоғары
Суға байланысты жер-су атаулары	Ақсу, Сарысу, Алакөл, Қызылкөл, Бозкөл, Шұбаркөл, Қарасу, Көксу
Суға байланысты мақал-мәтел	Қайнаған қара суда қасиет бар

3-тапсырма. Деректер негізінде сызба құрастырыңыз.

Судың пайдасын халқымыз ертеден білген. Сумен жуынғанда адам бетіне жас өң береді. Сергектік, денсаулық, күш, сұлулық пайда болады. Су адам терісін жұмсартып, жасартады, әрлендіреді.



Үлгі:



Онлайн-режимде қолданылатын өлең, бейнеклип те қазақ тілін оқытуға көп көмегін тигізеді. Өлеңді оқыту арқылы оқушының фонетикалық, лексикалық, грамматикалық дағдыларын қалыптастыруға болады. Өлең оқушыларды эстетикалық тұрғыдан тәрбиелеуге, олардың шығармашылық қабілеттерін ашуға көмектеседі.

Қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында музыканы қолдануда топта жағымды психологиялық климат қалыптасады, тілдік ойлау қабілеттері, оқушылардың белсенділігі артады. Монолог, диалог түрінде сөйлеуі дамиды, қазақ тіліне деген қызығушылығы артады.

Өлеңмен жұмыс жасау үш кезеңнен тұрады:

1-кезең – өлеңді тыңдауға дейінгі жұмыс;

2-кезең – өлеңді тыңдау кезіндегі жұмыс;

3-кезең – өлеңді тыңдаудан кейінгі жұмыс.

Бірінші кезеңде интернеттен ақын, оның танымал өлеңдері, жанры, өлеңдерінің негізгі тақырыбы туралы мағлұмат іздеуге болады. Екінші кезеңде өлеңді

тыңдай отырып, мәтіннің бос орындарын сөздермен толықтыру жаттығуын жасауға болады. Үшінші кезеңде мазмұны, негізгі тақырыбы, кейіпкері, оның әрекеті, уақыты, орны туралы сұрақтар қойып, өлеңнің тақырыбы бойынша диалог құруға болады. Өлең оқушының тілді терең меңгеруіне үлкен мүмкіндік туғызады, өлеңнің сөзі – сөздік қорын кеңейтуге, грамматикалық құрылымдарды есте сақтауға тиімді тәсіл. Өлеңмен жұмыс жасауда оқушылардың ой-өрісі кеңейеді, автордың шығармашылығымен танысып, сабақтың қызықты да, тартымды өтуіне ықпал етеді.

Үлгі ретінде келесі тапсырмалар ұсынылады.

Сабақ тақырыбы: С. Торайғыров «Шәкірт ойы»

Оқу мақсаты: әдеби шығармада көтерілген әлеуметтік-қоғамдық мәселені идеясы арқылы түсіндіру.

Өлең мәтіні аудиодискіден тыңдатылады.

1-тапсырма. Өлең жолдарындағы көтерілген мәселелерді анықтаңыз.

2-тапсырма. Өлеңдегі көтерілген мәселелерді идеясы арқылы түсіндіріңіз.

Мәселелер	Идеясы	Менің көзқарасым
Білім		
Еңбек		
Табандылық		

Жаңа технологиялардың бірі – сабақта онлайн-режимде бейнежазбаны (видео) қолдану. Бейнежазба сабақ барысында оқушылардың белсенділігін арттырады, көрген материалы бойынша өз ойын, пікірін айтуға көмектеседі. Сондықтан, оқушыларда қазақ тілінде сөйлеу дағдысы қалыптасады. Ол үшін оқушылардың білім деңгейіне сәйкес бейне-материал таңдалуы тиіс. Сабақта бейнежазбаны қолдану оқушылардың әртүрлі психологиялық белсенділіктерін, әсіресе, ынтасын арттыруға және есте сақтау қабілеттерінің дамуына ықпал етеді. Бейнежазбаның мазмұнын түсіну үшін оқушыларға көп еңбектену керек. Сонымен бірге бейнежазба тілдік қызметтің төрт бірдей түріне – оқуға, сөйлеуге, тыңдауға, жазуға үйретеді, тілдік қабілеттерін қалыптастыруға көмектеседі. Бейнежазбаларға түпнұсқалық жазбалар, көркемфильмдер, мультфильмдер, деректі фильмдер, жаңалықтар, т.б. жатады.

Фильммен жұмыс істеу үш кезеңнен тұрады:

- фильмді көруге дейінгі жаттығулар;
- фильмді көру кезіндегі жаттығулар;
- фильмді көріп болғаннан кейінгі жаттығулар.

Фильмді көруге дейін оқушыларды тапсырманы мүлтіксіз орындауға дайындау керек. Фильм тақырыбы сабақ тақырыбына сәйкес келу керек. Алдын ала мәліметтерді оқыту және осы тақырыптағы мәселелерді көтеру керек. Екінші кезеңнің мақсаты – оқушылардың фильм мазмұнын түсінуі. Бұл кезеңде мынадай жаттығулар жасауға болады:

- фильмді тоқтатып қойып, сұрақ қою;
- фильмнің бір бөлігін дыбыссыз көру, өз ойын айту;
- фильмді көре отырып, берілген

қағаздағы мәтіннің бос орындарын лексикамен толықтыру, сұрақтарға жауап беру, сөйлемді толықтыру, етістікті қажетті шаққа қою, т.б. Үшінші кезеңде фильмінің мазмұнын негізге ала отырып, рөлдік ойындар, жоба дайындауға болады.

Сабақ үрдісінде электронды сөздіктердің де пайдасы зор. Электронды сөздіктер қажетті ақпаратты тез табуға және уақытты үнемдеуге септігін тигізеді. Жиі қолданатын сайттарымыз: sozdik.kz (қазақша-орысша, орысша-қазақша) сайты; «ABBY Lingvo» қазақша-орысша, орысша-қазақша сөздік;

<http://lingvo.yandex.ru> қазақша-орысша, орысша-қазақша сөздік; Н.Сауранбаев атындағы қор жасаған қазақша-орысша сөздік: <http://www.kaz-rus.kz>.

Мұғалім мен оқушылар арасында тез пікір алмасуда жаңа технология құралдарының бірі – «ватсап» желілік қауымдастығының да пайдасы зор. Бұл желі арқылы оқушылар қозғалған мәселе немесе мәтін аясында сұрақтарын қойып, оларға жауап алады, сондай-ақ бір-бірімен кеңесіп, атқарған жұмыстары жөнінде есеп бере алады. Ватсап желісі арқылы мұғалім жаңа ақпараттар мен тапсырмалар жібереді.

Ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану құзіреттілігі

Ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану құзыреттілігі оқушылардың өз бетінше іздену және зерттеу жұмыстарында, бос уақыттарында және қарым-қатынаста сандық технологияларды сенімді және шығармашылықпен қолдана білуін көздейді.

Оқушылар алуан түрлі жабдықтар мен бағдарламалық қосымшалардың көмегімен ақпарат іздеу, құру және өңдеу, ынтымақтастық құрып, ақпарат алмасу,



өз жұмысын бағамдау және жетілдіру арқылы өздерінің АКТ қолдану дағдыларын дамытады.

Бұл «Қазақ тілі» (Т1) пәні бойынша оқу бағдарламасында бұл төмендегідей жұмыстар негізінде іске асырылады:

- онлайн сабақтарда инновациялық әдістер мен ақпараттық технологияларды қолданады;
- бірлескен жұмыста ақпарат ұсыну, салыстыру, бағамдау, өрбіту, зерттеу және растау мақсатында АКТ қолданады;
- АКТ арқылы қажетті ақпаратты таңдай алады.

Білім беру саласындағы көп қолданыста жүрген АКТ құралдары:

- интерактивті тақта;
- мультимедиа;
- Интернет кеңістігі;
- электронды оқулық.

Интерактивті тақта – топтағы оқушылардың барлығын оқыту үшін құнды құрал. Бұл оқытушы жаңа материалды өте қызықты және қарқынды етіп түсіндіруге көмектесетін көзге көрінетін құнды құрал. Оның ақпаратты түрлі мультимедиялық ресурстар көмегі арқылы танысуға мүмкіндігі зор. Ол сызбаларды түсіндіруді жеңілдетіп, қиын мәселелерді шешуге көмектесе алады. Оқытушылар өздерінің жаңа ойларын, идеяларын әсерлі, тартымды етіп көрсету үшін осы тақтаны қолданса, мақсаттарына жетеді.

Бұл тақтада мұғалім оқушылармен жаңа материалдарды бірігіп талдауға мүмкіндігі болады. Зерттеулер көрсеткендей, түрлі ресурстарды, қызықтыру құралдарын кеңейтіп қолданса, мұғалімдер үшін де, оқушылар үшін де интерактивті тақта сабақты қызықты ететіні анықталды. Интерактивті тақтамен дұрыс жұмыс жасаса, оқушылардың білімдерін тексере де алады. Интерактивті тақта топтағы барлық оқушылардың басты назарына айналады. Ал егер де керекті материалдардың барлығы алдын ала дайындалып, түсінуге оңай болса, сабақтың жақсы қарқынды өтуін қамтамасыз етеді.

Электронды оқулықтар оқушының білім сапасын бақылау жүйесін өзгертуге мүмкіндік жасайды. Дәстүрлі оқытуда әр оқушыға мұғалім тарапынан бақылау болмай қалуы да кездеседі, ал электронды оқулықтың көмегімен оқыту үрдісінің әр кезеңін бақылай алады. Тіпті кейде тапсырманың дұрыс орындалуын қадағалап қана қоймай, қате орындаған жағдайда оқулықтың тарауына, керекті тақырыбына немесе қажет ақпаратқа сілтемелер беріп отырады. Бұл оқушы үшін, біріншіден, үлкен көмек, жеңілдіктер туғызса, екіншіден, сол материалды автоматты түрде бақылап, әділ бағасын беруге, оқушыға қажетіне қарай кеңес беруге, сол жайында барынша мәлімет алуға мүмкіндік жасайды.



Мемлекеттік тіл мәртебесін көтерудегі ҚАЗТЕСТ-тің маңызы

Н.Б. Тоғызбай

ҚР Ұлттық тестілеу орталығы
ҚАЗТЕСТ жүйесін дамыту басқармасы

Аңдатпа. Мақалада мемлекеттік тілді меңгеруге қойылатын талаптарды арттыру қажеттігі туралы айтылған. Автор ҚАЗТЕСТ жүйесінің ерекшеліктеріне тоқталып, сөйлеу дағдыларын тексеру қажеттігін айтады.

Аннотация. В статье говорится о необходимости повышения требований к владению государственным языком. Автор рассуждает об особенностях КАЗТЕСТ системы и необходимости проверять навыки говорения.

Abstract. The article talks about the need to increase the state language proficiency requirements. The author talks about the features of the KAZTEST system and the need to test speaking skills.

Түйінді сөздер: мемлекеттік тіл, ҚАЗТЕСТ, тіл білу, «Тыңдау», «Жазу», «Оқу» дағдыларының лексикалық-грамматикалық құрылымы.

Ключевые слова: государственный язык, КАЗТЕСТ, навыки владения языком, лексико-грамматическая структура навыков «Аудирование», «Письмо», «Чтение».

Key words: state language, KAZTEST, language skills, lexical and grammatical structure of skills «Listening», «Writing», «Reading».

Қазақстан Республикасының Президенті Қасым-Жомарт Тоқаев: «Болашағын отанымызбен байланыстыратын әрбір азамат қазақ тілін үйренуге ден қоюға тиіс. Бұл отаншылдықтың басты белгісі дегуге болады. Қазақ тілі, шын мәнінде, білім мен ғылымның, мәдениет пен іс жүргізудің тіліне айналуға. Жалпы, мемлекеттік тілді қолдану аясы кеңейіп келеді», [1] – деп мемлекеттік тілдің қоғамдағы мәні жайында айтқан.

Қазақ тілін өзге ұлт өкілдерінің меңгеруі, оны қоғамдағы бірліктің күші ретінде тану болып табылады. Қазақстандағы өзге ұлт өкілдері қазақ халқының тілін білумен қатар халқымыздың мәдениеті, тарихы, салт-дәстүрімен танысып, тілді жетік меңгеруге мүмкіндік алады.

Жалпы мемлекеттік тілді қоғамның барлық саласына кеңінен қолданысқа енгізу мәселесі күн тәртібінен бір сәт түскен емес. Бұл ретте тіл білу деңгейін бағалау

жүйесі – ҚАЗТЕСТ жүйесінің де атқарар рөлі ерекше.

ҚАЗТЕСТ жүйесінің басты міндеті – күнделікті әлеуметтік ортада азаматтардың қазақ тілін қолдана білу дәрежесін анықтау және осы арқылы мемлекеттік тілді меңгеру үдерісіне басымдық беріп, ынтаны арттыру, тілді оңтайлы, тиімді үйрену әдістемелерінің қалыптасуына түрткі болу. Тілдің күнделікті тұрмыста қолданылу дәрежесін бағалау арқылы тіл меңгерудің деңгейін анықтау. Негізгі бағыт – тіл үйренушінің сол тілдегі ақпараттарды тыңдап немесе естіп түсіну, оқи білу мен сол тілде жазып, айта білу қабілеттерін бағалау.

Сондай-ақ ҚАЗТЕСТ құрылымы жағынан өзіндік сипаты бар ұлттық жүйе. Басты сипаты – тест тапсырушының әлеуметтік-мәдени құзыретін айқындау. Тест тапсырушы қазақ тілін тек қатысым құралы ретінде ғана емес, сол тілді қолда-



нушы қазақ ұлтының мәдениетімен, салт-дәстүрімен, ұлттық дүниетанымымен таныса алады.

«Қазақстан Республикасында тіл саясатын іске асырудың 2020-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасына» сәйкес ҚАЗТЕСТ жүйесі мемлекеттік тілді меңгерген ересек тұрғындардың үлесін арттырудың негізгі көрсеткіші ретінде қарастырылып, мемлекеттік қызметшілердің, мемлекеттік қызмет көрсететін ұйым қызметкерлерінің, ұлттық компаниялар мен холдинг қызметкерлерінің, «Б» корпусының мемлекеттік әкімшілік лауазымына орналасу үшін үміткерлердің ҚАЗТЕСТ тестілеуінен өтуі қарастырылған.

Аталған бағдарлама бойынша ҚАЗТЕСТ тестілеуін өткізу ҚР Білім және ғылым министрлігіне жүктелген.

Осыған орай, мемлекеттік бағдарламаның міндеттерін орындау мақсатында орталық және жергілікті орган, бюджет саласы, медицина саласы қызметкерлері, әскери қызметшілер, т.б. қызметкерлер қызмет барысында ҚАЗТЕСТ тестілеуінен өтуде.

ҚАЗТЕСТ тестілеуінің бірінші кезеңі – диагностикалық тестілеу, яғни тестілеушінің қазақ тілін қай деңгейде меңгергендігін анықтауға бағытталса, екінші кезеңі белгілі деңгейді меңгергендігін сертификатпен растауға арналған.

ҚАЗТЕСТ-тің білім саласындағы басқа да түрлі тестілеу түрлерінен айырмашылығы ретінде контингенттің әртүрлігін атауға болады. 2006 жылы тест тапсырмасының байқау сынағына мектеп және колледж оқушылары таңдап алынған болса, 2008 жылдан бастап, мемлекеттік және азаматтық қызметкерлердің үлесі жыл сайын артып келеді. Бүгінгі күні, мемлекеттік қызметшілер, бюджеттік сала қызметкерлері, мемлекеттік қызмет көрсету саласы қызметкерлері, әскери сала мамандары, «Болашақ» халықаралық бағдарламасының стипендиясына үміткерлер, Президенттік жастар кадрлық резервіне үміткерлер, «Назарбаев зият-

керлік мектептері» ДБҰ мұғалімдері мен басқару персоналы, мемлекеттік емес мекеме қызметкерлері, соңғы жылдары ҚР Ұлттық Банкі және «ҚазАтомӨнеркәсіп», «KEGOC», «KazTransOil» сияқты ірі компания басшылары өз қызметкерлерінің мемлекеттік тілді меңгеруіне ерекше назар аударып, тестілеуден өткізуде.

Бұл контингенттерден ҚАЗТЕСТ жүйесі арқылы тестілеуден өту қажеттілігі өсіп келе жатқанын аңғаруға болады. Қазіргі күні Қазақстан Республикасының азаматтығын алатын шетелден келген түрлі этнос өкілдерінің саны күн санап артып отырғанымен ел аумағында тұрақты өмір сүріп, азаматтық алатын азаматтардан мемлекеттік тілді білу қажеттігі талап етілмейді.

Бүгінде халықаралық тілдік емтихандар, атап айтсақ TOEFL, IELTS (ағылшын тілін меңгеру деңгейін бағалау жүйесі), DAALF/DELF (француз тілін меңгеру деңгейін бағалау жүйесі), TOMER (түрік тілін меңгеру деңгейін бағалау жүйесі) өз елдерінде тілдік саясатқа бірден-бір ықпал ететін құрал ретінде қызмет атқарып келеді. АҚШ, Канада, Австралия елдеріне барып белгілі бір оқу орнында оқу үшін міндетті түрде TOEFL нәтижесін талап етсе, Ұлыбританияда IELTS сертификаты шетелден келген азаматтың елде өзін еркін сезініп, тілдік ортаға кедергісіз араласуына мүмкіндік береді. Аталған елдерде қандай да бір қызмет түрімен айналысу, білім алу үшін сол елге келген азамат өзінің қаншалықты тілді меңгергендігін дәлелдеу қажет. Осылайша аталған елдерде тілдік саясат мәселесі осындай әдіс арқылы шешімін тауып отыр. Қазақстан Республикасының азаматтығын қабылдаудың жалпыға бірдей белгіленген заңнамалық құжаттарына тұлғаның мемлекеттік тілді білу деңгейін анықтауға арналған сынақтан өтуін міндеттейтіні жөнінде өзгерістер енгізе отырып, мемлекеттік тілді базалық (A2) деңгейден кем емес деңгейде білу қажеттігі талап етілсе, өз елімізде де мәселе шешімін табар еді.

Сонымен қатар, Қазақстан Республикасының аумағында қызмет атқарып отырған халықаралық мектептердің (10-нан астам) бітіруші сынып оқушыларының мемлекеттік тілді меңгеру деңгейін бағалау үшін ҚАЗТЕСТ тестілеуін енгізуді орынды деп санаймыз.

Елімізде қазақ тілінің қолданыс аясын кеңейту мақсатында 2019 жылдан бастап «Haileybury Astana School», «Haileybury Almaty School» халықаралық мектептері ұжымы жалпыға ортақ әлемдік стандарттарға сәйкес білім алушылардың қазақ тілінен білімін сырттай бағалау қажеттілігін негіздеп, қазақ тілінен сырттай емтихан өткізу мен ұйымдастыруға байланысты Ұлттық тестілеу орталығымен ынтымақтастық құрды. Осылайша аталған мектептерді бітірген мектеп түлектері қазақ тілін А1 (қарапайым), А2 (базалық), В1 (орта) деңгейінде меңгергендіктерін растайтын ҚАЗТЕСТ сертификаттық тестілеуінен дәстүрлі түрде жыл сайын өтіп келеді. Алдағы уақытта саны артып келе жатқан өзге де халықаралық мектеп бітіруші түлектердің қазақ тілін меңгеру деңгейін анықтау сынағын енгізуді тәжірибеге сай жүргізсе, оң нәтиже беретіні анық.

ҚАЗТЕСТ жүйесі мемлекеттік тілді меңгеруге тиімдірек, дәлірек ықпал етерлік оқу-әдістемелік кешен әзірледі. Нәтижесі қазақ тілін белгілі бір деңгейде меңгергендігін растайтын ҚАЗТЕСТ сертификаты, яғни нәтижеге бағытталған білім беру қағидаты сақталды. Жалпы тілді меңгеру үшін оған әрбір тіл үйренуші өзінің жүрегін ашу қажет деп санаймыз. Әрине, мақсатты өз елімнің, жерімнің мемлекеттік тілін меңгеремін деп қызығып қойса, онда нәтиже де соған сәйкес көңілге шуақ сепкендей болары анық. Ал түрлі әдістемелер мен оқулықтар тіл меңгерудің қосымша құралы болады.

Қазақстанның барлық өңірлерінде мемлекеттік қызметшілер, мемлекеттік қызмет көрсету саласының қызметкерлері мен өзге де сала қызметкерлерін

ҚАЗТЕСТ тестілеуімен қамту жұмыстары ауқымды жүргізіліп отыр. Осы арқылы тіл меңгеру жағдайы қай аймақта қандай көлемде деген сауалға да дәлелді жауап беруге болады. Тіл үйренушілерге, жалпы ҚАЗТЕСТ тестілеуіне қатысушы жалпы қауымға қазақ тілін меңгеруде қандай құралдар жетіспей тұрғанын анықтау да қиындық туғызбайды. Екінші басылыммен әзірленген «Қазақ тілі» оқулықтарының мазмұны мен сапасына тек қана оң пікірлер айтылуда. Оқулықтар қазақ тілін меңгерудің коммуникативтік тілдік құзыреттіліктерін анықтайтын Қазақстан Республикасының ұлттық стандарттарының, Қазақ тілін оқытуға арналған бір үлгі бағдарламаның негізінде әзірленді. Оқулық мазмұны белгілі бір тілді екінші тіл ретінде оқытудың халықаралық тәжірибелеріне сәйкес сөйлеу әрекетінің тыңдалым, оқылым, жазылым, айтылым сияқты түрлерін қамтиды.

Сонымен бірге лексикалық-тақырыптық минимумдардың кез келген әдістемеді орны ерекше, яғни сөздік қор қалыптаспай, сол тілде сөйлеу мүмкін емес. ҚАЗТЕСТ тақырыптық-лексикалық минимумдардың сапасын арттыру да күн тәртібіндегі мәселе. Жалпы бүгінгі күнге дейін ҚАЗТЕСТ жүйесі негізінде 26 аталым бойынша оқу құралы жарыққа шықты.

Соның ішінде оқу-әдістемелік кешеннің құрамдас негізгі бөлігі қазақ тілін меңгеру деңгейін тестілеу әдісімен бағалау емтиханына дайындық құралы – «Тіл-құрал». 2020 жылы 5 деңгейлік «Тіл-құрал» оқу әдістемелік құралының 2 басылымы толықтырылып шығарылды.

Қазақ тілін меңгерудің деңгейін бағалау мақсатында тестілеу әдісімен емтихан тапсыру үшін дайындалуға арналған оқу-әдістемелік құралында тыңдалым, оқылым, жазылым түрлері бойынша, сондай-ақ лексика-грамматикалық құрылым түрлеріне қатысты материалдар топтастырылған және емтиханға дайындалудың тиімді жолдары мен әдістері ұсы-



нылған.

Мазмұны бойынша тіл үйренушіге бастапқы бағыт ретінде әр сөйлеу әрекетінің түріне қысқаша шолу беріледі. Тілдік дағдыларды қалыптастыру мақсатында әр бөлік бойынша тест тапсырмаларына талдау жасалынып, дұрыс жауапты анықтау тәсілдері беріледі. Тіл үйренушінің тілдік дағдыларды меңгергенін бекіту үшін қорытынды тест ұсынылады. Қосымшада тест тапсырмаларының дұрыс жауап кілттері мен аудиожазбалардың мәтіндері қамтылған. Сонымен қатар Тыңдалым және Жазылым бөліктерінің аудиожазба мәтіндері CD-дискіде қоса беріліп отыр.

Оқу-әдістемелік құрал қазақ тілін екінші тіл ретінде, шетел тілі ретінде үйренушілерге, ҚАЗТЕСТ тапсырушыларға, сондай-ақ оқытушылар мен маман әдіскерлерге, жоғары оқу орындарының студенттеріне және көпшілік тіл үйренушілерге арналған.

ҚАЗТЕСТ жүйесі бойынша алдын ала байқау сынақтарынан қазақ тілін қандай деңгейге жақын меңгергендігі туралы мәліметті онлайн түрде анықтауға болады. Толық тілді меңгергендігін таңдалған деңгейі бойынша сөйлеу әрекетінің тыңдап түсіну, оқып түсіну, жаза білу, айта алу мен қазақ тілінің лексика-грамматикалық құрылымдарын күнделікті өмірде қолдана білу дәрежелерін тестілеуі нәтижесінде белгілі болады. Әр сөйлеу әрекетінің түрі бойынша ұсынылған тест тапсырмаларының жалпы санынан 60%-на дұрыс жауап беретін болса, тестіленуші сол деңгейде тілді меңгергендігі әлемдік тілдік білімді бағалауда зерделеніп, дәлелденіп қойған. ҚАЗТЕСТ жүйесінде де осы талап орындалған жағдайда деңгейлік сертификат беріледі. Сертификатқа ие болған тестіленуші жұмыс орнында бәсекеге қабілетті екенін, қызмет бабы бойынша мемлекеттік тілде қызмет көрсету құзыреттілігін көрсете алады.

Бүгінгі күні ҚАЗТЕСТ жүйесіне «Шет тілдерді меңгерудің жалпыеуропалық құ-

зыреттері: зерттеу, оқыту, баға» стандартына сәйкес тұлғаның сөйлеу әрекетін қалыптастыратын «Тыңдалым», «Жазылым», «Оқылым» дағдылары және грамматикалық сауаттылығын тексеруде лексика-грамматикалық құрылымы мазмұндық жағынан толықтырылып, «Айтылым» дағдысы қосылып отыр. Сөйлеу әрекетінің барлық түрі қамтылғандықтан, әрбір тілдік дағды бойынша тестіленушінің тілді меңгеру деңгейі толық бағаланады [2].

Ағымдағы жылдан бастап тестіленушілерге ыңғайлылық тұрғысынан тест тапсырмаларының саны оңтайландырылып, жаңа форматқа көшірілді. ҚАЗТЕСТ жүйесіндегі тапсырмалар саны ықшамдалып, 150 тапсырмадан 100-ге қысқартылды. Жаңа форматқа көшу барысында халықаралық тілдік білімді бағалау жүйелеріне салыстырмалы талдау және қосымша зерттеулер жасалды. Бұл халықаралық тіл білімін бағалау жүйелерінің талаптарына сәйкес келеді. Бес деңгей бойынша жазбаша және ауызша жұмыстарды бағалау межелері әзірленді.

Сонымен қатар тест тапсырмаларының түрлері анағұрлым тиімді, мазмұны жағынан қызықты, құрылымы бойынша нақты және оқуға ыңғайлылық тұрғысынан жетілдіріліп отырады. Тест тапсырмаларын құрастыруға арналған мәтіндерді іріктеу тәсілі өзгертіліп, тестіленушілердің жас ерекшелігіне сәйкес тест сұрақтарын бейімдеу талабы басылыққа алынып отырады.

Объективті тестілеу нәтижесіне қол жеткізу үшін сертификаттық тестілеу құрылымына сөйлеу әрекетінің өнімді түрі Айтылым бөлігінің енгізілуі, тестіленушінің деңгейін неғұрлым нақты анықтауға жол ашады. Себебі осы уақытқа дейін тестіленушінің мемлекеттік тілде қаншалықты сөйлей алатыны, өз ойын еркін жеткізе алатындығы бағаланбайтын. Бұдан әрі жаңа формат бойынша сөйлеу құзыреттілігіне баса назар аударылатын болады. Тестіленушінің мемлекеттік тілде сауатты сөйлеп, белгілі бір тақырып бой-

ынша айтқан пікірін тәуелсіз сарапшылар бағалау критерийлеріне сәйкес бағалайды.

Тілді білу деңгейін бағалау жүйелерін жетілдіру кез келген мемлекет үшін қажетті іс деп санаймыз, себебі тілдік білімді

игеру сол тіл мемлекеттік тілі болып саналатын елдің мемлекеттік құндылықтарын құрметтеу, қоғамдық құндылықтарын ұстану және тұлғалық құндылықтарды иемдену тұрғысынан өте маңызды.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Тоқаев Қасым-Жомарт «Халық бірлігі және жүйелі реформалар – ел өркендеуінің берік негізі». Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың Қазақстан халқына Жолдауы. Нұр-Сұлтан, 2021 ж.

2. Қазақ тілін тілін оқытудың талаптарын анықтайтын ҚР СТ 1926-2015, ҚР СТ 1928-2015, ҚР СТ 1929-2015, ҚР СТ 1925-2015, ҚР СТ 1927-2015 Қазақстан Республикасының ұлттық стандарттары, Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі «Ұлттық тестілеу орталығы» РМҚК, 2015ж.





МАЛОКОМПЛЕКТНЫЕ ШКОЛЫ: ПРОБЛЕМЫ, ПРОТИВОРЕЧИЯ И ПУТИ ИХ РЕШЕНИЯ

А.Н. Мукушева, А.З. Турсынбаев

Национальная академия образования имени И. Алтынсарина,
г. Нур-Султан, Казахстан,
mukusheva.alma@mail.ru, abay_37@mail.ru

Аннотация. Мақалада шағын жинақты мектептердің мәселелері, ауылдық шағын жинақты мектептердің халықаралық жұмыс тәжірибесін талдау қарастырылады. Ауылдық және қалалық мектептердегі білім алушылардың білім сапасына халықаралық зерттеулермен талдау жүргізіледі. Осыған байланысты Қазақстан өңірлерінің, қалалық және ауылдық мектептер арасындағы білім алушыларының білім сапасындағы алшақтықты қысқарту жөніндегі жұмыстар көрсетіледі.

Аннотация. В статье рассматриваются проблемы малокомплектных школ, представлен анализ международного опыта работы сельских малокомплектных школ. Приводится анализ качества знаний обучающихся сельских и городских школ по международным исследованиям. Предлагаются пути сокращения разрыва в качестве знаний обучающихся между регионами Казахстана, городскими и сельскими школами.

Abstract. The article deals with the problems of small schools, the analysis of the international experience of rural small schools. The quality of knowledge of students of rural and urban schools is analyzed by international studies. In this regard, work is noted to reduce the gap in the quality of students' knowledge between the regions of Kazakhstan, urban and rural schools.

Түйін сөздер: шағын жинақталған мектеп, білім алушылардың білім сапасы, тірек мектеп, интеграцияланған сыныптар, ауылдық мектептер.

Ключевые слова: малокомплектная школа, качество знаний обучающихся, опорная школа, интегрированные классы, сельские школы.

Key words: small school, quality of students' knowledge, support school, integrated classes, rural schools.

Одним из важнейших принципов системы образования является равенство возможностей получения образования обучающимися. Именно образование является движущей силой экономики страны, способствует развитию общества и государства. Сегодня казахстанцы становятся свидетелями перерастания несбалансированного неравенства во всех сферах общества в социальные конфликты. Основа неравенства закладывается в системе среднего образования. Поэтому в первом послании Президента К.Токаева народу Казахстана говорится: «Наши дети должны получать качественное об-

разование вне зависимости от места проживания и языка обучения. В связи с этим государство поддержит так называемые «обычные» школы. Это также поможет преодолеть разрыв между городом и селом в сфере образования»(1).

Расхождение в качестве образования заключается в разделении типов школ, в основном между городскими и сельскими школами.

По данным международных сравнительных исследований разрыв в качестве образования обучающихся сельских и городских школ растет. Низкие результаты национальной и международной оценки

образовательных достижений учащихся Казахстана являются прямым следствием выбора курса элитизации среднего образования, игнорирования и недофинансирования сельских школ, малокомплектных школ и многих других факторов. Если вопрос о качестве сельского образования не будет решен, то существует риск отставания сельской молодежи от развития, что создаст проблемы как для системы образования, так и для экономической системы. Обеспечение важными для регионального развития индустриальных и агропромышленных комплексов качественными кадрами-специалистами будет невозможно. Поэтому для решения этого вопроса в послании народу Казахстана Президент К.Токаев четко сказал: «Системе образования нужны мотивированные и квалифицированные педагоги. Считаю, что переобучение учителей требуется проводить раз в три года, а не в пять лет, как сейчас. Ведь именно они должны быть носителями новых знаний, настоящими просветителями. При этом нельзя допускать случаев, когда педагоги проходят курсы за свой счет» (2).

Современная сельская школа является культурным, социальным и экономическим явлением, поскольку во многом определяет жизнь села. Сельская школа и сельское хозяйство являются неотъемлемой частью общества. Являясь органической частью целого, сельская школа отражает все противоречия, проблемы, ценности, присущие сельскому жителю, помогает преодолеть социальные различия, сохранить принцип социального равенства сельского общества.

Анализ международного опыта работы сельских малокомплектных школ показывает, что в США и Австралии заработная плата учителей МКШ в 2 раза выше, чем заработная плата учителей городских школ.

В Австралии большое значение для образования играло радио, а на Аляске – телевидение.

В Канаде и Польше широко применяются дистанционные технологии обуче-

ния.

В Польше и России государством большое внимание уделяется повышению уровня знаний в сельских школах.

В России установлена неэффективность подушевого финансирования МКШ.

В США и Финляндии нет интерната, налажена перевозка обучающихся. Детей в школу могут подвозить на расстояние до 100 километров.

В США хорошо развита программа реконструкции больших школ в маленькие, где пытаются справиться с подростковой агрессией.

В Австралии и Швеции предусмотрен механизм кластеризации школ (больших школ – хабов).

Во Франции и Норвегии 50% МКШ состоят из интегрированных классов. МКШ рассматривается как достояние народа.

В Украине учителю МКШ оплачивается ставка, при этом зарплата учителя в 2 раза выше, а закрытие школы осуществляется только с согласия родителей. Практикуются такие формы обучения, где вместо закрытия малокомплектной школы преподавание всех дисциплин в 1-5 классах ведет один учитель за двойную оплату труда.

Как видно из анализа, за рубежом малокомплектным школам уделяется особое внимание

В целях сокращения разрыва в знаниях обучающихся сельских и городских школ и преподавания предметов общественно-социального, естественно-математического направления в малокомплектных школах сегодня возникает необходимость создания сетевых опорных школ. предлагаем создать модель сетевых сельских опорных школ.

Существуют различные модели сельских школ. Одна из них: в Тюменской области России сельские опорные школы функционируют и развиваются на основе принципа систематизации, раскрывающего особенности перехода к современным методам управления образованием на городском уровне. Следует отметить, что применение сетевых принципов

организаций образовании становится ведущим направлением в менеджменте. Термин «Сетизация» (сети́рование) означает метод, заключающийся в создании сети с ее узлами и связями для достижения целей в соответствии с потребностями и ожиданиями партнеров.

В специфике сети важно учитывать три основных элемента, которые должны быть в сетевом движении для равных (в степени, в правах) людей, непосредственно контактирующих друг с другом:

общее коммуникационное пространство - каждый участник сети должен иметь доступ к любой информации об организации, а также к знаниям любого другого участника;

объединяющая идея или смысловая концепция - блок перспективного видения, устанавливающий контекст (круг) для работы всех организаций сети;

равенство и связность участников - используется стратегия объединения и организации данных, обеспечивающая возможность подключения к работе сетевых организаций для специалистов различного профиля.

Сетевое взаимодействие рассматривается как система горизонтальных и вертикальных связей, обеспечивающих доступность качественного образования всем категориям граждан, вариативность образования, открытость организаций

образования, повышение профессиональной компетентности учителей и использование современных ИКТ-технологий. Поэтому решение проблем с кадрами и состоянием малокомплектных школ следует рассматривать как один из путей сокращения разрыва в образовании городских и сельских школ.

По данным НОБД на начало 2021-2022 учебного года в Казахстане насчитывалось - 7473 общеобразовательных школ. Из них 70% (5261) – сельские школы. 37% школ (2753) малокомплектные. 99% малокомплектных школ (2727) находятся в сельской местности, 26 (1%) МКШ расположены в городе.

На начало учебного года количество обучающихся в малокомплектных школах составило 13% от количества обучающихся в сельских школах.

По уровням образования малокомплектные школы составляют:

- начальная школа - 19% (516);
- основная средняя школа - 29% (785);
- общая средняя школа - 52% (1452).

В зависимости от языка обучения в МКШ:

- школа с казахским языком обучения – 58% (1572);
- другие языки (русский, уйгурский) – 24 % (692);
- смешанная школа – 18 % (489).



Рис.1 – Сведения о малокомплектных школах

В малокомплектных школах, по данным НОБД, количество обучающихся составляет 193117 учеников. 51% МКШ имеют интегрированные классы (1407 школ), 49% МКШ (1341 школа) не имеют интегрированных классов. На рисунке 1 представлены сведения о малокомплектных школах.

На основании Национального доклада о состоянии и развитии системы образования Республики Казахстан по итогам 2020 года (3) и отчета АО «Информационно-аналитический центр» качество знаний обучающихся сельских школ ниже, чем в городских школах по грамотности

чтения – на 38 баллов, математической грамотности – на 22 балла, естественно-научной грамотности – на 23 балла.

Оказалось, что по компьютерной грамотности сельские школьники отстают от городских на 70 баллов. Поэтому в целях уменьшения указанного разрыва в результате международных исследований педагогам сельской школы и администрации школы рекомендуется ответственно подойти к проведению соответствующей работы для участия в международных исследованиях. На приведенном ниже рисунке 2 показан разрыв в знаниях между городской школой и сельской школой.

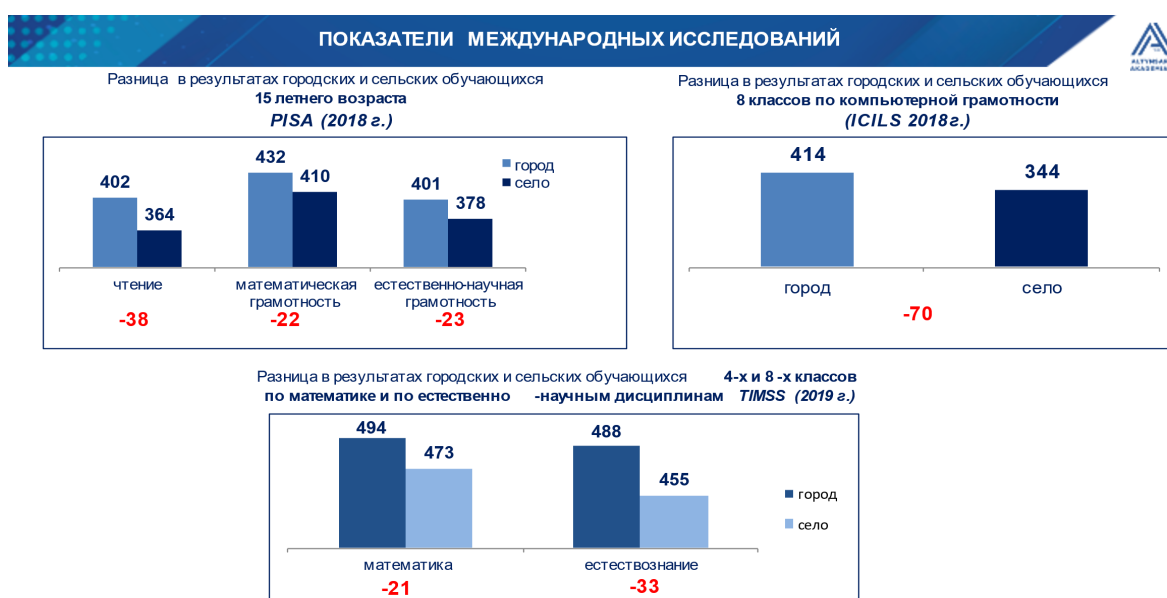


Рис.2 – Показатели международных исследований

В Национальном докладе о состоянии и развитии системы образования Республики Казахстан и в отчете АО «Информационно-аналитический центр» отмечается, что качество образования обучающихся сельских школ в целом ниже, чем в городских школах. Этому есть объективные причины.

После обретения независимости ситуация с МКШ в Казахстане обострилась вместе с проблемой села.

В 1991 году вместе с независимостью в стране произошел переезд на истори-

ческую родину других национальностей (немцев, русских, украинцев и др.). Эмиграция в стране повлияла на статистику малокомплектных школ.

В 1995 году в Казахстане началась внутренняя миграция, распались колхозы, совхозы, в селах нарастала безработица.

В 1997 году 80 школ были переведены из состава национальной компании «Қазақстан Темір жолы» в состав МОН РК.

В 2005 году в стране началась урбанизация. В этот период большинство сельского населения переехало в город, что

вызвало процесс внутренней миграции. В результате этого густонаселенные деревни стали пустовать, а школы, оставшиеся без учеников, стали закрываться.

В Казахстане термин «малокомплектная школа» был введен в 1999 году законом РК «Об образовании»: «малокомплектная школа - общеобразовательная школа с малым контингентом обучающихся, совмещенными класс-комплектами и со специфической формой организации учебных занятий».

На основании постановления Правительства Республики Казахстан 4 февраля 2003 года принята государственная программа «Ауыл мектебі» на 2003-2005 годы.

Одной из задач Национальной академии образования им.И.Алтынсарина является изучение эффективности процесса обучения в интегрированных классах при рассмотрении опорных школ как базовых школ и закрепленных за ними магнитных школ как их филиалов.

Индикатор по показателям международных сравнительных исследований

1. Исследование ICILS (8 класс, компьютерная грамотность) состоится в 2023 году. Результаты исследования можно увидеть в 2025 году, если школы проведут апробацию к 2022 году. Текущий разрыв: - 70 баллов. Следующее исследование бу-

дет проведено в 2028 году и в 2033 году.

Если эффективно использовать время в 2022 году и обеспечить МКШ необходимыми информационными технологиями, то можно улучшить показатель 2023 года и довести разрыв до 50. В дальнейшем в 2028 году разрыв составит 20 баллов, в 2033 году появится возможность нивелировать разрыв по компьютерной грамотности в 8 классе.

2. Исследование PISA (7-8 классы) проводится в 2022 году. Предполагается, что в 2026 году показатель грамотности чтения достигнет 20; по математике – 13 и по естественным дисциплинам - 14. Показатель 2030 года может выглядеть следующим образом: -10 /-6 /-7.

3. Исследование TIMSS (4-8 классы) проводится в 2023 году. Если будут проведены исследования на заданных интервалах цикла, то в 2028 году разрыв сократится на 12 баллов по математике и на 17 баллов по естествознанию. А в 2030 году показатель может достигать: -6 / -8.

Высокий показатель международных исследований PISA, TIMSS предполагает, что при повышении компьютерной грамотности ICILS данные показатели будут повышены и достигнут необходимый результат. Устранить пробел в знаниях можно, руководствуясь приведенной ниже схемой (рисунок 3).



Рис.3 - Индикатор по показателям в международных исследованиях

По данным на 2021 год транспортировку обучающихся магнитных школ, закрепленных за базовыми школами, во время сессии осуществляют 92 школы. В остальных малокомплектных школах вопрос подвоза обучающихся требует кардинального решения.

Руководствуясь исследованиями, возникает необходимость представить следующую модель опорной школы.

Работа опорных школ и малокомплектных сельских школах по определенному механизму позволила бы сегодня решить многие проблемы: необходимо узаконить двусторонний вопрос разработки специального социального пакета и контракта для педагогов, работающих в опорной школе и ее филиалах малокомплектных школах.

Деятельность опорной школы и малокомплектной школы следует оплачивать из местного бюджета. Из местного бюджета выделяются средства непосред-

ственно на опорную школу.

В вопросе финансирования опорной школы каждый филиал предотвращает недостаточное финансирование малокомплектной школы и позволяет оптимально решить проблему финансирования.

2011-2021 гг. - сеть МКШ сократилась на 1468 школ (на 35%) (остались невосребованными школьные здания на 150 тыс. мест).

По данным Национального доклада, с 2017 года наблюдается рост рождаемости детей в сельской местности. Вместе с тем установлено, что снижена статистика закрытия МКШ, то есть снижены темпы закрытия малокомплектных школ.

Тем не менее, по данным местных исполнительных органов, сделан прогноз на закрытие малокомплектных школ до 2025 года. На рисунке 4 представлено текущее состояние малокомплектных школ.

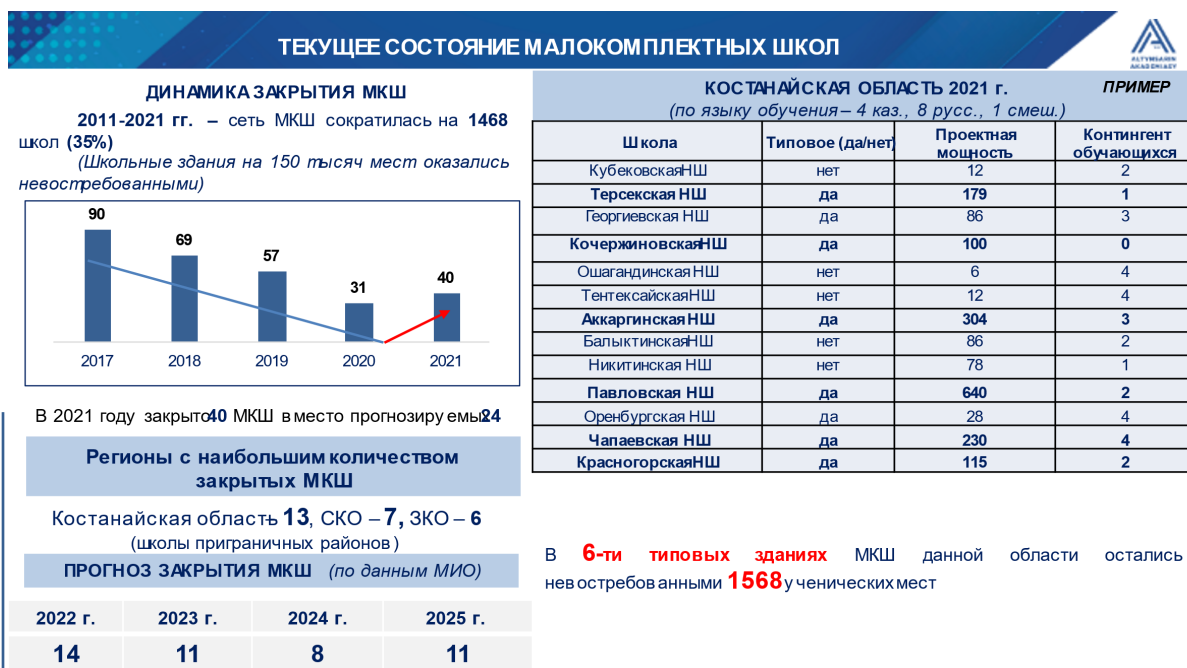


Рис.4 – Текущее состояние малокомплектных школ

Большинство школ, закрытых в 2021 году, находятся в приграничных с Россией регионах. Например, в Костанайской области - 13; в Северо-Казахстанской

области - 6; в Западно-Казахстанской области – 6.

Рост переселения семей из приграничных регионов в соседние страны,

очевидно, приводит к закрытию школ. В 2021 году вместо предполагаемых к закрытию 24 малокомплектных школ было закрыто 40 МКШ. В Костанайском регионе закрыто 6 типовые малокомплектные школы с мощностью на 1568 мест.

По Западно-Казахстанской области 79 типовых малокомплектных школ рассчитаны на 33017 мест. На сегодняшний день в этих школах обучается 8253 обучающихся. Профицит (место вакантное) - 24 764 мест. Поэтому необходимо рассмотреть вопрос переселения в эти села на основе специальных программ.

Значительное превышение количества закрытых школ над прогнози-

руемыми вызвано невозможностью местных исполнительных органов прогнозировать экономическую, социальную ситуацию в регионе, где расположены малокомплектные школы. Поэтому Национальная Академия образования имени И.Алтынсарина ведет всестороннее и глубокое изучение экономического, социального положения региона, где находится каждая малокомплектная школа.

Опорные школы функционируют как базовые школы. Поэтому необходимо рассматривать опорные школы как базовые и продолжать работу, проводимую в учебно-воспитательном процессе. На рисунке 5 представлена карта опорных и магнитных школ.



Рис.5 – Карта опорных и магнитных школ.

К каждой опорной школе целесообразно закрепить филиалы малокомплектных сельских школ и осуществлять учебно-воспитательный процесс на сетевой основе. Среди малокомплектных школ функционируют 192 опорные

школы, которые организуют учебный процесс, оказывают методическую поддержку малокомплектным школам и координируют их работу. За этими опорными школами закреплено 609 магнитных школ (таблица 1).

Таблица 1. Состояние малокомплектных школ

№	Регионы	МКШ	ОШ	МШ
1.	Акмолинская область	361	21	42
2.	Актюбинская область	201	11	25
3.	Алматинская область	239	9	34
4.	Атырауская область	26	-	-
5.	ЗКО	214	19	38
6.	Жамбылская область	123	10	35
7.	Карагандинская область	200	39	182
8.	Костанайская область	316	21	68
9.	Кызылординская область	20	-	-
10.	Мангистауская область	10	1	5
11.	Павлодарская область	210	19	64
12.	СКО	355	28	67
13.	Туркестанская область	138	7	7
14.	ВКО	340	7	42
	Всего	2753	192	609

Как видно из таблицы, в Атырауской и Кызылординской областях не созданы опорные школы, невелико количество опорных школ и в других регионах.

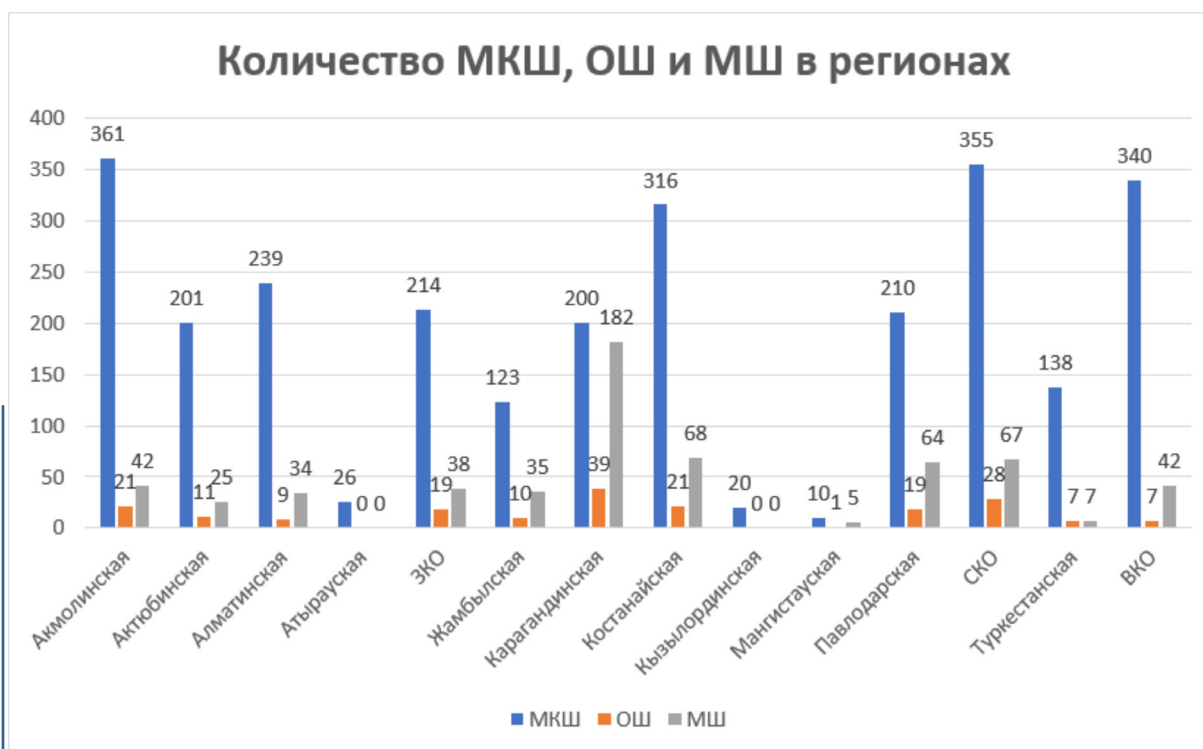


Рис.6 - Количество МКШ, опорных школ и магнитных школ в регионах



Из рисунка 6 видно, что в тех регионах, где много малокомплектных школ, необходимо предусмотреть открытие дополнительных опорных школ.

Учебный процесс (об этом отдельно) обеспечивается не совокупностью узких специалистов - педагогов-предметников, а педагогической кооперацией - коллективом педагогов, которые совместно проектируют и ведут уроки, распределяя между собой функции и обязанности (педагог-организатор учебного процесса, педагог-специалист по предмету, педагог-ассистент). Особенностью образовательной системы страны является наличие большого количества школ, расположенных в сельской местности. Сельскую школу XXI века хотелось бы видеть как школу

доступную для всех, раскрывающую способности каждого обучающегося, воспитывающую гражданина-патриота, инициативную личность, способную творчески мыслить и находить нестандартные решения, готовую обучаться в течение всей жизни и быть жизнеспособной в быстром меняющемся конкурентном мире.

Необходимы не рекомендации по локальному улучшению отдельных сторон деятельности малокомплектной школы, а новые подходы к технологии организации учебного и внеучебного процессов. Надо рассматривать разработки разных организационно-педагогических моделей малокомплектных школ, дающих возможность учителю работать с разновозрастным коллективом.

Список использованных источников:

1. Послание Главы государства Касым-Жомарта Токаева народу Казахстана. 1 сентября 2020 г. «Казахстан в новой реальности: время действий».
2. Послание Главы государства Касым-Жомарта Токаева народу Казахстана 2021 года «Единство народа и системные реформы – прочная основа процветания страны».
3. Национальный доклад о состоянии и развитии системы образования Республики Казахстан (по итогам 2020 года).
4. Бабяж М. Сельская школа в Польше: история и современность»: монография. Перевод с польского: Бюро переводов «Inter-Text». Брест: Академия, 2006. 104 с.
5. Бабяж М. Сельская школа в Польше // Порталус // 2007 – (http://www.portalus.ru/modules/shkola/rus_readme.php?subaction=showfull&id=1193922551&archive=1194448667&start_from=&ucat=&)
6. Николаенко: Школы в Украине будут закрывать только при согласии родителей // Новости Украины // 2006 – (<http://www.proua.com/news/2006/06/15/161321.html/>)
7. Гаева Г. В Лапландии тоже есть малокомплектные школы // Республика // 2008 – (<http://www.gazeta-respublika.ru/article.php/14498>).
8. Малокомплектная школа: в России и США // Рязанские ведомости // 2006 – (<http://rv.ryazan.ru/old/cgi-bin/main-n=2633-2634&m=6.htm>).
9. Червонный М. А. Проблемы малокомплектной школы в современной образовательной ситуации (примеры разных стран) // Вестник Томского государственного педагогического университета (Tomsk State Pedagogical University Bulletin). 2009. Вып. 5 (83). С. 95-98.



ВЛИЯНИЕ ОБЩЕЙ ОДАРЕННОСТИ НА РАЗВИТИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ СПОСОБНОСТЕЙ УЧАЩИХСЯ В ДМШ

Е.Н. Угольникова

ГККП Детская музыкальная школа №3 акимата города Нур-Султан
evgeniyanik63@gmail.com

Аңдатпа. Мақалада музыкалық қабілеттерге, музыкалық дарындылыққа талдау жасалған. Олардың синтезі және даму динамикасы. Педагогикалық тәжірибеге ғылыми-әдістемелік және практикалық қызметтің байланысын енгізу қажеттілігі көрсетілген. Дәстүрлі дамыту әдістерін жаңашыл оқыту әдістерімен байыту

Аннотация. В статье дается анализ музыкальных способностей, музыкальной одаренности. Их синтез и динамика развития. Показана необходимость внедрения в педагогическую практику взаимосвязь научно – методической и практической деятельности. Обогащение традиционных методов развития инновационными методами преподавания.

Abstract. The article analyses the musical abilities and musical talents of students' synthesis and development dynamics. The necessity of introducing the relationship between scientific - methodological, and practical activities into pedagogical practice is shown. It enriches traditional development methods with innovative teaching methods.

Кілт сөздер: музыкалық қабілет, музыкалық дарындылық, жалпы музыкалық, кәсіби шеберлік.

Ключевые слова: музыкальные способности, музыкальная одаренность, обще музыкальные, профессиональные навыки.

Key words: musical abilities, musical talent, general musical, professional skills.

В современном мире, при всем многообразии интересов и возможностей, важно суметь оценить и развить все многообразие творческого потенциала у детей. Особенно это важно сделать на раннем, начальном этапе развития. Каждый родитель пытается максимально полностью раскрыть и реализовать способности своего ребенка. Отдавая детей в музыкальную школу, родители предполагают, что ребенок должен показать и проявить свои музыкальные способности. И здесь возникает вопрос - что такое музыкальные способности, необходимость определить критерии их оценки. Ведь недостаточное внимание к развитию музыкальных способностей становится главной причиной неэффективной работы во всех различных областях музыкального обучения.

Музыкальные способности – индивидуально-психологические особенности личности, в структуре которых выделяют общие и специальные способности. Ярко выраженные, индивидуально проявляющиеся музыкальные способности называют музыкальной одаренностью. Фактор общей одаренности всегда является фоном для обнаружения и развития специфических профессиональных способностей к исполнению музыки. В последнее время наукой накоплен материал еще и о скрытых способностях человека, имеющий также отношение к профессиональной музыкальной деятельности.

Важно не только рассматривать все аспекты проблемы способностей в их единстве, но и видеть динамику самого процесса раскрытия способностей,

устанавливать темп процесса, что и определяет успешность педагогического и исполнительского обучения. Музыка оказывает благотворное развивающее и воспитательное воздействие лишь в том случае, если человек, а в нашем случае ученик, подготовлен к восприятию, когда он может постичь художественную и эстетическую ценность. Здесь непременно нужно остановиться на определении музыкальности. Музыкальность нужно рассматривать не только как синтез эмоционального, но и интеллектуального начала. Музыкальность представляет собой многогранную систему как общих, так и индивидуальных способностей, которые формируют художественный, музыкальный образ. Это совокупность свойств личности, возникающей и развивающейся с момента зарождения, создания и освоения музыкального искусства. [4, 22]

Важная роль в восприятии художественного материала принадлежит музыкальным способностям. Способности в области музыки классифицируются следующим образом: способности общекультурные, способности общемузыкальные, способности профессиональные. Изолированность детской аудитории от учреждений культуры (театр, филармония, концертные залы) негативно сказывается на общем культурном уровне. Для лучшего восприятия музыкального произведения необходимо развивать музыкальное воображение, то есть, способность психики сравнивать музыкальные образы с немusical картинками, чувствами и представлениями. [4, 48]. В юном возрасте преобладают процессы целостного мышления. При развитии же рациональной стороны мышления эта целостность нарушается. Непосредственность процесса меняется на опосредованность, развивающейся социальной стороной исполнительства. Для развития музыкальных способностей важен интерес к познанию.

Интерес показывает наличие определенных способности, тягу к обучению кон-

кретной деятельности, в которой человек чувствует себя наиболее адекватным и внутренне свободным. Фундаментом, основой формирования способностей являются задатки – врожденные механизмы (память, внимание и т.д.). Схема обнаружения задатков: потребность – установление цели – выработка программы действия. Главной проблемой сущности и структуры одаренности является соотношение задатков и способностей, непосредственно обуславливающих успешность деятельности. Выделяются два уровня развития способностей: отражательно – репродуктивный; (хорошая приспособляемость к определенной сфере деятельности, легкость овладения знаниями и навыками, высокая подражательность) и отражательно – творческий (главным становится творческое переосмысление первоначального опыта знаний и навыков, выход к самостоятельному, новому). Если первый уровень оказывается недостаточно качественным, то и формирование второго не будет полноценным. Это одна из причин по которой вундеркинды не могут успешно перейти с одного уровня на другой. По другому обстоит дело с творческими способностями.

Развитие способностей инструменталиста – сложный процесс не только по накоплению навыков, с преобразованием опыта и мышления в связи с наступающими возрастными изменениями. Если же сформулировать требования к способностям, необходимым для овладения профессиональным мастерством, то надо в первую очередь разграничить обучение ремесленной стороне игры на инструменте и обучение художественному творчеству в области своей специальности.

Преподавание игре на скрипке достигло такого уровня, что практически любого не лишнего слуха человека можно научить вполне прилично играть. Но этого мало только для профессиональной подготовки. Для творческого овладения инструментом недостаточно способности

к подражательному усвоению определенных двигательных навыков. На первый план выступает мышление в котором сочетается музыкальное представление и внутреннее переживание с двигательной сферой. При приеме детей в скрипичный класс перед педагогом стоит серьезнейшая проблема выбора соответствующих методов занятий: развивать общие музыкальные способности или подходить к обучению с профессиональной стороны.

Для формирования профессиональных навыков и развития предпосылок успешного овладения игрой на инструменте нужны совершенно иные методы занятий, причем разных в каждом конкретном случае. Нужно прежде всего выяснить, какие у ученика способности (обще музыкальные или профессиональные) и в какой области нужно развивать эти способности [3, 93].

Необходимо дать детям возможность полностью реализовать себя. Самоотречение приведет к односторонности развития - виртуозное исполнение капризов Паганини, не читая «Евгения Онегина», не зная, почему Архимед кричал «Эврика» - невозможно говорить о воспитании гармонично развитой личности, что в конечном счете должно быть итогом обучения. Может быть, критерий мастерства педагога не только воспитание лауреатов различных конкурсов, а еще и умение привить интерес у ученика к музыкальному обучению, побудить его отдать музыке предпочтение перед спортом, иностранными языками, рисованием и прочими увлечениями. Безусловно, одни увлечения не исключают другие, и настоящий педагог сделает так, что музыка займет почетное место в жизни ученика. Главной целью является общекультурное развитие ребенка, а выявленные профессиональные способности дают возможность развивать ученика уже в другой плоскости.

Скрипичная одаренность не ограничивается высоким уровнем психомотор-

ных способностей. Ритм, слух и память - это только определения и свойства, которые даны всем без исключения. А вот способности – это возможность при постоянной работе оттачивать их свойства, развивать и совершенствовать[1,38]. Кроме того, важно учитывать и другие психические функции: уровень мышления, наличие внимания, работоспособность и т.д. Все это играет немаловажную роль в музыкальном воспитании. Трудолюбивый, целеустремленный ученик обладая скромными способностями может добиться огромных успехов. Музыкальные способности не бывают изолированными от других видов способностей. Под понятием скрипичной одаренности подразумевается легкость и мастерство овладения навыками игры на скрипке: штриховая артикуляция, звукоизвлечение, вибрато, т.е. способность выразительного музыкального произношения. Творческая одаренность ребенка проявляется через пытливость, любознательность, способность полностью погружаться в любимое дело, высокий энергетический уровень, самостоятельность в действиях, изобретательность.

Двигательные способности проявляются через интерес к деятельности, требующей тонкой и точной моторики, любовь к движениям разного рода, делать двигательные градации - от медленного к быстрому, от плавного к резкому. Конечно, для скрипичной одаренности важно сочетание и взаимодействие всех видов одаренности. Только при умелом сочетании возможно добиться успешного результата. На первоначальном этапе нужно сконцентрироваться на приобретении технических навыков игры на инструменте, т.к. к 9- 10 годам завершается развитие этих психических функций. А активизация музыкальных способностей будет уже проходить в дальнейшей практической деятельности. Таким образом, проявление музыкального таланта в раннем возрасте скорее исключение, нежели за-



кономерность: основная часть одаренных музыкантов проявила себя после 12-ти лет, когда уже начинает формироваться индивидуальность личности. Если музыкант не играет сердцем и душой, всей широтой своего понимания искусства, то его искусство не найдет своего слушателя.

Преодоление разрыва между научно - методической и практической работой требует активного внедрения в педагогическую практику. Ранее проблема развития музыкальных способностей не рассматривалась. Но возросшее внимание научно - методической мысли к проблеме развития музыкальных способностей обусловлено осознанием обозначенного противоречия. Акцент смещается с изучения сущности музыкальных способностей

на разработку путей и способов их формирования. Одним из ведущих направлений методического поиска является обогащение традиционных методов развития музыкальных способностей инновационными технологиями - эмоциональной отзывчивости на музыку, методическими новациями по развитию ладового слуха, музыкальной памяти.

Важно учитывать, что задатки основных музыкальных способностей есть у большинства детей. Нужно иметь педагогическое умение и знания для того, чтобы их выявить и развить. Если есть хотя бы одна музыкальная способность – это свидетельствует и об остальных, т.к. все это вместе – музыкально – творческий комплекс.

Список использованной литературы:

1. Берлянич М. Основы воспитания начинающего скрипача. - Санкт Петербург., 2000. – 38с.
2. Григорьев В.Ю. Методика обучения игре на скрипке. - М., 2006.- 85с.
3. Кирнарская Д.К. Музыкальные способности.- М., 2004.- 93с.
4. Овсянкина Г.П. Музыкальная психология – С-П., 2007.- 48с.
5. Янкелевич Ю.И. Педагогическое наследие.- М., 1960. -154с.



САБАҚТА САРАЛАУ ТАПСЫРМАЛАРЫН ЖОСПАРЛАУ

Г. М. Кенжебаева¹, Ж. А. Арысбаева²

¹Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясының жетекші ғылыми қызметкері, п.ғ.к.

²Шымкент қаласы білім басқармасы әдістемелік орталықтың қазақ тілі мен әдебиеті пәні әдіскері, п.ғ.м.

Аңдатпа. Мақалада бүгінгі күннің өзекті мәселесі – оқушыларға жеке көзқарас қарастырылған. Мұғалімнің баламен жұмысы әр баланың даму ерекшеліктерін ескере отырып, жан-жақтылық пен шығармашылықты қажет ететіні атап өтіледі. Бастысы әр баланың сұранысына сай әдіс-тәсілдерді қолдану, саралап оқыту.

Аннотация. В статье рассматривается актуальный вопрос сегодняшнего времени – индивидуальный подход к обучающимся. Отмечается, что работа педагога с ребенком требует разносторонности и творчества, учета особенностей развития каждого ребенка. Ключевым является использование методов, отвечающих потребностям каждого ребенка, дифференцированное обучение.

Abstract. The article deals with the topical issue of today - an individual approach to students. It is noted that the work of a teacher with a child requires versatility and creativity, taking into account the developmental characteristics of each child. The key is to use methods that meet the needs of each child, differentiated teaching.

Кілт сөздер: саралау тапсырмалары, деңгейлік тапсырмалар, шығармашылық жұмыс, даму ерекшелігі, әдіс-тәсіл, бейімділік, қабілет.

Ключевые слова: дифференцированные задания, уровневые задания, творческая работа, особенности развития, методы, способности.

Key words: differentiated tasks, level tasks, creative work, features of development, methods, abilities.

XXI ғасырдың адамы – жаратылыстану мен гуманитарлық ғылымдар бойынша ой-өрісі кең, жан-дүниесі бай, ұлттық менталитеті жоғары, адамдармен, қоршаған ортамен дұрыс қарым-қатынас жасай алатын, басқаның пікірімен санасатын, кез келген қиын жағдайдан шығудың жолын таба білетін, жауапкершілік сезімі жоғары, қоғамда белгілі бір рөл атқаратын, қайталанбайтын дара тұлға болуы тиіс. Мұндай жеке тұлға болып қалыптасуына мектеп қабырғасынан алатын тәрбиесі мен білімі басты орында тұрады. Балаға мектептен берілетін ұлттық білім үлгісінің басты бағыты – адамды қоғамның ең негізгі құндылығы ретінде тану, сол арқылы оның рухани жан дүниесінің баюына, шығармашылық еркіндігі мен

белсенділігінің қалыптасуына жағдай жасау, мүмкіндік беру. Осы бағытта білім беру үшін мектептегі пәндерді оқушының танымдық белсенділігін қалыптастыруға бағыттаудың бүгінгі күннің басты талаптарының бірі екендігі баршаға аян. Баланың танымдық белсенділігін, дүниетанымын қалыптастыру әр сабақтың мазмұнында болуы керек. Балаға әр пән бойынша берілетін білім мазмұнында осы нәрселер басты орында тұруы керек. Ол үшін мұғалім өз міндетін шығармашылықпен атқарып, әр сабақта оқытудың түрлі тәсілдерін орнымен қолдана білуі керек. Осындай мақсатқа бағытталған тәсілдердің бірі – саралау тапсырмалары арқылы оқыту.

Ең біріншіден, жалпы саралау тапсыр-



малары дегеніміз не, оның қолданылатын орны қайда, мақсаты қандай, нәтижесі қалай болмақ деген сұрақтарға жауап іздеп көрелік.

XX ғасырдың 20-жылдары кеңестік, шетелдік, яғни әлемдік педагогикада саралап оқыту туралы зерттеулер қарастырыла бастады.

Біздің алаш зиялыларының педагогикалық ой-тұжырымдарын қарап отырсақ, бұл мәселе назардан тыс қалмаған. Алаш зиялыларының еңбектерінде баланың жас ерекшеліктері, олардың қажеттіліктері туралы тұжырымдарын көруге болады. Мысалы, Мағжан Жұмабаевтің «Педагогика» атты еңбегінде: «Баланың әсерленуі, суреттеу, ойлау һәм сезінуі ержеткен адамнан әжептәуір басқа. Баланың бұл жан көріністерінің әрқайсысының жеке-жеке алғанда басқалығы болған сықылды, бұлардың бәрін тұтас алғанда да басқалық бар» - делінген [1]. Осы оймен пікірлес Ахмет Байтұрсынұлында: «Бала білімді тәжірибе арқылы өздігінен алу керек. Мұғалімнің қызметі оның біліміне шеберлігінің керек орны, өздігінен алатын тәжірибелі білімнің ұзақ жолын қысқарту үшін, сол жолдан балалар қиналмай өту үшін, балаға жұмысты әліне шағындап беруі мен бетін белгілеген мақсатқа түзеп отыру керек» [2, 336 б.], – дейді. Алаш зиялыларының еңбектерінде дәл қазіргідей «саралап оқыту, саралау тапсырмалары» деген термин қолданылмағанымен, пікірлері осы қазіргі зерттеулердегі «саралап оқыту», «тапсырмаларды саралап беру» деген ұғымдармен сабақтасып жатыр.

Қазіргі жаһандану, бүгінгі жаңалықтың ертеңгі тарихқа тез айналып жатқан заманында балалардың жас ерекшелігіне сай білім мазмұнын меңгеруі, қабылдауы, олардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыру мұғалімнің алдына үлкен жауапкершілікті жүктейді. Әр балаға жеке индивид деп қарайтын болсақ, оларға берілетін білім мазмұны бірдей болғанымен, берілу жолдары әр түрлі болуды қажет етеді екен. Себебі, бүгінгі күннің өзекті мәселесі, әр баланың

танымы, қызығушылығы, қабылдауы әр басқа болғандықтан мұғалімнің баламен жүргізетін жұмысы да жан-жақтылықты, шығармашылықты талап етеді. Бұл бүгінгі күннің өзекті мәселесіне айналып отыр. Өзекті дейтін себебіміз әр баланың өзіндік даму ерекшелігі бар. Сондықтан да біз қазіргі таңда барлық баланы бірдей әдіспен оқыта алмаймыз. Әр баланың ерекшелігін ескере отыра, оның қажеттілігін қанағаттандыратындай әдіс-тәсілдерді қолдана отырып оқыту қажет. Міне, осы қажеттілікті өтеуде бірге көмекке келетін бірден-бір жол осы, саралап оқыту екен.

Саралап оқытудың мақсаты: Әртүрлі оқушының бейімділіктерін айқындауға, қабілетін дамытуға қолайлы жағдайлар жасау.

Саралап оқыту дегеніміз - бір материалды барлық оқушыларға әртүрлі оқыту тәсілдерін қолданып оқыту дегенді білдіреді және мұғалімнен әрбір оқушының қабілетіне қарай тапсырмаларды қиындық деңгейі бойынша жіктей отырып, сабақты ұйымдастыруды талап етеді.

Саралап оқыту (дифференциация) латын тілінен алынған сөз, яғни біртұтас затты түрлі бөліктерге, нұсқаларға, сатыларға бөліп жіктеуді, саралауды білдіреді, ал француз тілінде айырмашылық, ерекшелік дегенді білдіреді. Қазақ тілінде «саралау» ұғымы жеке, ерекше, бөлекше дегенді білдіреді. Сонымен, саралап оқыту дегеніміз – пән бойынша берілетін білім мазмұнын мұғалімнің сыныптағы оқушылармен жекелеп, жұптап, топтап меңгертудегі оқу үдерісін ұйымдастыру түрі. Ол қалай жүзеге асады? Әрине, білім алушымен жұмыс жасау арқылы жүзеге асады. Сонда білім алушымен жүргізілетін жұмыс – бұл баланың ерекшелігіне сай (жас ерекшелігі, есте сақтау қабілеті, ойлау ерекшеліктері, темперамент, білім мазмұнын қабылдау деңгейі, баяулығы, шапшаңдығы, зейіні, көшбасшылық қабілеті, шығармашылдығы, қызығушылығы т.б.) пән мазмұнына құрылған саралап берілетін тапсырмалар жүйесі.

Саралау тапсырмаларының тиімділігі

неде? Саралау тапсырмаларын қолданудың тиімділігі – өз бетімен дами алатын, әртүрлі өмірдің қиындықтарына төзе білетін, белсенді, білімді жеке тұлға тәрбиелеуге бағытталған білім беру. Сыныптағы оқушылардың білім деңгейі, білімді менгеру дағдысы барлығында бірдей болуы мүмкін емес. Бұл мұғалімнен әр оқушыға жекелей қарауды қажет етеді. Саралап оқыту оқушының да, мұғалімнің де белсенді шығармашылық қызметін дамытуға бағыттайтын тиімді тәсілдердің бірі. Әрине, саралап оқыту саралау тапсырмалары арқылы жүзеге асады.

Саралау тапсырмалары міндетті үш деңгей және шығармашылық деңгейден тұрады. Тапсырмаларды деңгейлеп алу дағы мақсат – білім алушыны «жақсы оқиды», «жаман оқиды» деп жікке бөлумен намысына тимей, керісінше барлығы жұмыла жұмыс жасайтындай күйге жеткізу. I деңгейдегі тапсырманы сынып жаппай орындайды, бұл тапсырманы орындауға барлық оқушы міндетті. Бірінші деңгейлік тапсырма оқушының есінде қалуға ыңғайлы, өмірмен байланысты болуы керек.

Екінші деңгейдің тапсырмалары күрделене түседі. Мазмұны өткен тақырыпқа байланысты түрленген, ойлауды қажет ететін, оқушы өз бетімен жұмыс жасауға лайықты тапсырмалар дайындалады.

Үшінші деңгейдегі тапсырмаларды орындау арқылы оқушы өзі тұжырым жасайды. Мұғалім нұсқаушы, бағыт беруші, кеңесуші ретінде болады. Оқушының өзі қосымша материалдарды пайдаланып, мәтіндермен жұмыс жасайды. Берілген мәтіндерге сұрақ ойлап жазады. Өзіне керек материалдарды іздеп, тауып оқиды.

Төртінші деңгейлік тапсырма дарынды, қабілеті жоғары балаға арналады, тақырып беріп, ізденуге өзі мақсат қояды. Мұғалімнің көмегінсіз барлығын өзі орындай біледі.

Егер оқушылар I деңгейдегі міндетті тапсырманы орындап, қалған деңгейлердің тапсырмаларын орындау қиын болып жатса, үйде орындауға беру керек.

Саралау тапсырмаларының тиімділігі

мен нәтижелеріне тоқталсақ:

Төменнен, жоғарыға қарай, яғни жеңілден күрделіге қарай жүру;

Әр оқушы өздігінен жұмыс істеуге дағыланады;

Оқушылардың әр тақырыптан алған білім мазмұны естерінде жақсы сақталып, бекітіледі;

Күрделі тапсырмаға байланысты оқушының ойлау қабілеті артады.

Мақсаты:

Әр оқушыны оның қабілеті мен мүмкіндік деңгейіне қарай оқыту;

Деңгейі төмен оқушылармен жеке жұмыс жасау, қолдау көрсету;

Дарынды оқушының тереңірек білім алуына жағдай жасау;

Оқушының ынтасын, қабілетін арттыру.

Ерекшелігі:

Таланттылар, дарынды оқушылар өздерінің қабілеті мен икемділігін одан әрі бекіте түседі, әлсіздер оқуға ниет білдіріп, сенімсіздіктен арылады;

Оқушылардың оқуға деген ынтасы артады.

Күтілетін нәтиже:

Оқушылардың психологиялық ерекшелігін, ақыл-ойының дамуы және өзін-өзі жетілдіруі жүзеге асады;

Дарынды балалар зерттеу жұмыстарымен айналысып, өзін дамытады;

Мұғалімнің шығармашылықпен айналысып, жан-жақты дамуына мүмкіндік туады. Яғни үйрете жүріп үйренеді.

Оқыту барысында сабақта саралау тапсырмаларын жоспарлау өте маңызды да жауапты жұмыс. Сабақтың өз дәрежесінде өтіп, мақсатқа жетуі осы тапсырмаларды дұрыс саралауға тәуелді. Тапсырмаларды саралауда мына нәрселер ескерілуі керек: қабілеттері, деңгейлеріне қарай және қызығушылықтары бойынша. Осыларды ескере отырып тапсырма дайындағанда: білім деңгейі әртүрлі оқушыларға арналған тапсырмалар; оқушылардың қажеттіліктеріне қарай (көмектесе отырып орындалатын, өздері орындай алатын күрделі тапсырмалар); ерекше дарынды баланы жалықтырып алмай, алға



қарай ұмтылдырып отыруға бағытталған күрделі тапсырмалар.

Оқушыларға оқу мақсатына жетуді көздейтін тапсырма, жаттығуларды беру барысында баланың жеке ерекшелігі және қажеттілігі ескерілуі керек. Бұл мәселе аясында ұлы ғұлама Аристотельдің өзі былай деген: «Оқушылар биіктен көрінуі үшін алдыңғыларға жетіп, соңғыларды тоспауы керек». Яғни, әр бала өз ерекшелігіне, қажеттілігіне және мүмкіндігіне қарай тапсырмалар мен жаттығуларды орындай отыра оқу мақсатына жетуі керек. Жоспарлау және оқыту барысында тапсырманы саралаудың маңыздылығы басым. Саралаудың бұл тәсілі негізгі мазмұнды қамтитын түрлі тапсырмалар ойластыруды көздейді. Оқушыларға жекелеп немесе топтарға олардың меңгерген білімдеріне негізделген тапсырмалар беріледі. Аса қабілетті оқушыларға айтарлықтай жоғары деңгейде ойлауды дамытуға мүмкіндік беретін, проблемаларды шешу қабілеттері мен зерттеу қабілетін пайдалануды талап ететін күрделі тапсырмалар беруге болады.

Күрделілігімен, оқу-танымдық қызығушылықтарымен, мұғалім тарапынан көмек сипатымен ерекшеленетін сараланған тапсырмаларды қолдану – сараланған оқу іс-әрекеттерін ұйымдастырудың шарты болып табылады. Негізгі тапсырмалар кейінгі тапсырмаларға қарағанда жеңіл болғанымен, сыныптағы кейбір оқушылар үшін қиындық туғызуы мүмкін. Кейінгі тапсырмалар күрделірек болғанымен, негізгі тапсырманы нәтижелі орындаған оқушылар үшін қиындық келтірмеуі мүмкін. Тапсырмаларды оқушының өзіне таңдап орындауына мүмкіндік жасау керек. Аздан көпке, оңайдан қиынға, жақыннан алысқа қарай жылжыта отыра оқыту заңы әр пәнде қолданылады. Тапсырманың де сондай жолы бар.

Тапсырмаларды пәнге қарай кеңейтілген түрде беруде оқушылардың таңдауына мүмкіндік болады. Тапсырмаларды кеңейтіп бере отыра, оқушылардың алаңдауын, мазасыздануын алдын-алып, қызығушылықтарын арттыруға болады

және де нәтижесінде жұмыс сапасы да артады. Мұғалім оқушылардың зер салып тыңдауын сақтап қалу мақсатында сыныпта орындалатын жұмыстың барынша күрделі және әртүрлі болуын қадағалайды. Бұл ретте оқушылардың бойында тапсырмаларды орындау үшін қажетті дағдыларды қалыптастырып, білім береді. Мысалы, төмендегі тапсырмалар жүйесін беруге болады.

№1. Өткен материалды бекіту және қорыту бойынша ұйымдастыруға болады. Барлық балаға берілетін мәтін бірдей, бірақ тапсырма әр түрлі. Сыныптағы балалар барлық тапсырманы алады, бірақ өзі орындай алатынын орындайды. Біреулері шығармашылық тапсырма алып, оларды өз бетінше орындайды. Екінші оқушылар дайындалған карточкадағы немесе оқулықтың сұрақтары бойынша тапсырмаларды өз бетінше орындайды. Енді бір оқушылар мұғалімнің жетекшілігімен жұмыс істейді. Жұмысты осылайша ұйымдастыру арқылы «күшті» балаларға өз қабілеттерін барынша көрсетіп, тиісті бағасын алуға мүмкіндік туады. Ал «әлсіз» оқушылар өздерін сенімдірек сезініп, олар да жақсы баға алады.

№2. Мәтінмен жұмыс:

Қадыр - менің әкем. Ең, шіркін дүние-ай десеңші. «Әке» деген сөзді айтқанда, жүрегім қарс айрыла жаздайды-ау. Қандай жақын, қандай ыстық. Балалар менің әкем өйтті, менің әкем бұйтті. Менің әкем ананы сатып әперетін болды, менің әкем мынаны сатып әперетін болды деп мақтаныш етіп жатады. Ал мен болсам, әкемнің қандай адам екенін де білмеймін. Өйткені, ол майданға аттанғанда, мен екі жастамын. (Екі жасар ақымақ не біледі, не түсінеді? Сол кеткеннен абзал әкем мол кетті, оралмады...)

Ең, қайран әкем! Егер сен тірі болсаң, мүмкін, мен бұдан гөрі басқадай болар ма едім. Кім біледі, жер-әлемді шулатып, сотқар Қожа атанып жүргенім әкесіз жетім өскендігімнен де шығар.

Кімге де болса бір әке әбден керек. Тіпті селкілдеген шалдардың өздері кейде «жарықтық, әкем анандай еді, әкем

мынандай еді» деп, еске алып, армандап отырмай ма? Шіркін, менің әкем тірі болса деп, бала Қожа еріксіз әкесін есіне алып, сағыныш сезіміне беріліп кетті. Отбасында әке орны бөлек, асқар тау ғой!

Бердібек Соқпақбаев «Менің атым Қожа»

1-тапсырма. Мәтін мазмұны бойынша сұрақтарға жауап бер.

1. Қожаның әкесінің аты кім?

2. Қожа әкесімен мақтана алмауына не себеп болды?

3. Қожаның арманы қандай?

4. Мәтін кейіпкері қандай адам?

2-тапсырма. Мәтін бойынша тәуелдік жалғаулы сөздерді теріп жаз.

Үлгі: әке+м

3-тапсырма. «Менің әкем» тақырыбында шағын әңгіме жаз.

№3. Қазақ дастарқаны

Қазақтар сүттен уыз, ірімшік, қатық, іркіт, сүзбе, құрт, қаймақ, сары май, қымыз, саумал, шұбат, көже, малта жасаған.

Каспий, Арал, Балқаш, т.б. теңіз, көл, өзен суларының төңірегін мекендейтін халықтың дастарқанынан жыл бойы балық тағамдары да үзілмеген.

Өсімдік, жеміс-жидек, т. б. тағамдарды «жұмақтың асы, оны ішіп- жеу сауап» дегені - халқымызда олардың денсаулыққа пайдалылығын ертеден ақ білгені. Тарыдан сөк, жент, жарма, ұннан бауырсақ, көмеш, таба нан, т. б. жасаған.

Қазақ халқы адамның жынысы, жасы, еңбегінің түріне қарай тамақтана білген. Күнделікті ішетін тамақ құрамында адам

тіршілігіне өте қажетті элементтердің болуын көздеген. «Жаман ауруға жақсы ас», - деп түйіндеген. Аурудың түріне қарай тағамдарды сұрыптаған. Айталық, өкпе ауруына қымыз, шұбат ішкізген. Суық тигенде құйрық май шыжғырып ішкізген. Қазақтың белгілі ақыны Қасым Аманжолов: « Болса денің, бойың сау- ақылың сау, ойың сау», - деп тамаша тұжырымдаған.

Қазақ халқы денсаулыққа қажет жағдайлардың бәрінің ішінен «Ас- адамның арқауы» деп тағамның қасиетін өте жоғары бағалаған.

1-тапсырма. Түсіндірме сөздікте ұлттық тағамдар туралы қалай берілген, дәптерге теріп жазыңыздар.

2-тапсырма. Мәтін мазмұны бойынша сұрақтар құрастыр.

3-тапсырма. «Ас- адамның арқауы» эссе жазыңыз.

Қорыта келе, жоспарлау мен оқыту үдерісінде саралаудың тәсілдерін қолдану балаларға оқу тапсырмаларын өз деңгейі бойынша, қолдау немесе көмек көрсету арқылы орындауына мүмкіндік береді. Бұл оқушылардың оқуға деген сенімділігі мен ынтасын арттырады.

Нақты мақсат қойып сараланған тапсырмалар арқылы оқыту барысында мұғалімдерге оқушылардың мүмкіндіктерін анықтауға, ерекшеліктерін ескеруге, қызығушылықтарын арттыруға, қажеттіліктерін қанағаттандыруға және оқушыларға өз мүмкіндіктері мен қабілеттерін анықтап жетілдірулеріне, тапсырмаларды жеңілден күрделіге қарай және де таңдап орындауларына жол ашады.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. М. Жұмабаев. Педагогика. 1922 жыл, 15 сентябрь, Қызылжар. https://qamba.info/site/book/online/maghzhan-zhumabaev-pedagogika/content/content_1.xhtml/
2. А. Байтұрсынов. Тіл тағылымы. Алматы. Ана тілі. 1992. 442б.
3. Ж. Аймауытов. Бес томдық шығармалар жинағы. Бесінші том. Алматы. Ғылым. 1999. 304 бет.
4. Күрделендірілген тапсырмалармен таныстыру. «Туімді оқыту мен оқу» бағдарламасы, 3 апта, 5 күн материалдарынан.
5. Ж. Әбиев, С. Бабаев, А. Құдиярова. Педагогика. Оқу құралы. Алматы. Дарын. 2004. 448 бет.
6. Н.Б.Жакыпова. Физика пәнін оқытуда саралау тәсілін туімді қолдану. https://www.youtube.com/watch?v=_bqj6jxXR5Q

МЕКТЕПТЕ ЖАЗБА ЖҰМЫСТАРЫН ЖҮРГІЗУДІҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Төлеш Наргиз

ҚазҰПУ-дың магистранты

Аңдатпа. Мақалада 11-12 жастағы балалардың психологиялық ерекшеліктері туралы сөз ете отырып, зейін, қабылдау т.б. тоқталады. Осы жаста балалардың жазу сауаттылығын қалай қалыптастыруға болатындығы, мұғалім мен оқушы арасындағы қарым-қатынастың сауатты жазуға үйретудегі әсері, орфографиялық сауаттылықта қалыптастыру үшін қандай әдіс-тәсілдер тиімді деген мәселелер туралы айтылады.

Аннотация. В статье рассматриваются психологические особенности детей 11-12 лет, внимание, восприятие и др. Обсуждаются вопросы, как развивать грамотность детей, влияние взаимоотношений учителя и ученика на обучение грамоте, какие методы эффективны для формирования орфографической грамотности.

Abstract. The article considers the psychological peculiarities of children aged 11-12 years, attention, perception, etc. Questions are discussed, such as the development of children's literacy, the impact of teacher-student relations and literacy training, and the most effective methods for the formation of spelling literacy.

Кілт сөздер: орфографиялық сауаттылық, дағды, зейін, қабылдау, жас ерекшелігі, жеткіншек шақ, таным, жеке тұлға.

Ключевые слова: орфографическая грамотность, умения, внимание, восприятие, подростковый возраст, познание, личность.

Key words: орфографиялық сауаттылық, дағды, зейін, қабылдау, жасөспірімдік, танымдық, тұлғалық.

Орфографиялық сауаттылықты қалыптастыруда мұғалімдердің бірінші кезекте басшылыққа алуы керек принципі – ол балалардың жас ерекшелігін ескеру болып табылады. Осыдан келіп біздің пәннің психологиямен байланысы, яғни пәнаралық байланыстың қажеттілігі туындайды.

Жас ерекшелігі психологиясы – білім алушының психологиялық ерекшеліктерін, психикасының дамуын, яғни әлемді, айнала қоршаған ортаны, адамдармен қарым-қатынасты т.б. адамның даму, өсу кезеңіндегі әр түрлі жағдайларды әр кезеңдердегі жас ерекшелігіне байланысты зерттейді.

Мектепте мұғалімнің жасайтын тәрбие жұмыстары мен сабақ жұмыстарының кестелері, оқу және тәрбие бағдарламалары мен жоспарлары осы оқушылардың жас

ерекшеліктерін негізге ала отырып, жасалынады.

Оқыту мен білім беруде оқушылардың жас ерекшелігі принципін негізге алу олардың қабілеті мен зейінін, білімді игеру дәрежесін анықтап, нақтылап, соған қарай жұмыс жасауға септігін тигізеді.

Бұл жерде баланың жас ерекшелігі деп, сол жастағы балаларға тән өмірді қабылдаудағы, айнала қоршаған ортаға деген көзқарастарындағы ортақ ерекшеліктері мен сипаттарын айтамыз. Білім алушылардың осы ортақ ерекшеліктерін ескере отырып, біз олардың білім алуға қажетті маңызды әрекеттерін дамытамыз. Соның бірі-оқушының өз-өзіне деген рефлексиясы. Яғни, осыған дейінгі білім дәрежесі мен қазіргі білім деңгейінің айырмашылығын анықтай алуы.

Біздің зерттеу жұмысымыздағы негізгі нысанымыз 5-6 сынып оқушылары, олардың жасына сай жазу сауаттылығын қалай меңгеріп, қалыптастыра алатындығы. Осы жастағы балаларды қалай сауатты жазуға үйретуге болады т.б. мәселелерді қарастырамыз.

5-6-сыныптың оқушысы 11-12 жас аралығындағы балалар, жеткіншектік шақ кезеңіне жатады. Бұл кезең балалық шақтан өтіп ересек шаққа қадам басу кезеңі. Жеткіншектік шақ 11-12 жастан бастау алып, әртүрлі кезеңде аяқталады екен.

Жеткіншектік шақтағы балаларды – өтпелі кезеңдегі немесе қиын шақтағы балалар деп те атайды. Н.К. Крупская: «Жеткіншектік шақ-ең тынышсыз, ең қызба, ең қиын шақ», - дейді [1].

Бұл кезеңде бала өзін ересек сезініп, өзгелердің өзімен санасқанын қалайды. Өзін ересек адам ретінде өзгелердің мойындағанын ұнатады. Ой-өрісі кеңейе түседі, өз-өзіне деген сенімділігі артады, үлкендердің бақылауы ұнамайды, өз бетімен шешім қабылдағысы келеді. Басқалардың онымен санасып, пікірін, ұсынысын қабылдағанын ұнатады. Баланың жеке пікірі мен ойы, айналаға деген көзқарасы өзгеріп, нақты қалыптаса бастайды.

Бұл кезеңдегі баланың танымдық қабілетінің өзгеруі оның білім алу барысындағы қиындықтарына әкеліп соғуы мүмкін. Мысалы, білім деңгейінің нашарлауы, төмендеуі, өзін-өзі ұстауы, айналадағыларға деген қарым-қатынасы және т.б.

11-12 жас кезеңіндегі әрбір бесінші бала өзінің білім деңгейін тексертуге құлықсыз болады. Себебі, сенімнен шықпай қаламын ба, жауабым дұрыс болмай қала ма деген сұрақтар мазалап, жоғары дәрежедегі мазасыздық пен «әлеуметтік күйзелісті» күйді басынан кешіреді. Бұның барлығы да айналадағылардың ойына сай болмай қаламын деген қауіптен туындайды. Осыдан келіп баланың бойында оқуға деген ұнамсыз сезім

қалыптасады. Мұндай сезімді жеткіншектердің отыз-қырық пайызы басынан өткереді екен. Әсіресе, мұндай сезім 12 жасар қыз балаларда жиірек кездеседі. Себебі, өсіп, қалыптасып, енді жетіліп келе жатқан қыз балаларының бойында жалпы мазасыздық, өз-өзін көрсетуге деген қорқыныш, өз-өзіне әлі қалыптаса қоймаған сенімсіздікті сезінеді де олардың күйзеліске қарсы тұруға қажетті физиологиялық мүмкіндігінің өзі әлсіз болады.

Адамның қалыптасуында жасөспірімдік кезеңнің рөлі ерекше. Себебі, бұл өте жауапты кезең, болашаққа деген фундаменттің қалыптасып, қатаятын уақыты. Адамның тұлға ретінде қалыптасуы, болашаққа жоспар құруы – осының бәрі дәл осы жаста қалыптасады.

Мұғалімнің алдында отырған балалардың танымдық түйсігінің ерекшеліктерін білуі өте маңызды, себебі тәрбие мен оқытуда осы ерекшеліктерді ескеріп отыруы қажет. Сондықтан мұғалім тек білім беріп қана қоймай, сонымен қатар алдында отырған оқушыны зерттеп те отыруы, беретін білімін сол зерттеулерінің нәтижесінен шығаруы өте қажет.

Білім беру барысында баланың зейіні мен қабылдауы өте маңызды компоненттер болып табылады.

Зейін-адам санасының ерікті немесе еріксіз түрде бір затқа, құбылысқа, іс-әрекетке бағдарлануы, шоғырлануы. Оқыту үрдісінде зейіннің атқаратын рөлі орасан. Баланың нақты, мақсатты түрде білімді меңгеруі оның зейініне байланысты. Зейінін бір нәрсеге дұрыс, ұзақ уақыт шоғырландыра білсе, оның қандай да бір жетістіктерге жетуге мүмкіндігі болады. Білім дәрежесін көтеру баланың зейін қоянынан бастау алады.

Мұғалім сабақ барысында баланы қажетсіз нәрселерге алаңдатпай, назарын өтіп жатқан сабаққа, орындалып жатқан тапсырмаларға немесе тиісті әрекетке аударып, берілген тапсырмаға зейінін тұрақтатып үйрету керек. Ол үшін сабақ



барысында артық шу, кедергі келтіретін әуен, қажетсіз әңгімелер болмауы тиіс. Өтіліп жатқан тақырып төңірегіндегі өзара әңгімелесу, миға шабуыл ретінде сұрақтар қою, бір тапсырмадан келесі тапсырмаға өту кезіндегі байланыс, тапсырма нәтижесін топ болып талқылау – сабақ барысында зейінді тәрбиелеу құралдары болып табылады. Ал, сабақта қолданылатын сергіту сәті және де ойын түріндегі жаттығулар зейінді қалпына келтіруге бағытталған әдістер болуы керек. Мектептегі өндірістік тәжірибеден өту барысында өзіміз куә болып жүрген, қазіргі білім беру жүйесінде жаңартылған бағдарламамен сабақ өткізуде кейбір әріптестеріміз осылардың ара жігін ажырата алмай, сабақты шоуға айналдырып, сабақтың мақсатына жету ден де бұрын, сыныпты меңгере алмай қалатын кездері болып тұрады. Сондықтан да сабақта қолданылатын әдіс-тәсілдер баланың зейінін шашыратпай, керісінше шоғырландыруға қызмет етуі керек. Ол үшін мұғалім қолданылатын әдіс-тәсілдерді өте ыждағаттылықпен, сабақтың мақсатына сай таңдап ала білуі керек. Сабақ барысында қолданылатын көрнекілік құралдарының нақтылығы, безендірілуі де бала зейінінің тұрақтануына септігін тигізеді. Презентация жасауда да, презентация жасау этикеті сақталуы керек. Қызылды-жасылды бояулар баланың зейінін бір жерге тұрақтатпай, қажетсіз нәрселерге аударады.

Ал, жасөспірім кезіндегі зейін ерікті болып табылады және жасөспірім оны толығымен ұйымдастырып, басқара алады.

Оқушының зейінінің тұрақты болмауы жеке психологиялық ерекшеліктерге, сондай-ақ мұғалімнің өз міндетіне, білім беру қызметіне қызығушылығының төмендеуінің әсерінен, баламен дұрыс жұмыс жасай алмауы да әсер етуі мүмкін.

Баланың зейінінің тұрақты болып қалыптасуы мұғалімнің талабына да тікелей байланысты.

Егер дұрыс талап болса, 11-12 жасар

жасөспірім өз зейінін сабаққа толығымен бағыттауға қабілетті. Алайда, зейінін бір объектіде ұзақ сақтап қалу оқушының қызығушылық деңгейіне байланысты. Қызығушылық неғұрлым жоғары болса, зейінін тұрақтату да соғұрлым жеңіл. Сонымен қатар, жасөспірімге өз зейінін тұрақтатуға білімге деген құштарлық және дамудың маңызын түсіну септігін тигізеді.

Эмоционалдық көңіл күй мен физиологиялық жетілу, яғни тез шаршау зейіннің тұрақтылығына кері әсер етеді. Сонымен қатар, сыртқы факторлардың да әсері бар. Олар: ата-анамен немесе ұстаздармен тіл табыса алмау, нашар қарым-қатынас, ерік-жігерінің төмендігі және т.б.

Жасөспірімдердің зейінін тұрақтандыруда кері әсер ететін нәрселер: бірнеше жаттығуға бірден ден қоя алмауы және бірінен екіншісіне өтуде пайда болатын қиындықтар, қысқа мерзімге ғана тұрақтылық. Сондықтан, тапсырма беру барысында әр оқушыны жеке зерделеп, саралап, жеке тапсырма берген жөн.

11-12 жастағы балаларға берілетін тапсырмалар қысқа, әрі қызықты болуы қажет, кейбір меңгеруге қиындық келтіретін тапсырмаларды ойын түрінде жүргізсе, бала қиындығын байқамай, тез меңгеріп алады. Баланың әр жетістігін міндетті түрде мақтап отыру, оларға қуаныш сезімін сыйлап, оқуға деген құштарлықтарын оятады. Мұғалім осы жастағы балалардың осы аталған ерекшеліктерін үнемі назарда ұстап, басшылыққа алып, пайдалана алуы керек.

Оқушылар орындайтын жаттығулар мен тапсырмалар міндетті түрде баланың зейіні мен ойлау қабілетін қозғауға түрткі болатындай болып құрылуы керек. Мысалы: мәтіннен қателерді табу, сөзді, сөйлемді салыстыру, грамматикалық заңдылықты дәлел ретінде пайдалана отырып, орындап отырған тапсырмасына дәлелдер келтіру, мысал келтіру т.б.

Баланың психологиялық ерекшелігінің бірі – қабылдау. Қабылдау – сыртқы

іс-әрекеттер мен мәліметтердің адам санасында көрініс табуы. Субъектінің бір нәрсені тануға деген құлшынысы психикалық қабылдау деп аталады. Қабылдау мидың аналитикалық және синтетикалық қызметтері арқылы жүзеге асады.

Қабылдаудың бір түрі кеңістікте қабылдау. Яғни, заттың пішіні, көлемі, алыс-жақындығы, мөлшерінің санамызда бейнеленуі. Оқушының сабақ барысында қандай да бір мәліметті қабылдауы кеңістікте қабылдау арқылы жүзеге асады. Сонымен қатар, жеткіншектік жастағы балаларда қабылдаудың уақытша түрі де жиі ұшырасады. Қабылдаудың бұл түрі адамның сол мезеттегі көңіл-күйіне, психикалық жағдайына тәуелді болады. Бала мәліметті қабылдағанымен оны жылдам естен шығарып алуы мүмкін.

Жоғарыда тоқталғанымыздай, жеткіншектік жаста оқушылардың ойы бір жерде тұрақтамайды, шашыраңқы болады. Сабақта олардың назарын нақты бір объектіге, өтіліп жатқан тақырып бойынша сабаққа аудару үшін, қолданылатын әдіс-тәсілдер, дидактикалық материалдар, көрнекілік құралдар сабақтың мақсатына жеткізе алатындай, нәтижеге жететіндей аса шеберлікпен таңдалып, қолданылуы қажет. Яғни, материалдар нақты, жинақы, баланың бар зейінін өзіне аудару алатындай қызықты әрі түсінікті болуы қажет. Солай болған жағдайда ғана білім алушының өтіліп жатқан тақырыпты, мәліметті қабылдау деңгейі көтеріліп, есте сақтау мүмкіндігі де жоғары болады.

Біздің тақырыбымызға сай қазақ тілі сабағынан білім алуда жазба жұмыстарының алатын орны ерекше. Жазба жұмыстарын жүргізу білім алушылардың орфографиялық сауаттылығын арттырады. Ой – тіл арқылы сыртқа шығады, ал жазу арқылы қағазға түседі. Қағазға түскен ой, жазба жұмысы, шығарма қашанда жадыда жақсы сақталады. Яғни оқушының сөйлеу мәдениеті мен дүниетанымын дамытады, сол арқылы жеке тұлғаның даму дәрежесі өсе түседі. Яғни жазылым әрекеті арқылы

орындалатын жұмыстар оқушының орфографиялық сауаттылығын арттыру мақсатында құрылуы керек. Жазба жұмыстарын жүргізудегі мұғалімнің оқушыға қоятын талаптары, біріншіден, колиграфиясы, яғни әріптер анық, түзу, әдемі жазылуы керек; екіншіден, қатесіз жазылуы керек; үшіншіден, пунктуациялық қателер жіберілмеуі керек. Осы талаптар қатаң сақталған жағдайда оқушының ұқыптылығын, есте сақтауын дамытып, көркем жазуға дағдыландырады. Бұл дағдыларды бойына сіңірген оқушы орфографиялық сауатты болып қалыптасады. Мектептегі жазба жұмыстарын жүргізуде мұғалімнің қажырлы еңбегі қажет. Сонымен қатар балаға көркем шығармаларды көп оқыту да жазудағы сауаттылыққа әсер етеді.

Жоғарыда айтқанымыздай, сабақ барысында жазба жұмыстарын орындату жазу дағдысын қалыптастырады. Жазу дағдысының психологиялық ерекшелігі: мидың үлкен жарты шар қабығындағы анализатор ұштарының бір-бірімен күрделі байланысқа түсуі және сигнал системасының жинақталып, бір арнаға бағытталуы болып табылады.

Мектепте орындалатын жазба жұмыстары баланың қиялын дамытуға, қоршаған дүниеге көзқарасын қалыптастыруға әсер етеді. Жазба жұмыстарының қандай түрі болса да баланың ой еңбегін талап ететін шығармашылық жұмыс болып есептелінеді. Оқушының ақыл-ойын дамытып, сабақтағы белсенділігін арттыруда шығармашылық жазба жұмыстары орасан зор рөл атқарады.

Сонымен қатар, жазба жұмыстары білім алушының өз бетінше жұмыс жасауына, өздігінен ізденуіне, өзін-өзі дамытуына ықпал етеді. Жазба жұмыстарын жүргізу барысында оқушылардың бір-бірінің жұмыстарын тексерту, олардың жазудағы қателерді тауып, түзетулер жасауына мүмкіндік береді. Ал өзгенің қатесін түзету өзін сауатты жазуға үйретудің алғышарты болып табылады. Себебі, осы 11-12 жастағы балалар өзгенің қатесін тез



көріп, сыншы бола алады, сонымен қатар сол қателікті өзі қайталамауға, яғни өзгенің қатесінен үйренуге тырысады. Баланың бұл кезеңдегі жас ерекшелігі өзгенің қатесін тез көре алатын кезі. Ал сыннан қорқатын осы кезеңінде, ол қателікті қайталамауға тырысады. Өзгенің де, өзінің де қателерін тауып оларды түзету оқушының зеректігін арттырады. Сыныптастарымен қосылып қателерді талдау, өз тұжырымын білдіру, баланың белсенділік деңгейін көтереді.

Жалпы, сабақ процесінде, әсіресе жазба жұмыстарын жүргізгенде мұғалімнің алдына қоятын бірінші мақсаты, оқушыны сауатты жазуға үйрету болуы керек. Сауатты жазуға баулу тапсырмаларды үнемі түрлендіріп, жетілдіріп отыруды талап етеді. Оқушы үнемі көшіріп жазу немесе жат жазу жазу арқылы ғана жазба жұмыстарын орындамау керек. Ойын түрінде, мысалы, бір-біріне хат жазу, жақсы тілектер жазу, хат арқылы досына сыр айту, т.б. жазба жұмыс түрлерін ұйымдастыру

керек. Басты талап қатесіз, әдемі жазу екендігін үнемі ескертіп отыру қажет. Бұл баланың бойында дағдыға айналып, алдағы уақытта қатесіз жазуға тырысады. Сонымен қатар тіл білімінің фонетика саласын бастауыш сыныптан бастап дұрыс меңгерту нәтижеге жеткізеді. Оқушының сауатты жазуына бастауыштағы буын, тасымал, іргерінді, кейінді ықпалдың дұрыс меңгерілуі өте маңызды.

Қорыта келе, сауатты жазуға үйретуде мақсатқа жету – оқушы мен мұғалімнің өзара тең дәрежедегі қарым-қатынасына тікелей байланысты. Оқушы мұғалімді қалай құрметтесе, мұғалімнің өзін солай бағалайтынын бала сезінсе, мұғалімнің жұмысы нәтижелі болмақ.

Мұғалімнің өз пәнінің маманы болумен қатар, психолог ретінде баланың жанын түсініп, сабақты соған қарай жоспарлауы оң нәтиже берері сөзсіз. Оқушының жүрегіне жол табу – мұғалімнің сабақ берудегі нәтижесінің көрсеткіші.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Психология. Адамзат ақыл-ойының қазынасы // 10 томдық: Психология ғылымындағы іс-әрекет теориясы. 2- том. – Алматы: Таймс, 2005. – 480 б.
2. Д.Т.Айкимбаев. Қалыптастырушы бағалауды қазақ тілі пәнінде қолдану бойынша мұғалімдердің кәсіби құзыреттіліктерін арттыру. Әдістемелік нұсқаулық. – Алматы: «Көкжиек», 2018. – 95 бет.
3. М. Дүйсенова «Жаңарған әдістемемен оқыту» Республикалық әдістемелік-педагогикалық журнал «Бастауыш сынып» №1, 2014 ж
4. Дәулетбекова Ж., Қосымова Г., Юсуп А. Қазақ тілі оқыту әдістемесі. Жалпы білім беретін мектептің 5-сынып мұғалімдеріне арналған. Алматы, «Атамұра», 2017 ж.



ОРГАНИЗАЦИЯ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ УЧАЩИХСЯ В КЛАССЕ ФОРТЕПИАНО ДМШ И ДШИ

М.В. Гутовец

ГККП Детская музыкальная школа №3 акимата города Нур-Султан
marina.gutovets@mail.ru

Аңдатпа. Мақалада оқушыларды үйде оқыту мәселесі сияқты музыкалық педагогиканың өзекті мәселесі қарастырылған. Жұмысты өз бетінше талдау және зерделеу барысында негізгі құзыреттіліктерді қалыптастыру. Ұстаз-оқушы-ата-ананың өзара қарым-қатынасы, оның түпкі нәтижесі өнердің биік мақсатын түсінетін музыкант-орындаушы тәрбиелеу.

Аннотация. В статье рассматривается такой актуальный вопрос музыкальной педагогики как проблема домашней подготовки учащихся. Формирование основных компетенций при самостоятельном разборе и изучении произведения. Взаимодействие педагог-ученик-родитель, конечный результат которого - воспитание музыканта-исполнителя, понимающего высокое назначение искусства.

Abstract. The article deals with such an urgent issue of music pedagogy as the problem of home training of students. Formation of core competencies during independent analysis and study of the work. The interaction of teacher-student-parent results in the upbringing of a musician-performer who understands the high purpose of art.

Кілт сөздер: өзіндік іс-әрекет, мұғалім, оқушы, ата-ана

Ключевые слова: самостоятельная деятельность, учитель, ученик, родитель

Key words: independent activity, teacher, student, parent

Проблема организации самостоятельной деятельности ученика является одной из приоритетной в системе музыкального образования. Особо остро эта проблема проявилась при переходе на онлайн обучение. Подготовка к самостоятельной деятельности является основной целью всей педагогики. Очень важен урок с педагогом, но еще важнее время, проведенное учеником с музыкой наедине. Эта проблема охватывает решительно все стороны деятельности педагога и ученика. Однако ее полное и всесторонне освещение в рамках данной статьи невозможно. Поэтому здесь затронуты лишь некоторые вопросы, связанные с этой проблемой.

Способность, активное стремление к приобретению навыков, умений, знаний развивается, прежде всего, в самостоятельной работе учащегося.

Самостоятельная работа учащегося – это часть учебного процесса, состоящая из двух разделов:

Первый – это самостоятельная работа ученика-пианиста непосредственно на са-

мом уроке.

Второй – домашняя работа над выполнением заданий, полученных на уроке.

К этому следует добавить, что оба раздела этой работы тесно взаимосвязаны и их разграничение чисто условно. Чем интенсивней самостоятельная работа учащегося на уроке, тем эффективней она в домашних условиях и наоборот. Решающим условием продуктивной и качественной самостоятельной работы учащегося является ясная постановка задач, стоящих перед ним. От того, насколько четко педагог сформулирует их, определит последовательность выполнения и конкретизирует, зависит успех домашних занятий ученика. Педагог должен объяснить ученику всю важность самостоятельной домашней подготовки к уроку и какую роль она играет в дальнейшем развитии и совершенствовании учащегося.

Наряду с работой с учениками важно вести разъяснительную работу и с их родителями: доводить до них как важно их участие, помощь и контроль и как они мо-

гут это осуществить. На первых порах родители учащегося могут напоминать ему о том, что наступило время занятий, и следить за тем, чтобы ученик действительно занимался в течение предписанного ему времени. В дальнейшем ребёнок должен сам помнить об этом. В часы занятий на фортепиано следует соблюдать тишину; ничто не должно отвлекать ученика. Домашним необходимо помнить, что занятия музыкой требуют большого внимания, которое нелегко выработать.

В своих беседах с родителями ученика педагог всегда будет прав, подчёркивая всю важность создания необходимого режима домашних занятий. В конечном итоге такое распределение времени должно дисциплинировать, организовать учащегося и дать положительный результат.

Необходимо помочь ученику в составлении дневного расписания с тем, чтобы была соблюдена разумная последовательность в занятиях музыкой и приготовлением уроков для общеобразовательной школы. Домашние занятия за фортепиано должны быть включены в общий круг занятий учащегося и войти в его ежедневное расписание. Крайне важно составить правильный режим. Для самостоятельной работы нужно ежедневно отводить более или менее постоянное время. Нельзя ожидать хороших результатов, если домашние занятия происходят нерегулярно, если ученик сегодня играет полчаса, а завтра – четыре часа, если каждый день время занятий меняется.

Ленинградская пианистка и педагог Н.Голубовская говорила: «Люди, которые играют по десять часов в день, – самые большие лентяи. Играть по десять часов с полным напряжением внимания – доступно лишь единицам. Обычно же подобная «усидчивость» есть ни что иное, как стремление подменить работу сознания механическим действием, не требующим целенаправленного внимания».

Для повышения эффективности самостоятельной домашней работы учащегося педагогу на уроке необходимо обговорить и распределить время, которое ученик должен затратить на каждый вид домашнего задания. Можно предложить пример-

ный план занятий ученика:

1. Гаммы и арпеджио - 10-15 минут.
2. Этюды – 15–20 минут.
3. Упражнения, данные педагогом для устранения технически - трудных мест в пьесах - 5-10 минут.
4. Пьесы – 20-30 минут.

Такое распределение времени занятий весьма условно. В конечном итоге оно определяется учебным материалом, его трудностью и рядом других причин. Распределение времени зависит от индивидуальных потребностей и способностей ученика. При недостатках в технической оснащённости больше времени следует уделить гаммам, упражнениям и этюдам. И наоборот, достигнув необходимого технического уровня, можно усилить занятия над пьесами.

Время, отведённое для самостоятельного обучения, целесообразно делить на две части, например, пополам. К сожалению, длительность внимания, руководящего всей работой, весьма ограничена. Этим и вызывается необходимость перерывов в занятиях. Это нужно для того, чтобы всякая работа была более производительной. Нужно избегать продолжительной работы над однородными упражнениями и однообразными пьесами. Наблюдения показывают, что разнообразие работы – важнейшее средство, предотвращающее утомление.

Процесс самостоятельной работы учащегося должен быть максимально осознан. Необходимым условием его должно быть наличие слухового самоконтроля, «самокритики» и незамедлительного устранения замеченных недостатков. Прежде чем приступить к занятиям, учащемуся всегда необходимо представить, как должен звучать тот или иной отрывок изучаемого произведения или сочинение целиком. Приступать к работе непосредственно за инструментом, минуя этот этап, «всё равно, что начать постройку дома, не располагая его проектом».

В самостоятельной работе очень важно непрерывное «общение» с текстом изучаемого материала. Изучая музыкальный текст, ученик постепенно осмысливает характер, содержание и форму произведе-



Занимайся систематически.

Стремись к тому, чтобы первые впечатления были правильными и музыкальными.

Когда что-нибудь учишь - сосредоточи-вай внимание на чем-то одном в каждый данный момент.

Выбирай аппликатуру, удобную как для руки, так и для смысла данного произведения. Не меняй ее.

5. Запоминай выразительность так же тщательно, как и ноты.

6. Сравнивай друг с другом отрывки, у которых есть общее.

7. Учи музыку не такт за тактом, а фразами, или более крупными кусками.

8. Если ты забыл музыку во время занятий – немедленно посмотри в ноты и постарайся найти причину ошибки.

Нужно помнить, что дети по своей природе реалисты. Поэтому они не всегда прилежно выполняют задания, если не видят перед собой ясной и достижимой цели. Серьезная задача педагога – убедить ребенка поверить, что все рекомендуемые приемы разучивания приведут к желаемому результату. Осуществление конечной цели работы требует волевого устремления, которое составляет основной стержень возникновения интереса к процессу занятий. Благодаря сознательным усилиям, тренировке и запоминанию появляется исполнительский навык, приобретающий, в то же время черты автоматизма.

Ни одна из рассмотренных здесь установок и форм работы не будет просто освоена учеником, если он не будет достаточно часто практиковаться в ней на самом уроке под наблюдением педагога. Важно, чтобы активность педагога стиму-

лировала активность самого ученика: если ученик творчески пассивен, то первая задача педагога состоит в том, чтобы пробудить его активность, научить его самого находить и ставить перед собой исполнительские задачи. Урок должен вооружать ученика ясными представлениями о тех способах, которые он должен на данной стадии применять в работе над пьесой. Во многих случаях – но отнюдь не всегда – бывает необходимо, чтобы вновь поставленные задачи были частично разрешены на уроке, при помощи педагога: тогда ученику легче работать дальше самостоятельно. Очень часто самый ход урока должен быть прообразом последующей самостоятельной работы ученика. Совершенно не допустимо, чтобы урок подменял самостоятельную работу, чтобы она сводилась лишь к повторению и закреплению того, что уже было достигнуто на уроке. В то же время педагогическая помощь на уроке не должна превращаться в так называемое «натаскивание», оно подавляет активность ученика. Когда педагог слишком много подсказывает, подпевает, подсчитывает, подыгрывает; в этом случае ученик перестаёт быть самостоятельной личностью и превращается как бы в технический аппарат, реализующий замысел педагога.

Конечный результат сложного учебного процесса – это воспитание музыканта-исполнителя, понимающего высокое назначение искусства. Именно исполнитель даёт жизнь произведению, отсюда – ответственность его перед автором, перед слушателями, обязывающая его глубоко постигать и уметь выразить значительность вложенных в данное сочинение идей.

Список использованной литературы:

1. Нейгауз, Г. Об искусстве фортепианной игры. [Текст]/ Г. Нейгауз. – Методическое пособие. М.: Музыка, 1988. – 187с.
2. Гольденвейзер А.Л. Статьи, материалы, воспоминания. М.: Музыка, 1969 -12с.
3. Метнер, Н.К. Повседневная работа пианиста и композитора. [Текст]/ Н.К. Метнер. Учебно-методическое пособие. М.: Музыка, 1963 -157с.
4. Маккинон Л. Игра наизусть. -Л. 1967
5. Натансон, В.А. Вопросы музыкальной педагогики. [Текст]/ В.А. Натансон, Л.В. Рощина. Методическое пособие. – М.: Музыка. 1984. – 133с.
6. Тимакин Е.М. Воспитание пианиста. Методическое пособие. – М.: Советский композитор. 1989. – 143с.

ҚАЗАҚ ТІЛІН ЕКІНШІ ТІЛ РЕТІНДЕ ҮЙРЕТУДЕГІ ОҚЫЛЫМ ДАҒДЫСЫН БАҒАЛАУ

А.С. Бердикулова¹ А.Ж. Сариева²

¹ҚР Ұлттық тестілеу орталығы

²ҚАЗТЕСТ жүйесін дамыту басқармасы

Оқылым рецептивті, яғни қабылдаушы дағдылар қатарына жатады. Оқылым барысында көру және ойлау мүшелері арқылы коммуникативтік қарым-қатынас пайда болады. Оқылым кезінде тіл үйренуші қажетті ақпаратпен танысып, оны өз тәжірбиесі негізінде түсінеді. Оқылым арқылы тіл үйренуші өз танымын кеңейтеді, ойлау жүйесін дамытады, себебі бұл дағды ой мен мидың бірлескен жұмысына тікелей қатысты болады. Оқылымда мәтіннің ішкі мән-мағынасын дұрыс түсінудің рөлі зор. Аталған құзыреттіліктерді меңгергенде ғана оқылған материалдардан керек ақпараттар алынып, тіл үйренушінің қажетіне жарайды. Оқылым арқылы тіл үйренушінің танымы, көзқарасы, сөз меңгеру біліктілігі кеңейеді, ойлау жүйесі дамиды.

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңында: «Білім беру жүйесінің басты міндеті ұлттық және жалпы азаматтық құндылықтар, ғылым мен практика жетістіктері негізінде жеке адамды қалыптастыруға және кәсіби шыңдауға бағытталған білім алу үшін қажетті жағдайлар: оқытудың жаңа технологияларын енгізу, білім беруді инновацияландыру, халықаралық ғаламдық коммуникациялық желілерге шығу»[1] деп көрсетілген. Қазақ тілін ересектерге екінші тіл ретінде үйрету барысында тыңдалым, айтылым, оқылым, жазылым дағдыларын меңгерту көзделеді. Бұл дағдылар мемлекеттік тілде еркін қарым-қатынас жасауға, өзгелермен пікір алмасып, көзқарасын жүйелі білдіре алуына, өз ойын сауатты және нақты жеткізуіне, қажетті ақпаратты тиімді қолдануына ықпал етеді. Одан

бөлек тіл үйренуші берілген не алған түрлі ақпараттарды оқып, тыңдап қана қоймай, өзіндік қорытынды жасап, сыни тұрғыдан бағалай білуге қол жеткізе алады. Осы төрт дағдының ішіндегі ең маңыздыларының бірі – оқылым дағдысы, себебі оқудың тиімді жолын меңгеру арқылы еркін ойға, сауатты сөйлеуге, халықтың өзіндік болмысын, сөз саптау даралығын, дүниетанымын түсінуге, астарлы ойды ажыратуға төселеді. Қазақ тілін үйретудегі оқылымның дұрыс берілген әдістемесі тәуелсіз еліміздің мемлекеттік тілді еркін меңгерген әртүрлі буын өкілдерін қалыптастыруға ықпалы үлкен болары сөзсіз.

Қазақ тілін екінші тіл ретінде ересектерге меңгерту барысындағы оқылымның танымдық, зерделік, ақпараттық, жанрлық сипаттарын ажырата білуден бөлек, оны ой мен сананың нәтижесінде қабылдауды жүзеге асыру көзделеді. Оқылым сөздер мен тіркестердің мағыналық тұтастықта бірлесе келіп, тіл үйренушіге жинақы мазмұнға негізделген деректерді жеткізуімен ерекшеленеді. Оқылымның мақсаты – мәтіндегі негізгі және қосымша ақпаратты әртүрлі деңгейде қабылдау және түсіне білу десек, осы арқылы керек мәліметті жинақтаған тіл үйренуші оны қажетіне жаратады, ойлау жүйесін дамытады. Танымы кеңейіп, сөз саптау ерекшеліктеріне, тіл меңгеру дағдыларына бейімделеді. Сөздердің негізгі мағынасынан бөлек ішкі астарын, қосымша реңкін, эмоционалды-экспрессивті әлеуетін ажыратады, жанрлық тұтастықты қабылдай біледі.

Білім беру мазмұнының теориялық



мәселелерін және оны іріктеу жолдарын Алаш алыптары осыдан ғасырдан артық уақыт бұрын жіктеп, талдап, сара жолын көрсетіп қана қоймай, тұғырын қалыптастырған. Олар білімнің мазмұны жеке тұлғаны жан-жақты үйлесімді дамытуға бағытталуға тиіс екендігін қадап айтты. 1917 жылдың 21 қараша күні «Қазақ» газетінде Алаш партиясы бағдарламасының жобасы жарияланады. Оның тоғызыншы тарауы «Ғылым-білім үйрету» деп аталып, онда сапалы оқу құралдары болуы, қазақ тіліндегі кітаптардың көптеп шығуы, ана тілімізде білім алу қажеттілігі, газет шығаруға, кітап бастыруға еркіншілік берілуі [2, 57] нақты көрсетілген. Сол кездерден бастау алған білім беру үдерісіндегі дұрыс таңдалған мәтін, оқыту әдістемесі, тіл меңгерту тәсілдері әлі де еш өзектілігін жоймақ емес. Оқылым маңызды құзыреттілік болуымен қатар, бірнеше дағдыларды біріктіретін жиынтық білімге негізделеді. Себебі онда грамматикалық құрылымдарды есте сақтауға мүмкіндік берілуден бөлек меңгеріп жатқан тілде сөйлеуге және айтылым әрекетін де жетілдіруге бейімдейді. Оқылым әрекетінде ақпараттың негізгі әрі жетекші көзі болып саналатын кітап, газет-журналдарды оқып-түсіну, оны талдай алу мақсаты алдыңғы орынға шығады. Тіл оқытуда бастаушы, жалғастырушы деңгейлердің болатындығы белгілі. Сондықтан тіл үйренушінің деңгейіне қарай мәтін түрі таңдалып алынады және мәтіндегі сөздер саны саналады.

Ғалым Ф. Оразбаева: «Оқылым – графикалық таңбалар арқылы қағаз бетіне түскен сөздер мен тіркестердің мағынасы мен мазмұнын ой мен сананың нәтижесінде қабылдай отырып, сауатты, дұрыс, мәнерлеп, ұғынықты оқу және одан қажетті деректі түсініп, сұрыптап алу» [3] деп жазады. Оқылым дағдысы арқылы тіл үйренуші мәтінді және оның мазмұны мен мақсатын, тілін түсінуге, негізгі ойды анықтауға және мәтіннің құрылымдық бөліктерін, мәтіннің стилі мен типін анықтауды, оқылған мәтін негізінде сұрақ құрастыруды, әртүрлі деректерден

қосымша ақпаратты айқындауды және мәтіндерге салыстырмалы сараптама жасауды меңгереді. Егер оқу дағдысын қалыптастыру мақсат етілсе, онда мәтіндерге салыстырмалы анализ жасау арқылы тіл үйренуші алдымен мәтін мазмұнын меңгеруі керек. Содан кейін ғана нақты берілген мәтінде автордың нені көздегенін, кімдерге арналғанын, автордың сол мәселеге байланысты қандай көзқараста екенін, оқырманға жеткізу үшін қолданған тілдік бірліктерін саралап, сараптама жасауға дағдыланады. Тілді үйренуде оқылымның бірнеше түрін меңгерген жөн. Оларға аналитикалық оқу, синтетикалық оқу, дайындықты оқу, дайындықсыз оқу, аударма арқылы оқу, аудармасыз оқу, негізгі оқу, қосымша оқу секілді көптеген дағдылар жатады. Ф.Оразбаева өз еңбектерінде оқылымның танымдық, зерделік, ізденімдік, көрсетімдік оқылым сияқты түрлерін жіктеп көрсетеді. Ғалым «Оқылымда берілген материалды түсініп, ұғу ғана емес, ондағы әрбір тілдік-қатысымдық тұлғалардың мағынасын білу, қалпын тану және оны тілдік қарым-қатынаста кеңінен пайдалану керектігінің» [3] маңызды екендігіне тоқталады. Оқылым дағдысы арқылы білім алушының танымы кеңейеді, ойлау жүйесі дамиды болады. Жақсы құрастырылып, дайындалған тест тіл үйренушіге бірнеше бағытта оң ықпал етеді:

А) Көп мәтіндер елтанымдық, жаңашыл ақпараттық, тәрбиелік, дүниетанымдық, позитивті сипатта болғандықтан, тіл үйренушіні ынталандырады;

Ә) Тіл үйренуші мемлекеттік тілді сауатты және әдеби тіл нормасына сай меңгеруге төселеді;

Б) Тест тапсырғаннан кейін өз білімінің нәтижесін көре алады, ары қарай кемшін тұсын дамытуға кіріседі;

В) Тілді меңгеру деңгейінің келесі, яғни жоғары тұрған сатысына көтерілуге ұмтылады.

Қазақ тілін ересектерге үйрету барысында алдымен қандай мақсат көзделгенін нақтылау керек. Себебі мақсатына қарай оқылым дағдысында көз жүгіртіп

қарап шығу, танысып оқу деген экстенсивті түрлерімен қатар, интенсивті зерттей оқу, ізденіп оқу деген түрлері де бар. Тіл үйренуші ересек тұлғаның мәтін бойынша алған түсінік, пайымын, мазмұнын түсінудегі зейінділігі тексеріледі және ой қорыту біліктілігі анықталады. Оқылым бойынша берілген тест тапсырмалары олардың қазақ тілін меңгеру деңгейін объективті бағалауға мүмкіндік береді. Тілді білу деңгейін бағалауға арналған тестілеу – тәуелсіз бағалау тәсілі ретінде әлдеқашан танылған және әлемнің көптеген елдерінде кеңінен қолданылады. Оқылған мәтінді түсіну деңгейін нақты өлшеулер арқылы жүзеге асыруға болады.

«Өлшеу – бұл белгілі ережелерге сәйкес қандай да бір нысандар мен сандық шкала нүктелері жиыны арасындағы байланысты белгілейтін процесс. Педагогикалық өлшеулер – тестіленушінің ағымдық және қорытынды даярлығының объективті мәнін алуды көздейтін, білім сапасын санмен бейнелеу процесі» [4] деп тұжырымдалғандай, дұрыс құрастырылған тест жеке тұлғаның тілге деген қызығушылығын арттырады, ойланып, мазмұнның астарына үңілуге жетелейді. «Бұл теория жетекші түсінікті анықтау, қасиетін өлшеу, тілді білу деңгейін, эмпирикалық және түсіну индикаторлары жүйесін өлшеу рәсімін тексеру сияқты процестерді зерттейді» [5]. Мысалы, мынадай шағын мәтін мен оны түсініп оқу дағдысына арналған тест тапсырмасын үлгіге алайық:

«Шіркін, туған жер, көркем табиғат! Сенің қадір-қасиетіңді бәріміз Мұқағалиша түсініп, Мұқағалиша сезіне алсақ қой... Ақынның көзі не нәрсеге түспесін, одан тек сұлулық пен үйлесімділікті ғана көреді. Ақын үшін олардың бәрінде де жан бар. Кәдімгі ақыл-ой иесі адам сияқты қабылдайды. Мұқағали өлеңдерінде ауылға көктем келгенде, асқар ала таулардан асып, «мұз бөрікті аяз ата» кетіп бара жатады. Түн келгенде көк аспанды жамылып, Жер-Ана тәтті ұйқыға кетеді.

Ақын оған «түн тыныш өтіп, аман-есен оянсын» дей отыра «Қайырлы түн» тілейді. Міне, таң да атты. Жомарт жері, өзендері, көлдері, орманы, биік таулары – бәрі де аман-сау. «Қайырлы таң!» дейді ақын қуанып.

Ақынға туған жердің құсы да қымбат. «Қарлығашым, келдің бе, қаршығадан сауымысың» деп оның да тілеуін тілейді. Таудан аққан, ойлы жерден тесіп шыққан бұлақтар неге теңізге құймайды? Ақын көзімен қарасақ, олар «туған даласын шөл етуге қымайды» екен, «бар қуатын өзінің топырағына сыйлайды».

Мұқағали Мақатаев өзін табиғаттан, табиғатты өзінен бөлек деп санамайды. Ақын үшін бұл екеуі тең дәрежелі, егіз, бірінсіз бірінің күні жоқ. Егіздердің бірінің киімін бірі ауыстырып кие беретіні секілді, бұлардың да жандарын айырбастап, бірі адам, бірі қайың боп сөйлесетіні де сондықтан.

Жапырақ-жүрек жас қайың!

Жанымды айырбастайын.

Сен адам бола бастасаң,

Мен қайың бола бастайын.

Келісесің бе, жас қайың? – деп тілдесіп, сырласып алады да,

Өмірге өмір жалғасып,

Анамыз - Жерге жармасып,

Бірде адам, бірде қайың боп,

Сүрейік өмір алмасып, - деп адамзаттың мәңгілік арманынан хабар береді».

(Өтен Ахмет) [6,32].

Мысалға алынған осы шағын үзіндіні тестіленуші қаншалықты меңгерді, автордың айтпақ ойын, астарлы сөзін түсінді ме екен, түсінсе, қазақ тілінің көркем сөз жүйесін санаға сіңіре алды ма, осы мақсатта мынадай тест тапсырмасын ұсынуға болады:

Мәтінде жоқ ақпаратты таңдаңыз.

А) Ақын үшін табиғат пен адам – егіз.

В) Көктем келгенде қыс таулардан асып кетеді.

С) Ақын қара жұмыс, ой еңбегі туралы да жырлады.

Д) Ақын өлеңдерінде жер «ана» бейнесінде сипатталады.



Мәтін мазмұнына сәйкес ақпаратты көрсетіңіз.

А) Туған жердің қасиетін ақынша түсіну керек.

В) Ақын өз жанын қайың жанымен бір деп ойлайды.

С) Туған жердің құнарлы бұлақтары таудан басталады.

Д) Жер-Ананың сұлулығын жазушылар шебер көрсетеді.

Мәтін тақырыбын таңдаңыз.

А) Мұқағали Мақатаев

В) Туған жерге мың сәлем!

С) Ақын мен табиғат – егіз

Д) Табиғаттың ғажайыптары

Байқағанымыздай, тест тапсырмаларын жүйелі, ойлана жауап беретіндей деңгейде дайындау – жауапты тұлғаның шеберлігіне сын. Осылай құрастырылған тапсырмалар әрбір тестіленушіні шынайы бағалауға жетелейді. Педагогикалық өлшеулер теориясында білім сапасын бағалау құралдарының белгілі бір қасиеттерге ие болғанда ғана ол құралдардың бағалаушылық мүмкіндіктері болатындығы дәлелденген. Бұл – ықшамдылық, технологиялылық, тұжырымдаудың логикалық формасы, жауаптың орналасуының анықтылығы секілді тест тапсырмаларына қойылатын талаптар. Айта кетерлік маңызды мәселе, кез-келген тақырып бойынша тапсырма құрастырып, оған бес түрлі жауап нұсқасын ұсынса тест тапсырмасы болады деген жаңылыс пікір екендігін аталған педагогикалық өлшеулер теориясы растайды. Сондықтан тұлғаның латентті қасиеттерін бағалауда сапасыз тест тапсырмаларына жол берілмеуі керек. Өйткені мақсатқа негізделмеген сапасыз тест тапсырмалары қазақ тілін меңгеру деңгейін бағалау бойынша тестіленушілердің қазақ тілін меңгеру деңгейін емес, өзге қасиеттерін қажетсіз бағалаумен қатар, қазақ тілінің дамуына теріс әсерін тигізеді» [7] деп көрсетілгендей, тест дайындаушы өзі шебер маман болу керек. Педагогикалық өлшеулер теориясында білім сапасын бағалау құралдарының

белгілі бір қасиеттерге ие болғанда ғана ол құралдардың бағалаушылық мүмкіндіктері болатындығы дәлелденген.

Қазақ тілін екінші тіл ретінде еректерге оқытуда оқылымды тестілеу, яғни оқылым әрекетін тексеру маңызды мәселелердің бірінен саналады. Тіл үйренушілердің деңгейіне қарай мәтіндер таңдалынып алынады, яғни оқылымды тестілеудегі ең бірінші мәселе – алынған білімді, ақпаратты қаншалықты дәрежеде түсінгендігін анықтау. Оқылымды тестілеудің әр кезеңінде бір-біріне ұқсамайтын, яғни әр түрлі тақырыптарда жазылған (ақпараттық мәтіндер, тәрбиелік бағыттағы мәтіндер, елтанымдық мәтіндер, қысқа әңгімелер, көркем шығармадан үзінділер, мысал-әңгімелер, дүниетанымдық сипаттағы баяндаулар т.б.) мәтіндер болуы шарт. Оқылымды меңгеру деңгейін тест арқылы тексеруде көркем шығармадан алынған үзінділер және елтанымдық мәтіндерден бөлек жарнама, хабарландыру, ойды аяқтауға және мақала мазмұнын анықтайтын тапсырмалар жиынтығынан құралған тесттерді де ұсынуға болады. Бұл тіл үйренушінің әртүрлі тақырыпта жазылған мәтінді және мәтіндегі ойды түсінуіне септігін тигізіп, сонымен бірге оқылымнан түйгенін, мәтінді оқудан алған тәжірибесін қарым-қатынас жасауда пайдалануына ықпал етеді.

Оқылымды тестілеуде мәтінге байланысты сұрақтар тізбегі көрсетіледі. Сұрақтар мәтінде көтерілген, айтылған мәселеге байланысты болады. Онда «Мәтіннің жалпы мазмұны не туралы?», «Сөйлемді толықтырыңыз», «Мәтіндегі негізгі ойды анықтаңыз», «Пікірді растаңыз», «Мәтінге тақырып таңдаңыз», «Мәтінде жауабы бар сұрақты таңдаңыз», «Мәтінде жауабы жоқ сұрақты табыңыз», «Мәтін мазмұнына сәйкес жауапты табыңыз», «Мәтіндегі I (II, III) азатжолға тақырыпша таңдаңыз», «Қай ақпарат III (I,II) азатжолдың мазмұнына сәйкес келеді?» деген секілді түрлі сұрақтар беріледі. Тіл үйренуші мәтінді мұқият оқып болып, дистракторлардан дұрыс жауап нұсқасын табуға кіріседі. Тест тапсырмаларын құрастыру

мен дайындауда дистракторлар беру күрделі мәселе екендігі даусыз. Дистракторлар – жауапқа ұсынылған бірнеше нұсқалар. Ұсынылған жауаптардың арасынан тек біреуі ғана дұрыс жауапқа саналады да, қалғандары дистракторлар қатарын құрады. Мәтінге байланысты берілетін тапсырма мен сауалдарды әзірлемеші мұқият ойланып барып дайындағаны жөн. Өйткені дистракторлардың өзінде де ой нақтылылығы, сөйлем құрылымының дұрыстығы, сөздердің бір сөз таптарынан құралуы басты назарда болуы тиіс.

Оқылым әрекетінде ұсынылатын әр мәтін мазмұнды ашуға ықпал ететіндей жасалуы қажет. Мәтін хабар жинақтау тәжірибесін қалыптастыруға үйрететінін ескерсек, бұл өз кезегінде тілдік бірліктердің контекстуалдық мағынасын анықтау, грамматикалық формаларды ажырату, сөйлем құрылымдарын ұғыну, тіл байлығын арттыру секілді көптеген дағдыларды туындатады. Мәтін бойынша берілген тесттер ары қарай түрлі айтылымдарды толықтыруға да үйретеді. Оқылым мәтінді толық түсінуді, қажет материалды монологтық айтылымдарда, тақырып бойынша көтерілген мәселелер төңірегінде әңгімелесуге баулиды. Ересектерге қазақ тілін екінші тіл ретінде

үйретуде оқылымды хабарды жеткізудің негізі, ал мәтінді хабардың көзі ретінде қарастыра отырып, жеткізілетін хабардың ақпараттылығына мән беру маңыздылығы алға қойылады. Сондықтан оқылымды тестілеу, яғни оқылым әрекетін тексеру маңызды мәселелердің бірінен саналады. Тіл үйренушілердің деңгейіне орайластырылған мәтіндер олардың меңгерген тілдік материалдар негізінде дайындалады. Бұл қазақ тілін мемлекеттік тіл ретінде терең меңгеруге, сауатты және еркін қолдануға, күнделікті өмірде де, іскери, кәсіби ортада да әдеби тіл нормасынан ауытқымай, таза сөйлеп, жазуға мүмкіндік береді.

Қорыта айтқанда, оқылым дағдысында тіл үйренуші ойлау қабілетінің белсенді болуына, берілген ақпараттың маңыздыларына назар аударуға, нақты мәліметтер бойынша шектеулі уақыт аралығында дәл жауап беруге, тиянақты ой жүйелеп, дұрыс қорытынды жасауға, алған білімін күнделікті қарым-қатынаста қолдана білуге, тіл меңгеру белсенділігін арттыра отырып коммуникативтік салада да жалғастыра алады. Демек, оқылымның тапсырмаларын орындауда тілдік дағдысын өз бетінше жетілдіруге ден қояды.

Пайдаланған әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы //2011 жылғы 24 қазандағы №487-IV Заңы.
2. Алаштың тілдік мұрасы. Алматы: Palitra Press, 2013. – 328 бет.
3. Оразбаева Ф.Ш. Тілдік қатынас: теориясы мен әдістемесі. – Алматы: РБК, 2000.
4. Аванесов В.С. Item Response Theory: Основные понятия и положения, Педагогические измерения // Научно-методический журнал РФ. - Москва, 2007. -№2.
5. Қазақ тілін оқытудың талаптарын анықтайтын ҚР СТ 1926-2015, ҚР СТ 1928-2015, ҚР СТ 1929-2015, ҚР СТ 1925-2015, ҚР СТ 1927-2015 Қазақстан Республикасының Ұлттық стандарттары // Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі «Ұлттық тестілеу орталығы» РМҚК, 2015.
6. Туған тіл //альманах. № 2. Астана, 2012.
7. ҚАЗТЕСТ жүйесін енгізу мен дамыту тұжырымдамасы. Астана, 2009. (Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2008 жылғы 11 қыркүйектегі № 835 қаулысымен мақұлданған)



ЕДИНСТВО КОММУНИКАТИВНОЙ И ЯЗЫКОВОЙ КОМПЕТЕНЦИЙ КАК ВАЖНЫЙ АСПЕКТ СОВРЕМЕННОГО ПОДХОДА К ОБУЧЕНИЮ РУССКОМУ ЯЗЫКУ

Ю.А. Чернюк

Аңдатпа. Мақалада орыс тілі сабақтарында коммуникативті және лингвистикалық құзыреттілікті дамыту, дидактикалық материалмен сабақты дамыту туралы айтылады.

Аннотация. В статье говорится о развитии коммуникативной и языковой компетенции на уроках русского языка, приводится разработка урока с дидактическим материалом.

Abstract. The article talks about the development of communicative and linguistic competence in the lessons of the Russian language, the development of a lesson with didactic material is given.

Түйінді сөздер: коммуникативтік құзыреттілік, тілдік құзыреттілік, сабақтың өнімді формалары.

Ключевые слова: коммуникативная компетенция, языковая компетенция, продуктивные формы урока.

Key words: communicative competence, language competence, productive forms of the lesson.

Цели образования определяются в соответствии с запросами общества, с современными подходами к развитию образования. Современное образование связано, в первую очередь, с развивающей и воспитательной функциями, с личностно-ориентированными технологиями обучения русскому языку. Это предполагает необходимость всестороннего развития речевых способностей ученика. В программу по русскому языку в настоящее время введены понятия «коммуникативная компетенция», «языковая компетенция». Под компетенцией в современной методике понимается совокупность знаний, умений и навыков, которые формируются в процессе обучения русскому языку и обеспечивают овладение им и, в конечном счете, служат развитию личности школьника. Во время итоговой аттестации по предмету «Русский язык» учащиеся выпускных классов должны продемонстрировать на достойном уровне именно эти две компетенции: языковую и коммуникативную.

Формирование языковой компетен-

ции – важнейший аспект обучения русскому языку, поскольку языковая компетенция – это способность учащихся употреблять слова, их формы, синтаксические конструкции в соответствии с нормами литературного языка, использовать его синонимические средства, в конечном счете, – владение богатством языка как условие успешной речевой деятельности. Формированию языковой компетенции придается особое значение, так как именно она является залогом успешного формирования социально активной личности.

Коммуникативная компетенция – это способность понимания чужих и порождения собственных программ речевого поведения, адекватного целям, сферам, ситуациям общения. Она включает в себя знание основных понятий лингвистики речи (в методике преподавания их обычно называют речеведческими – М.Т.Баранов, Г.М.Иваницкая, В.И.Капинос, Т.А.Ладыженская, М.Р.Львов и др.) – стили, типы речи, строение описания, повествования, рассуждения, способы связи предложе-

ний в тексте и т.д.; умения и навыки анализа текста. Однако охарактеризованные знания и умения еще не обеспечивают общения, адекватного коммуникативной ситуации.

Важное место в коммуникативной компетенции занимают собственно коммуникативные умения и навыки – выбрать нужную языковую форму, способ выражения в зависимости от условий коммуникативного акта, т.е. умения и навыки речевого общения сообразно коммуникативной ситуации.

Таким образом, формирование языковой и коммуникативной компетенций учащихся – основная задача учителя-словесника. Тема разработанного мною урока русского языка в 5 классе «В мире созвездий. Правописание НЕ с различными частями речи» преследует эту же задачу. На данном уроке русского языка учащиеся получают как языковые, так и неязыковые знания, а также приобретут коммуникативные навыки.

На начальном этапе урока, мотивируя детей к учебной деятельности по предложенной теме, я начинаю разговор об астрологии и на собственном примере показываю детям, как особенности знака зодиака Близнецы нашли отражение в моем характере. Вызываю заинтересованность детей к теме урока вопросом:

-Можете ли вы объяснить какие-то черты своего характера особенностями знака зодиака, под которым вы рождены?

Учащиеся охотно вступают в диалог, отвечая на данный вопрос, т.е. их внимание привлечено к теме, а значит, цель

данного этапа урока достигнута.

На предтекстовом этапе урока использую прием «Глоссарий», целью которого ставлю актуализировать словарный запас слов, связанный с темой. Из предложенных слов (легенда, естествознание, Скорпион, Эридан, арахнология, Фаэтон, золотая колесница, Гелиос, Зодиак) учащиеся выбирают те, которые вряд ли будут использованы на данном уроке, и обосновывают свое мнение. У детей формируется навык аргументированной, лаконичной речи, а также навык умения слушать собеседника.

На текстовом этапе урока, прослушав текст «Легенда о созвездии Скорпион», ученики осмысливают прочитанное, отвечая на мои вопросы, но не находят пока ответа на проблемный вопрос:

- Почему же на звездном небе есть созвездия Скорпиона и Эридана, но мы не находим созвездия Фаэтона (а ведь именно Фаэтон – главный герой легенды)?

Вышеперечисленные этапы урока направлены на формирование коммуникативной (а отчасти и культурологической) компетенций пятиклассников. Следующий этап развивает языковые навыки и умения. Детям предлагается задание выписать из текста легенды примеры употребления слов различных частей речи с частицей НЕ и разместить их в таблицу, дополнив её своими примерами (примечание: в тексте легенды слова с частицей НЕ записаны в скобках, которые нужно раскрыть, применив правило).

НЕ с именами существительными	НЕ с именами прилагательными	НЕ с именами числительными	НЕ с глаголами

Задание способствует восстановлению в памяти учащихся огромного пласта изученного материала по темам: «Правописание НЕ с именами существитель-

ными», «Правописание НЕ с именами прилагательными», «Правописание НЕ с именами числительными», «Правописание НЕ с глаголами» - и закреплению при-



обретенных навыков грамотного письма, т.е. формируется языковая компетенция учащихся.

Далее следует метод активного обучения «Горячий стул». На «горячий стул» приглашается Фаэтон, главный герой легенды. А ученики класса формируют для Фаэтона вопросы, выбрав для себя социальную роль (мать Климена, отец Гелиос, двоюродный брат Эпаф или просто ученик 5 класса 21 века). Вопросы должны быть вопросами «высокого порядка» и помочь раскрыть нам общий проблемный вопрос (-Почему же на звездном небе присутствуют созвездия Скорпиона и Эридана, но нет созвездия Фаэтона (а ведь именно Фаэтон – главный герой легенды?)

Вступая в диалог, учащиеся продуцируют собственные программы речевого поведения, адекватного целям, сфере, ситуации общения: используют определенный стиль, тип речи, речевое поведение,

соответствующие выбранной социальной роли и коммуникативному акту, т.е. происходит формирование коммуникативной компетенции.

На послетекстовом этапе использую прием «Микрофон», который позволяет выразить собственное мнение по проблеме тем учащимся, которым в руки попадает микрофон. На доске размещаю 3 высказывания, отражающих разные позиции по поводу поступка Фаэтона (Б.Пастернак «Ночное панно», эпитафия на могиле Фаэтона, цитата из текста «Легенды о Фаэтоне»). Дети должны сформировать и озвучить свою позицию, усилив её аргументацией.

Таким образом, цели и задачи конкретного урока по русскому языку решают и сверхзадачу – формирование языковой и коммуникативной компетенций как необходимое условие для развития личности школьника.

Разработка урока.

Предмет: Русский язык Урок: 86	Школа: КГУ «Первая гимназия» СКО г. Петропавловск	
Дата: 19.04.2021	ФИО учителя: Чернюк Юлия Александровна	
Класс: 5	Количество присутствующих: 25	Количество отсутствующих: 25
Раздел (сквозная тема):	Раздел 8. Астрономия: звезды и созвездия.	
Тема урока:	В мире созвездий. (СРН) Правописание НЕ с различными частями речи.	
Цели обучения в соответствии с учебной программой:	5.1.5.1. участвовать в диалоге-расспросе, меняя позицию «говорящий» на «слушающий» и учитывая возрастные, социальные особенности исполняемой роли 5.4.1.1. правильно писать НЕ с именами существительными, прилагательными, местоимениями, числительными, глаголами.	
Цели урока:	Все учащиеся смогут: участвовать в диалоге по предложенной проблеме, меняя позицию «говорящий» на «слушающий», определять написание НЕ с различными частями речи. Большинство учащихся будут уметь: Участвовать в диалоге, меняя позицию «говорящий» на «слушающий» в соответствии с выбранной социальной ролью и форматом диалога; а также определять написание НЕ с различными частями речи, объясняя орфограмму. Некоторые учащиеся смогут: Участвовать в диалоге-расспросе, меняя позицию «говорящий» на «слушающий» в соответствии с выбранной социальной ролью и форматом диалога, а также демонстрировать языковые черты, характерные для данной речевой ситуации. При объяснении орфограммы «Правописание НЕ с различными частями речи» смогут проиллюстрировать ответ дополнительными примерами.	

Этап урока/ Время	Действия педагога	Действия ученика	Оценивание	Ресурсы
1.Начало урока. 0-2 мин.	1.Создание положительного эмоционального настроя: Здравствуйте, ребята! Сегодня у нас с вами необычный урок русского языка. Мы сегодня принимаем гостей . Давайте же соблюдать законы гостеприимства и основной из них: умение вежливо принимать гостей. Я желаю нашим гостям и вам хорошего настроения и плодотворной работы!	Учащиеся приветствуют учителя, организуют свое рабочее место.	ФО Оценивание эмоцион. состояния 	
3-5 мин.	2.Мотивация учебной деятельности учащихся: Астрология говорит нам о том, что наш характер и психологические особенности напрямую связаны с тем, в каком году, месяце, дне и даже времени суток мы родились. - Можете ли вы объяснить какие-то черты своего характера, зная особенности знака зодиака, под которым вы рождены? Целеполагание: Как вы думаете о чем пойдет речь сегодня на уроке и какие цели мы будем преследовать? (после ответа учащихся на доске появляется тема урока и оговариваются цели) <u>Критерии успешности</u> <u>Сегодня мы научимся:</u> - вести диалоговое общение по предложенной проблеме, меняя позицию «говорящий» на «слушающий», -использовать языковые средства в зависимости от речевой ситуации; -объяснять написание НЕ с разными частями речи. Далее учитель оговаривает организацию работы на уроке (текст, лист оценивания)	Учащиеся слушают учителя, отвечают на вопросы, определяют тему урока и ставят цель.	ФО Наблюдение учителя и устное оценивание	Доска (лексика по теме):. зодиак, астрология,с озвездие, знак зодиака.
2. Середина урока. 5– 33 мин.	1. Актуализация опорных знаний. - Ребята, что такое легенда? - Чем легенда отличается от мифа? - Какие легендарные, мифические герои вам известны? - Почему я вам задаю подобные вопросы, казалось бы, не связанные с темой урока? Итак, текст. с которым мы сегодня будем работать по жанру является ЛЕГЕНДОЙ 2. Предтекстовый этап Прием «Глоссарий» (Цель: актуализация словаря, связанного с темой) легенда естествознание Скорпион Эридан Гелиос (бог Солнца) класс паукообразных арахнология (наука о паукообразных) Фазтон (сын Гелиоса) золотая колесница мифология Задание: А)Предположите, проанализировав предложенный список слов, о каком созвездии пойдет речь в тексте, с которым мы будем сегодня работать? Б)Укажите те слова, которые будут лишними, вряд ли будут использоваться в тексте по данной теме.	Учащиеся отвечают на вопросы. Учащиеся читают слова на доске, осмысливают задание и дают ответ учителю	ФО «Похвала» ФО самооценивание.	Слова на доске. Изображени е созвездий Скорпиона, Эридана (доска) Листы оценивания находятся на партах учащихся



	(Учащимся раздается текст) 3. Текстовый этап Прослушивание текста (текст читается учителем). А)Вопросы классу: - Кто является главным героем легенды? -Почему же на звездном небе мы находим лишь созвездия Скорпиона и Эридана, а не Фазтона? <i>ЭТО ПРОБЛЕМНЫЙ ВОПРОС, на него мы сегодня попытаемся дать ответ.</i> Б)(СРН) ОРФМИНУТКА. Задание: перечитайте второй раз текст самостоятельно, выпишите из текста в каждый столбец таблицы по 3 примера слов с орфограммой «Правописание частицы НЕ с различными частями речи». Каждый столбец таблицы дополните самостоятельно составленным примером (в примере желательна иная орфографическая ситуация) <table><tr><td>НЕ с им. сущ.</td><td>НЕ с им. прил.</td><td>НЕ с им. числ.</td><td>НЕ с глаг.</td></tr><tr><td></td><td></td><td></td><td></td></tr></table>	НЕ с им. сущ.	НЕ с им. прил.	НЕ с им. числ.	НЕ с глаг.					Дети работают самостоятельно, далее обмениваются работами, на доску выводится слайд с правильными ответами (в помощь проверяющему), ответы поясняются учащимися.	ФО: взаимооценивание (работа в парах) Критерии успеха: 1балл - допущено 5 ошибок 2 балла – допущено 4-3 ошибки 3 балла – допущено 2--1 ошибки 4 балла - нет ошибок 5 баллов – нет ошибок + приведены «свои» примеры (результат выставляется в лист оценивания) (мах.-5б.)	созвездия Скорпион» (в сокращении) находится на партах учащихся. Таблица
НЕ с им. сущ.	НЕ с им. прил.	НЕ с им. числ.	НЕ с глаг.									
	В) Метод активного обучения «Горячий стул» Проблема: Итак, Фазтон – главный герой легенды, почему же на звездном небе как напоминание об этой печальной истории мы видим лишь созвездия Скорпиона и Эридана? Фазтон – герой или не герой? На «горячий стул» приглашается ученик(Фазтон). Задание: Ребята, выберите социальную роль(от имени кого вы будете задавать вопросы Фазтону: мать Климена, двоюродный брат Эпаф, отец Гелиос,ученик 5 класса или др.),составьте по 3-4 реплики, содержащие вопросы высокого порядка, адресованные Фазтону. Вопросы должны позволить нам выяснить больше информации о Фазтоне, спрашивайте о той информации, о которой напрямую не сообщается в тексте. Запишите реплики-вопросы в лист оценивания. Не забывайте о речевом этикете и учитывайте выбранную вами социальную роль. (заслушивание вопросов учащихся, в результате которых образуется диалог между Фазтоном и задающими вопросы, в процессе диалога участники меняют позицию «говорящий» на «слушающий») <table><tr><td>Критерии</td><td>Дескрипторы</td></tr><tr><td>Участвует в диалоге по предложенной проблеме.</td><td>- составляет реплики-вопросы высокого порядка/реплики ответы (2б) - раскрывает проблему(1б) - выдерживает социальную роль и формат беседы (1б)</td></tr></table> Максимальное количество баллов – 4. Учитель комментирует работу учащихся и	Критерии	Дескрипторы	Участвует в диалоге по предложенной проблеме.	- составляет реплики-вопросы высокого порядка/реплики ответы (2б) - раскрывает проблему(1б) - выдерживает социальную роль и формат беседы (1б)	Ученики составляют реплики-вопросы Фазтону, прописывают их в листы оценивания, затем выходят и вступают с Фазтоном в диалог. Фазтон готовится ответить на вопросы учащихся.	ФО (обратная связь учителя)	Слова-подсказки: шаблон (лексика речевого этикета): Рад (а) видеть вас... Добрый день! Извините за беспокойств о... Разрешите обратиться... Спасибо.....пожалуйста... Благодарю за беседу				
Критерии	Дескрипторы											
Участвует в диалоге по предложенной проблеме.	- составляет реплики-вопросы высокого порядка/реплики ответы (2б) - раскрывает проблему(1б) - выдерживает социальную роль и формат беседы (1б)											

	называет количество баллов, которое ученики проставляют себе в лист оценивания. 3. Послетекстовый этап. Прием «Микрофон» Учащиеся, в руки которых попадает микрофон, высказывают собственное мнение по проблеме. Возвращение к проблемному вопросу (Фазтон – герой или антигерой?) Какое впечатление на вас произвел его поступок? Доска: Да, надо, чтоб с отвагой юноши Скиталось сердце фазтоном, Чтоб вышло из моей полуночи... Б. Пастернак «Ночное панно» Эпитафия (надгробная надпись) на могиле Фазтона: Здесь лежит Фазтон, который путешествовал в колеснице бога Солнца. И хотя он сильно потерпел неудачу, он осмелился еще больше. С тех пор созвездия Скорпиона и Эридана напоминают о трагической гибели Фазтона, не послушавшего совета своего великого отца – лучезарного Гелиоса. (Легенда о Фазтоне)			
3. Конец урока. 33-40 мин	Итог урока Учитель задает обобщающие вопрос: – Как полученные на уроке знания помогут вам в вашей жизни? Рефлексия «Низко - высоко- выше всех» Задание: Ребята, останьтесь сидеть за партами те, кому сегодня на уроке было сложно работать. Встаньте с опущенными руками те, кому все удавалось, но были небольшие затруднения. Встаньте и поднимите руки вверх те, кому все удалось и никаких затруднений не было. Учащиеся сдают листы оценивания учителю(максимальное количество баллов в них – 10) Домашнее задание: Упр.503 А(на основе текста о Полярной звезде составить диалог 8-10 реплик) Дифференцированное задание по уровню сложности: 1 уровень: составьте диалог без учета социальной роли, возраста, речевой ситуации (выдерживать только тему) 2уровень:составьте диалог, используя прием РАФТ	Отвечают на вопросы Учащиеся синтезируют мысли, прозвучавшие на уроке, а также используют материал, предложенный учителем, и делают собственный вывод. Рефлексируют и оценивают собственную деятельность на уроке.	ФО Похвала учителя 	Реквизит-микрофон Прием РАФТ Р- роль А-аудитория Ф-формат Т-тема



БИОЛОГИЯ САБАҚТАРЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ СЫНИ ОЙЛАУЫН PISA ТАПСЫРМАЛАРЫ АРҚЫЛЫ ЖЕТІЛДІРУ

А.Ж. Архыматаева

“Семей қаласының №37 гимназиясы» КММ биология пәні мұғалімі
Семей қаласы, Қазақстан
arkhymataeva@mail.ru

Аңдатпа. PISA - халықаралық зерттеуіне оқушылардың дайындығын арттыру мақсатында биология пән сабақтарында қолданылаған PISA тапсырмаларын тиімділігі және құрастырылуы, оқушылар үшін артықшылықтары талқыланды. Оқушылардың сыни және креативті ойлауын жетілдіру тапсырма үлгілері ұсынылды.

Аннотация. В статье рассмотрены эффективность и конструирование заданий PISA, использованных на уроках биологии с целью повышения готовности учащихся к международному исследованию PISA, обсуждаются их преимущества для учащихся. Были предложены образцы заданий на совершенствование критического и креативного мышления учащихся.

Abstract. The article examines the effectiveness and design of PISA tasks used in biology lessons to increase students' readiness for international PISA research, discusses their benefits for students. Samples of tasks for improving students' critical and creative thinking were offered.

Қазіргі әлемдік білім кеңістігіндегі халықаралық стандарт талаптарына сай оқыту үрдісінің орталық тұлғасы білім алушы субъект, ал субъектінің алған білімінің түпкі нәтижесі құзіреттіліктер болып белгіленуі білім беру жүйесінде «функциональдық сауаттылықты» қалыптастыру мәселесін негізге алудың өзектілігін арттырып отыр. Осыған орай алған білімдері негізінде әрекет етуге қабілеттілік пен даярлықты білдіретін қалыптасқан құзыреттіліктерді анықтауда халықаралық зерттеу тапсырмаларының маңызы зор. PISA - халықаралық зерттеуі барлық білім беру ұйымдарындағы 15 жастағы оқушылардың математика, жаратылыстану, оқу сауаттылығынан игерген білім жетістіктерін анықтауды, оқу барысында меңгерген білімдері мен біліктерін өмірлік жағдайда қолдана білу дағдыларын бағалауды көздейді.

Креативтілік ақыл-ой қабілеті немесе

оқуға қабілеттілік адамның бойында туа біткен қасиет емес. Оны дамытуға болады, сондықтан оқушыларды креативті болуға үйретуге болады. Креативтілікті дамыту мұғалімдер мен оқушылардың жүйелілік пен мақсаттылықты талап етеді және оған оқу пәндері арқылы қол жеткізуге болады. [2]

Оқушылар алған білімдерін өмірде қолдануға болатынын түсінген кезде, олардың оқуға және алған білімдерін шығармашылықпен пайдалануға ішкі мотивациясы арта түседі. Оқушылар өздерінің оқуға деген қабілетін оң бағалап, сәтсіздіктеріне өмірлік тәжірибе ретіне қараса, бұл олардың креативтілікке бейім екендігін көрсетеді. Проблемаларды белгілеу және оларды шешу, оқуды үйрену, кешенді коммуникация, іргелі білімдерді меңгеру сияқты пәндік дағдыларды меңгеру де креативтілікті дамытады.

Биология пән сабағында оқушы алған

ЖҰМЫС ТӘЖІРИБЕСІНЕН

білімін экспериент және зертханалық жұмысты орындау арқылы, белгілі бір ғылыми болжамды ұсынып, өздерінің экспериентін жүргізіп тақырыпқа сәйкес қорытындылайды және жақсы жобалық жұмыс әзірлей отырып өздерінің білімі мен креативтілігін пайдаланады. Бұндай ғылыми сабақ оқушылардың креативтілігін дамытуда қолданылатын стратегия болып табылады.

Биология пән сабағында әрбір тақырыптар өмірмен тығыз байланыста. Әрбір шебер мұғалім өз сабағында PISA тапсырмаларын ұтымды қолдана отырып оқушылардың сыни және креативті ойлау дағыларын дамыта алады. Пән мұғалімі ретінде PISA тапсырмаларын әзірлеу барысында мүмкіндіктерді секеру қажет:

Көп нұсқалы таңдау

Мәтінді енгізу (еркін құрастырылған жауап)

Ұяшыққа сөзді, мәтінді, символмен-бейнемен, формуламен енгізу «қызу аймақтар» (мәтін немесе сурет орналастырылған аумақты белсендіру)

Интербелсенді сызбалар мен кестелер
Сурет салу құралдары

Креативті ойлауда әртүрлі модельдер қолданылады. Биология пәні бойынша модельдеу тапсырмалары жаңартылған білім беру бағдарламасы аясында берілген, сол бойынша оқушылар креативті ойлай отырып әртүрлі идеялармен орындай алады. Сонымен бірге қазіргі заман талабына сай сабақты қашықтықтан оқыту барысында оқушыларға тапсырмаларды беру және орындау барысында әртүрлі оқыту платформалары қолданылады. Жаңартылған білім беру бағдарламасы бойынша оқушылардант алынатын қалыптастырушы бағалау, бөлім бойынша жиынтық, тоқсандық жиынтық тапсырмалары да оқушылардың тақырып бойынша алған білімдерін Блум таксономиясы бойынша құрастырылып алынуда. Бұл жерде де оқушылар креативті және сыни ойлау дағыларын дамыта отырып орындай ала-

ды. PISA тапсырмаларын өз тәжірибемде әр сабақта қолданып келемін. Сіздерге бірнеше сабақтарда қолданылған тәжірибемді ұсынбақшымын. 8-сынып биология пәнінен әрбір тақырыпты өмірмен байланыстыра отырып PISA тапсырмаларын оқу процесінде қолданамын.

Таяқшаның, құтышаның және түкті жасушалардың құрылымы мен қызметі. Зертханалық жұмыс «Соқыр дақты анықтау, түстердің аралсуына тәжірибе.

Сабақтың негізгі мақсаты: 8.1.7.3 көру және есту рецепторларының құрылымы мен қызметтерін сәйкестендіру.

Барлық оқушылар: Мәтіннің мазмұнын толық түсінеді, көру және есту рецепторларының орналасқан жерін біледі, анықтайды, зертханалық жұмысты қауіпсіз орындайды.

Оқушылардың басым бөлігі: Көру және есту рецепторларының ұқсастығы мен айырмашылығына талдау жүргізе отырып, салыстыра отырып ажыратады.

Кейбір оқушылар: Көру және есту мүшелері үшін рецепторлардың маңызына баға береді, өмірмен байланыстыра алады.

Сабақтың құндылығы: Зайырлы қоғам және жоғары руханият.

Оқушылар тапсырмаларды орындау барысындағы бағалау критерилері:

Таяқша және құтыша орналасатын көз қабатын айқындайды, рецепторлардың қызметін нақтылайды, оларды салыстырады. Түкті жасушаның қызметін анықтайды.

Мариотта кестесін пайдаланып соқыр дақты анықтайды

Құтыша жасушаларының түстерін зерттеп, анықтайды.

Рецептор жасушаларының құрылымын біледі, қызметін салыстырады, ұқсастығы мен айырмашылығын талдайды.

Топтарға PISA тапсырмалары беріледі. Топтарға мәтін беріледі. Оқушылар мәтінмен жұмыс жасай отырып сұрақтарға жауап береді және эксперименттік жұмыспен байланыстырады:



Көз – табиғаттың ең құнды және ғажайып сыйы. Көз арқылы біздің барлық сезіміміз көрінеді: қуаныш, күйзеліс, бейтараптық, махаббат және жек көру. Көз тек жанның айнасы ғана емес, денсаулықтың жалпы жағдайының да айнасы болуы тиіс. Бұл – сезінудің ең маңызды органы және сондықтан ерекше көңіл бөлуге лайықты. Адам қоршаған әлем туралы ақпараттың 90%-дан астамын көру органы арқылы қабылдайтыны дәлелденген. Жарық көздерінен немесе түрлі денелерден шағылысқан жарық сәулелері біздің көзімізге түседі, ол ми арқылы рефлексиялық өңделіп, қабылданады. Көз қоршаған ортаның ауқымды бейнесін табиғи боямасыз қабылдайтын ерекше «фотоаппарат» болып табылады. Көз фотоаппарат құрылғысындағы жекелеген бөліктердің қызметіне барабар қызметтерді орындайды.

1-сұрақ. Жарық сәулелері өтетін көз бөліктерін ретімен атап беріңіз?

Қабықша

Мүйізгек қабық

Шыны тәрізді дене

Көзбұршақ

Көз қарашығы

II. Крыловтың «Маймыл мен көзілдірік» мысалын еске түсіріңіз [3]

Маймылдың көзі қартайғанда нашар көре бастады;

Адамдардан естуі бойынша,

Бұл-әлі аурудың жеңісі емес,

Көзілдірік сатып алса болғаны

1-сұрақ. Маймыл қартайған кезде көзінде қандай кемшілік пайда болғанын анықтаңыз және көзінің көруін дұрыс түзету үшін оған көзілдірік таңдаңыз.

1. Көздің қырағылығы. Иә/Жоқ

2. Алыстан нашар көрушілік. Иә/Жоқ

3. Көздің қылилығы. Иә/Жоқ

4. Дөңес линзасы бар көзілдірік. Иә/Жоқ

5. Ойыс линзасы бар көзілдірік. Иә/Жоқ

6. Жинақтаушы линзасы бар көзілдірік. Иә/Жоқ

7. Шашыратқыш линзасы бар көзілдірік. Иә/Жоқ

2-сұрақ. Көздің қырағылығының себептерін анықтаңыз?

1. Көздің астам оптикалық күші

2. Көздің оптикалық осі бойынша ұзаруы

3. Көздің оптикалық күшінің төмендеуі

4. Көздің оптикалық осі бойынша көздің азайтылған ұзындығы

5. Жас ұлғайған сайын, көз қарашығы нығыздалады және жиырылу қабілетінен айырылады

3-сұрақ. Алыстан нашар көрушіліктің себептерін анықтаңыз?

1. Көздің астам оптикалық күші

2. Көздің оптикалық осі бойынша ұзаруы

3. Көздің оптикалық күшінің төмендеуі

4. Көздің оптикалық осі бойынша көздің азайтылған ұзындығы

5. Жас ұлғайған сайын, көз қарашығы нығыздалады және жиырылу қабілетінен айырылады

4-сұрақ. Мариотто тәжірибесін жасау арқылы соқыр дақты анықтайды. Парақшадағы бейненің жоғалып кетуі оның соқыр даққа түскенін, яғни көздің көру жүйкесі кіретін рецепторлары болмайтын бөлігіне түскенін көрсетеді. Онда рецепторлар болмағандықтан адам көрмейді. Жұмыстың нәтижесі, қорытындыланып талқыланады.

/ эксперимент нәтижесі PISA тапсырмасымен байланыстырыла отырылып түсіндіріледі/

Эксперимент жүргізу.

Оқушыларға құтшалардың негізгі үш түсті көретіндігін, осы түстердің араласуынан әртүрлі түстерді көре алатындығын айта келе онлайн экспериментті және физика пәнімен байланыстра отырып <https://twig-bilim.kz/kz/film/factpack-colour-mixing> видеосын көрсету арқылы тәжірибелік жұмысты қорытындылау. Бұл тапсырманы орындау арқылы оқушылар креативті ойлана отырып, өз жауаптарын

береді. Оқушыларға логикалық сұрақтар беріледі? PISA тапсырмасы:/ Ойша модельдеу/

Жарықтан қараңғы жерге кірдік. Қандай көру сезімдері пайда болады? Қалай ойлайсыздар ? Неге?

Қараңғы жерде біз неге түрлі түстерді көре алмаймыз? Неге?

Рецепторлар қызметін өмірде немен байланыстыра аламыз?

Оқушылар көру және естудің пайда болуын салыстыра отырып, өмірде қолдана біледі.

Әрбір сабақта PISA тапсырмаларын тиімді қолдаун оқушылардың сыни және креативті ойлауының артқандығын байқадым. Оқушылар алған білімдерін өмірде қай жерде қолдана білетіндіктерін яғни өмірмен байланыстра отырып ұғу барысында қабілеттіліктері артқандығын көрдім. Бұл оқушылардың білім сапасының артуына да септігін тиігзді. Оқушылар күнделікті өз ағзаларындағы болып жатқан өзгерістерге, процестер-

ге пән сабағы кезінде ғылыми тұрғыда жауап табу жолдарын үйрене білді. Оны тапсырмаларды орындау барысындағы оқушылар белсенділігінен және сыни ойлау дағыларынан байқауға болады. PISA тапсырмаларын сабақта қолдану қандай артықшылықтар берді:

Оқушылар сыни ойлау дағыларын дамыта отырып топта жұмыс жасады. Өздері ғылыми жауап табуға мүмкіндіктері бар екендіктеріне көз жеткізді.

Топтық жұмыста пікірлерін бағалауға үйренді.

Өз бетімен жұмыс жасау дағдысы және шығармашылық қабілетті артты.

Өзара және өздік бағалау жасай білуге дағыланды.

Алған білімдерін өмірде қолдана алады.

Креативті және сыни ойлау қабілеттері артты.

Логикалық тапсырмаларды шешуде қызығушылық танытты.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Даулетова Н.А. Оқушылардың оқу сауаттылығын дамытуға арналған тапсырмалар /PISA халықаралық зерттеулері бойынша/ әдістемелік құрал. Н.А.Даулетова. – Атырау:«Өрлеу» БАҰО» АҚ филиалы Атырау облысы бойынша ПҚБАИ, 2019.- 83 б.
2. Perkins, D. (1995). *Outsmarting IQ: the emerging science of learnable intelligence* [Ақыл-ой дамуының коэффициентінің тестілеуін алдау: білім алушы интеллектінің даму ғылымы]. New York: Free Press.]
3. PISA тапсырмалары мысалдары /6.2.ресурс/





СПЕЦИФИКА ОБЩЕНИЯ В УСЛОВИЯХ ЦЕЛОСТНОГО ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ПРОЦЕССА В СИСТЕМЕ «УЧИТЕЛЬ-УЧЕНИК»

О.Н. Артюгина

ГККП Детская музыкальная школа №3 акимата города Нур-Султан
oksana-art7@mail.ru

Аңдатпа. Мақалада мұғалім мен оқушының қарым-қатынасы, олардың бір-біріне ықпалы қарастырылған. Педагог пен оқушының өзара әрекеттестігінің тұлғааралық сипаты, субъектіаралық қарым-қатынастардың негізіне негізделген педагогикалық ынтымақтастыққа жағдай жасайды, бұл өз кезегінде шығармашылық оқу процесін ұйымдастыруға негіз болады.

Аннотация. В статье рассматриваются взаимоотношения учителя и ученика, их взаимное влияние друг на друга. Межличностный характер взаимодействия педагога и ученика, основывающийся на фундаменте межсубъективных взаимоотношений, создают условия для педагогического сотрудничества, которое, в свою очередь, являются основой организации творческого процесса обучения.

Abstract. The article deals with the relationship between teacher and student and their mutual influence on each other. The interpersonal nature of the interaction between a teacher and a student is based on intersubjective relationships, and it creates conditions for pedagogical cooperation, which are the basis for organizing the creative learning process.

Кілт сөздер: педагогикалық қарым-қатынас, мұғалім, оқушы, қарым-қатынас.

Ключевые слова: педагогическое общение, учитель, ученик, взаимоотношения.

Key words: pedagogical communication, teacher, student, relationships.

Искусство общения, знание психологических особенностей и применение психологических методов крайне необходимы специалистам, работа которых предполагает постоянные контакты типа «человек-человек». Умение строить отношения с людьми, находить подход к ним, расположить их к себе нужно каждому. Это умение лежит в основе жизненного и профессионального успеха, в том числе и педагога.

Общение с людьми – это наука и искусство. Здесь важны и природные способности, и образование. Именно поэтому тот, кто хочет достичь успеха во взаимодействии с другими людьми, должен учиться этому. В учебных заведениях зарубежных странах проблеме общения уделяется огромное внимание. В обучаю-

щие программы обязательно включаются этика и психология делового общения, большим успехом пользуются социально-психологические тренинги по общению, издаются многочисленные пособия, способствующие освоению и применению психологических приемов эффективного общения.

Жизнь вносит заметные коррективы в сложившиеся за последние десятилетия взаимоотношения между поколениями «отцов и детей». Естественно, это сказывается на отечественной педагогике во всех ее аспектах, включая межличностных отношений между теми, кто учит, и кого учат.

Продуктивно организованный процесс педагогического общения призван обеспечить в педагогической деятель-

ности реальный психологический контакт, который должен возникнуть между педагогом и детьми, превратить их в субъекты общения, помочь преодолеть разнообразные психологические барьеры, возникающие в процессе взаимодействия, перевести детей из привычной для них позиции ведомых на позицию сотрудничества и превратить их в субъекты педагогического творчества. В этом случае педагогическое общение образует целостную социально-психологическую структуру педагогической деятельности.

Проблема эффективности общения приобрела в последнее время большое значение. Ей посвящены труды многих известных психологов – А.А. Бодалева, Б.Ф. Ломова, А.А. Леонтьева, А.А. Реана и др. Следует отметить, что в качестве самостоятельного направления выделяется проблема эффективного педагогического общения (И.А. Зимняя, Я.Л. Коломинский, С.В. Кондратьева, А.А. Леонтьев, Н.В. Кузьмина, А.А. Реан и др.). Экспериментальные исследования показывают, что среди множества задач, встающих перед педагогом, наиболее сложными оказываются задачи, связанные с общением.

Определение педагогическому общению впервые дал А. А. Леонтьев в исследовании, посвященном данной проблематике: «Педагогическое общение - это профессиональное общение преподавателя с учащимися на уроке и вне его, имеющее определенные педагогические функции и направленное на создание благоприятного психологического климата, а также на другого рода психологическую оптимизацию учебной деятельности и отношений между педагогом и учащимся» [1, 3].

Изучение и анализ литературы показывает, что есть и другие взгляды на эту проблему, в целом дополняющие мысль А.А. Леонтьева. «Под профессионально-педагогическим общением мы понимаем систему приемов и навыков органичного социально-психологического взаимодействия педагога и воспитуемого, содержанием которого является обмен информацией, познание личности, оказа-

ние воспитательного воздействия, организация взаимоотношений с помощью различных коммуникативных средств, а также целостная «трансляция» личности педагога, причём педагог выступает как активатор этого процесса, организует его и управляет им» [2, 58].

Определения учёных позволяют нам выделить главную идею, вокруг которой строится понимание педагогического общения, его роль в этом процессе. Педагогическое общение - это прежде всего процесс взаимодействия, взаимоотношения между вступающими в контакт субъектами (педагогом и учеником), направленный на эффективную организацию учебного процесса. Задача педагога - совместно с учеником обеспечить организацию и эффективность обучения. Какова же роль психологических факторов, влияющих на этот процесс? Вспомним, что предыдущий анализ психологических исследований привёл нас к выводу о приоритете субъект-субъектных взаимоотношений перед другими, альтернативными им - субъект-объектными. Позволим себе сделать предположение о приоритете субъект-субъектных взаимоотношений в педагогическом процессе между педагогом и учеником. Назовём это взаимодействие взаимоотношениями межличностной направленности.

Прежде чем рассматривать вопрос о применении тех или иных форм межличностных взаимоотношений в обучении, необходимо подробнее остановиться на внутренних механизмах функционирования общения в педагогическом процессе. С этой точки зрения нас интересуют виды, средства, функции, стили и этапы его развития. Рассмотрим их подробнее.

Изучение научных трудов и психологических исследований по проблеме педагогического общения позволяет нам обобщённо выделить следующие его виды:

- материальное общение (осуществляемое по средствам действий);
- смысловое общение (осуществляемое по средствам слова);
- знаковое общение (осуществляе-

мое по средствам жестов и мимики).

Среди средств педагогического общения выделим главные: это вербальные и невербальные средства, в педагогическом процессе они находятся в постоянной, живой взаимосвязи. Несмотря на их органическое соединение, подробнее остановимся на каждом в отдельности.

Речь является основным регулятором взаимодействия, характеризующим человеческий уровень общения. По своим характеристикам речь в процессе общения может быть информационной, развлекательной, воодушевляющей, утверждающей, призывающей к действию и т.д. Она служит инструментом методологической организации материала. Среди методов выделяются такие как: исторический (последовательный), концентрический, ступенчатый и метод проблемного изложения. Существенную роль в речевом процессе играет определённая палитра оттенков речи, которая своей тональной окраской голоса, с одной стороны, выражает отношение субъекта (говорящего) к объекту (субъекту разговора), с другой стороны - оказывает воздействие тоном голоса, оттенками речи на того, к кому она обращена. В палитре речи оттенки голоса располагаются между эмоциональным воодушевлением и менторским тоном. Это как бы крайние тональные их характеристики. Штрихи голоса, динамика речи, наконец, паузы в процессе речевого общения – всё это составляет тот профессиональный арсенал вербального общения, который является частью профессионально-педагогического мастерства в руках педагога.

В этой связи преодоление конфликтности достигается, в первую очередь, на речевом уровне. Исследования учёных показывают, что пренебрежение коммуникативной направленностью речи приводит к отсутствию контактов преподавателя с учеником. Вербальное общение - основа педагогического процесса, это один из главных инструментов, в котором все особенности педагога: его эрудиция, педагогическое мастерство, личностные особенности, знания и умения, проявля-

ются наглядно [3, 5].

Средства невербального общения, в свою очередь, являются важной составляющей процесса педагогического общения. Жесты и мимика дополняют и подчёркивают речевой уровень говорящего. Они являются информацией для оценки состояния партнёра, его отношения к диалогу, позволяют скорректировать собственную позицию в общении. Выражение лица, глаз, походка, жесты - важнейшие компоненты общения, которые мы относим к невербальным средствам. Гармоничное сочетание вербальных и невербальных средств - важное условие эффективного взаимодействия вступающих в контакт субъектов.

Анализ научных материалов, трудов Б.Г.Ананьева, А.А.Леонтьева, Б.Ф.Ломова, В.П.Панфёрова, даёт нам возможность назвать и обобщить основные функции педагогического общения. В этом коммуникативном процессе общение выполняет функцию информационную, регулятивную.

Под стилем общения мы понимаем индивидуально-типологические особенности взаимодействия субъектов. В образовательном процессе «...это индивидуально-своеобразная манера действий» (А.А.Бодалёв), зависящая от особенностей коммуникативных умений педагога. Учёные высказывают разнообразные точки зрения по поводу стилей общения в педагогическом процессе. Н.Ф.Маслова выделяет два главных стиля: демократический и авторитарный, отмечая при этом, что «авторитарность» в общении с учеником имеет тенденцию увеличиваться со стажем работы. А.А.Бодалёв в своём исследовании выделяет три стиля: авторитарный, либеральный и демократический. Н.А.Березовин и Я.Л.Коломинский рассматривают пять стилей отношений в педагогическом процессе: активно-положительный; ситуативный; пассивно-положительный; пассивно-отрицательный; активно-отрицательный.

Опыт педагогической работы даёт нам возможность изложить наше видение этой проблемы. Мы выделяем три стиля

педагогического общения. Это - авторитарный, либеральный и демократический. В этом определении наша позиция совпадает с позицией А.А.Бодалёва. В тоже время каждый из трёх пунктов, особенно первый и третий, подлежат более детальной расшифровке.

Авторитарный стиль педагогического общения – это особый тон голоса, сдержанность речи, жеста, пресечение возражений со стороны ученика и т.д. Результаты такого общения – беспрекословное подчинение педагогу, в то же время быстрый темп деятельности в процессе занятий, желание сделать так, как того требует преподаватель. Возможно, это положительные стороны такого стиля общения. Отрицательные стороны. Исследователи доказывают, что увеличение дистанции между педагогом и учеником приводит к репродуктивным методам обучения и формализму всей системы взаимодействия.

Либеральный стиль общения, по нашему мнению, включает в себя две составляющие. Предлагаем разграничение этого понятия на неустойчивое и нейтральное общение. Неустойчивое общение, по нашему мнению, хуже, чем авторитарное, поскольку сочувствие и сопереживание преподавателя, не подкреплённые его профессиональными умениями, воспринимаются учеником как формальные и не вызывают встречного отклика, в худшем случае - сочувствие со стороны объекта обучения. Нейтральное общение – это то, когда педагог не высказывает оценочных суждений, не проявляет заинтересованности в происходящем. В этом случае педагог становится неинтересен ученику, и тот начинает избегать с ним контактов.

Демократическое общение подразделяется на две, различные по своему значению категории: доброжелательное и увлечённое общение. В первом случае педагог внимательно слушает, не перебивая, своего подопечного, беседует с ним, вступая в диалог, дискуссию и т.д. У ученика в этом случае складывается чувство собственного достоинства, возникают условия для мотивации деятельности, что

является важнейшей задачей педагогического процесса. Это доброжелательное общение. При увлечённом педагогическом общении возникает тесная взаимосвязь профессионально-творческих интересов двух субъектов учебного процесса, в котором переплетаются деловые и личные отношения в ходе их совместной деятельности. Возникает содружество и сотворчество между педагогом и учеником как результат такого общения.

Важнейшим качеством любого педагога является умение организовать взаимодействие с обучаемыми, общаться с ними и руководить их деятельностью. Это приводит нас к мысли об определённых способностях, необходимых для осуществления плодотворной педагогической работы. Способность взаимодействовать с учеником - признак коммуникативной способности педагога. Способы взаимодействия с воспитанником говорят, с одной стороны, о качествах коммуникативных способностей, с другой - о личностных качествах самого преподавателя и его психолого-педагогической направленности в процессе обучения.

Педагогическая деятельность в профессиональном отношении предполагает понимание структуры и знание законов педагогического общения. Это говорит о необходимости развития коммуникативных способностей и достижении определённого уровня коммуникативной культуры преподавателя. Оптимальное педагогическое общение, по мнению А.А.Леонтьева, то, которое способствует развитию мотивации в процессе обучения и обеспечивает творческий характер его протекания, создаёт благоприятный эмоциональный климат, снимает психологические барьеры во взаимодействии и т.д.

Изучение исследовательских материалов в области педагогического общения показывает, что оно имеет трёхзвенную структуру: во-первых, выступает как средство решения учебных задач, во-вторых, является способом организации взаимоотношений главных действующих лиц процесса обучения, в-третьих, становится



системой социально-психологического обеспечения воспитательного процесса.

Кроме того, педагог должен учитывать целый ряд индивидуальных способностей и психологических особенностей ученика, а также индивидуальные особенности своего общения и планируемые методы воздействия. Здесь наблюдается следующая зависимость: методика работы педагога с учеником опосредуется системой общения. С другой стороны, избираемые пути общения обуславливаются стратегией избранной методики педагогического воздействия.

Прежде всего продуктивно-организованный творческий процесс педагогического общения должен обеспечить благоприятный психологический контакт между педагогом и учеником, превратив их тем самым в субъекты по общению, а характер их взаимодействия вывести на уровень субъект-субъектного межличностного взаимодействия. Общение на этом уровне обеспечивает перевод ученика с привычной для него позиции ведомого на позицию сотрудничества, превращает педагога и воспитанника в субъекты педагогического творчества. Это создаёт условия для формирования положительной мотивации обучения, способствует творческому раскрытию и самореализации личности как педагога, так и учащегося. Вместе с тем, на основе психологического контакта строится система педагогических и воспитательных отношений, что способствует формированию познавательной направленности личности, а также преодолению психологических барьеров в процессе учебной

деятельности (возрастных и эмоциональных). Продуктивно-организованное педагогическое общение помогает построить целостную социально-психологическую структуру учебного процесса.

Следует отметить, что продуктивность общения находится в прямой зависимости от отмеченных в нашем исследовании педагогических качеств, которыми являются коммуникативные способности преподавателя. Продолжая эту мысль, добавим, что способность к общению с учеником должна быть основана на твёрдом фундаменте любви к нему, на том, что называется профессионально-педагогической направленностью личности преподавателя. «Научиться любить детей нельзя ни в каком учебном заведении, ни по каким книгам. Эта способность развивается в процессе участия человека в общественной жизни, его взаимоотношений с людьми педагогический труд - повседневное общение с детьми — углубляет любовь к человеку, веру в него» [4, 134]. В процессе этой деятельности развивается и призвание к ней.

Сделаем некоторые выводы. Общение даёт возможность оценивать, анализировать, диагностировать личность; выявлять и узнавать качества, интересы личности, мотивы деятельности и её способности; позволяет корректировать и согласовывать цели настоящего и будущего взаимодействия. В педагогической деятельности общение выступает как своеобразный источник развития личности. Оно преобразуется в зависимости от целей, содержания, способов и форм организации учебно-воспитательной деятельности.

Список использованной литературы:

1. Леонтьев А.А. Педагогическое общение. Знание. - М., 1979г. - 3 с.
2. Шукина Г.И. К вопросу о критериях ценности педагогических исследований. // Советская педагогика. - 1972. - №9. С 78
3. Шукина Г.И. Проблема познавательного интереса в педагогике. — М.: Педагогика, 1971. С 350.
4. Сухомлинский В.А. Разговор с молодым учителем школы. 2-е издание Москва: Просвещение, 1979. С 134.
5. Бодалёв А.А. Восприятие и понимание человека человеком. - М., 1982г. С 101.
6. Бодалёв А.А. Личность и общение. Педагогика. - М., 1983г. — 42 С.

МЕЖДУНАРОДНЫЙ ОПЫТ ДУХОВНО-НРАВСТВЕННОГО ВОСПИТАНИЯ СТУДЕНТОВ

Бай Цинсинь

КазНУ им.Аль-Фараби (Казахстан, Алматы)

1220734584@qq.com

Аңдатпа. Көптеген Батыс елдері жоғары білім берудің ұзақ даму тарихына ие, көп жылдық оқу тәжірибесінде адамгершілік тәрбиесінің бай тәжірибесін жинақтап, қазіргі білім берудің даму заңдылықтарына сәйкес келетін тиімді тәжірибелерді қалыптастырды. Әсіресе, экономикалық жаһандану мен жоғары білім берудің интернационалдануы жағдайында олар ең алдымен сынға көтеріліп, адамгершілік тәрбиесінде біраз тәжірибе мен тағылым алды. Бұл көптеген дамушы елдердегі немесе салыстырмалы түрде артта қалған білімі бар елдердегі колледждер мен университеттердегі адамгершілік тәрбиесіне әсер етеді.

Аннотация. Многие западные страны имеют длительную историю развития высшего образования, накопили богатый опыт нравственного воспитания в многолетней образовательной практике, сформировали эффективные практики, соответствующие законам развития современного образования. Особенно в условиях экономической глобализации и интернационализации высшего образования они первыми приняли вызов и приобрели некоторый опыт и уроки нравственного воспитания. Это имеет значение для нравственного воспитания в колледжах и университетах во многих развивающихся странах или странах с относительно отсталым образованием.

Abstract. Many Western countries have a long history of the development of higher education, have accumulated rich experience in moral education in many years of educational practice, and have formed effective methods that comply with the laws of development of modern education. Especially in the context of economic globalization and the internationalization of higher education, they were the first to rise to the challenge and gain some experience and lessons in moral education. It has implications for moral education in colleges and universities in many developing countries or countries with relatively backward education.

Түйін сөздер: Шетелдік колледждер мен университеттер, адамгершілік тәрбиесі, білім беру тәжірибесі.

Ключевые слова: Зарубежные колледжи и университеты, опыт нравственного воспитания, просвещение.

Key words: Foreign colleges and universities, the experience of moral education, education.

Уровень преподавания в иностранных частных колледжах и университетах выше, чем в государственных колледжах и университетах. На основе признания существующих универсальных моральных норм уважение к развитию личности студентов и повышению нравственной грамотности стало общей чертой зарубежных университетов. Мы можем начать с решения проблем медленного развития

нравственного воспитания в колледжах и университетах и метода единой оценки, а также перенять опыт нравственного воспитания в зарубежных колледжах и университетах, чтобы улучшить качество нравственного воспитания в колледжах и университетах своей страны.

Основные практики нравственного воспитания в зарубежных вузах.

Нравственное воспитание чрезвычай-



но важно для развития зарубежных университетов. В силу различий в экономике, политике и культуре нравственное воспитание в колледжах и университетах разных стран мира различно, формируя тем самым уникальную систему нравственного воспитания. Нравственное воспитание иностранных колледжей и университетов в основном основано на установлении основных ценностей, а затем на развитии личности студентов, чтобы добиться свободы, равенства и чувства собственного достоинства. В основе нравственного воспитания в зарубежных колледжах и вузах в большинстве случаев лежат разноплановые ценности, процесс сочетания личностного развития студентов с социальными нормами. В настоящее время преподавание эксплицитной учебной программы и преподавание имплицитной учебной программы являются основными способами нравственного воспитания в зарубежных колледжах и университетах. С одной стороны, прямое нравственное воспитание осуществляется в ходе явного преподавания курса, чтобы улучшить моральное мышление и способность понимания. С другой стороны, внедрение нравственного воспитания в имплицитную учебную программу позволяет студентам правильно оценивать свое поведение и отношение, тем самым устанавливая большую моральную ответственность.

Колледжи и университеты в более поздних капиталистических странах, таких как США и Канада, придают большое значение равенству между педагогом и образованным человеком при проведении нравственного воспитания. Во-первых, в процессе нравственного воспитания учителя отдают приоритет руководству и вдохновению, чтобы студенты имели полную автономию. Во-вторых, не позволяют студентам напрямую выносить моральные суждения, а позволяют им понимать и участвовать в разрешении различных ситуаций независимо, а так-

же делать моральный выбор на практике. В-третьих, учителя направляют студентов к участию в практике целенаправленным образом в соответствии с конкретным выбором студентов, так что их способность к моральному суждению может быть в определенной степени улучшена. В процессе нравственного воспитания зарубежные колледжи и университеты часто не дают студентам точных ответов, а вовлекают преподавателей и студентов в дискуссии посредством специальных нравственных или профессиональных курсов, повышают нравственное сознание в дискуссиях, совершенствуют практические способности студентов. Нравственное воспитание иностранных колледжей и университетов уделяет особое внимание тому, чтобы позволить студентам организоваться в соответствии с отраслью, в которой они собираются заниматься, и придает большое значение нравственному развитию студентов в их карьерном росте. Например, дуальная система в Германии и социальная ответственность в США тесно сочетают нравственное воспитание студентов с развитием предприятий[1].

Нравственное воспитание в американских колледжах и университетах сосредоточено на воспитании ценностей, и его целью является содействие свободному развитию личности молодых людей и самосовершенствованию. [2] Оно фокусируется на личности и рассматривает будущее как движущую силу для привлечения и поощрения учащихся к сознательному принятию ценностей образования. Таким образом, ценности, основанные на индивидуализме, стали духовной опорой американского общества, душой нравственного воспитания в колледжах и университетах и движущей силой для усвоения ценностей студентами колледжей. Следует отметить, что Соединенные Штаты применяют метод проникновения для обучения студентов колледжей ценностям, интегрируя содержание ценностей в гуманитарные и социальные

науки, чтобы студенты могли воспитываться и обучаться в бессознательном процессе. Кроме того, этическое воспитание, основанное на добросовестности, воспитание патриотизма, основанное на истории, и психологическое образование, сосредоточенное на здоровой личности, являются основным содержанием и характеристиками нравственного воспитания в американских колледжах и университетах.

Содержание нравственного воспитания в английских колледжах и университетах определяется в соответствии с целью нравственного воспитания и уровнем физического и умственного развития обучаемых, постоянно обогащается и корректируется потребностями общественного развития. Оно обладает следующими характеристиками в зависимости от того, будут ли использованы школы или семьи, политические партии или религиозные группы. Во-первых, политическое образование в сочетании с гражданским образованием. Во-вторых, через религиозное образование проникнуть в традиционную нравственную мысль. В-третьих, нравственное воспитание в британских колледжах и университетах характеризуется экстенсивностью. Все курсы в школе могут стать носителями нравственного воспитания, уделяя внимание не только «познанию» и «эмоциям», но и «развитию поведения».

В Японии с 1980-х годов нравственное воспитание стало трансформироваться в профессиональное образование. При этом определились следующие тенденции: во-первых, с каждым днем повышается статус нравственного воспитания, а усиление нравственного воспитания рассматривается как важная задача реформы образования. Во-вторых, содержание образования тесно связано с жизнью, с упором на руководство будущей жизнью и социальными отношениями студентов колледжей, уделяется внимание демократическому воспитанию личных прав и

достоинства, а также установлению ценностей и взглядов студентов колледжей на жизнь. Содержание нравственного воспитания постоянно расширяется в обществе для удовлетворения потребностей социального и человеческого развития. В-третьих, учебная программа является гибкой и разнообразной: в ней не только преподаются предметы основных добродетелей и нравственных норм, но также уделяется внимание проведению нравственного воспитания студентов при изучении различных дисциплин. В-четвертых, метод обучения должен быть нацелен на практические результаты. Образовательная роль таких средств массовой информации, как газеты, журналы, фильмы, телевидение и Интернет все больше ценится японскими университетами. В то же время университет стремится помочь студентам применять полученные знания в социальной практике, чтобы достичь цели содействия обновлению концепций и правильному нравственному развитию.

Основное направление нравственного воспитания в зарубежных вузах

Патриотизм и национальная гордость - основные цели нравственного воспитания. Воспитание национального духа студентов во многих зарубежных вузах рассматривается как основное содержание и цель нравственного воспитания. Американские колледжи и университеты считают «американский дух» и «лояльность» главной целью нравственного воспитания. Корейские колледжи и университеты настаивают на формировании национального духа, уверенности в себе и самосовершенствовании. Колледжи и университеты Сингапура придают большое значение «воспитанию национального самосознания» и, соответственно, повышению моральной грамотности студентов. С непрерывным развитием экономики и продвижением интернационализации и глобализации западные страны все больше внимания уделяют общему чувству патриотизма и любви к



своей нации, которое проникает во внутренний мир каждого студента. Поэтому с точки зрения цели нравственного воспитания в зарубежных вузах воспитание качественных патриотов стало одним из основных направлений нравственного воспитания [3], [6].

Конечная цель - воспитание субъективной нравственной грамотности. Начиная с эпохи Возрождения и Просвещения и до наших дней, западные страны уделяли все больше и больше внимания субъективности людей и включали роль субъективности в нравственное воспитание. Поэтому быстроразвивающиеся колледжи и вузы также уделяют больше внимания повышению субъективной нравственной грамотности. Во-первых, задача заключается в том, чтобы начать с моральной концепции и связать моральную концепцию и моральное поведение субъекта с его мудростью. Во-вторых, ориентироваться на индивидуализированное воспитание, объединять свободную личность студентов с формированием нравственного сознания и нравственного поведения, повышать нравственную грамотность студентов в процессе развития личности. В-третьих, изменить единую моральную идеологию и активно развивать нравственное развитие студентов, чтобы они могли целенаправленно и сознательно выбирать нравственное обучение в соответствии со своим собственным опытом и выносить моральные суждения для формирования нравственного поведения [4].

Нравственное воспитание в повседневной жизни. Возвращение рациональности в жизнь и реальный мир стало неизбежным трендом нравственного воспитания в зарубежных университетах. Нравственное воспитание в деятельности, близкой к студенческой жизни, такой, как общественные работы и деятельность по сбору средств, становится все более популярной и новой формой нравственности в университетах развитых стран Европы и Америки. Поэтому многие кол-

леджи и университеты призывают сочетать нравственное воспитание со студенческой жизнью, уделяя особое внимание формированию морали в жизни и жизни под моральным руководством. С одной стороны, у всех разный жизненный опыт, и нравственное воспитание основывается на опыте реальной жизни. С другой стороны, чистая жизнь и чистое нравственное воспитание бессмысленны, только при сочетании нравственного воспитания с реальной жизнью жизнь может быть успешной.

Интеграция нравственного воспитания, просвещения в области психического здоровья и воспитания личности. Зарубежные колледжи и университеты создали различные психологические консультационные учреждения, которые оказывают помощь студентам в жизни, учебе и трудоустройстве, чтобы студенты могли развиваться физически и умственно. Таким образом, в обучении психическому здоровью было разработано много рекомендаций по нравственному воспитанию, которые сыграли жизненно важную роль в оказании помощи студентам в устранении психологических препятствий и содействии здоровому развитию личности обучающихся. Ни одна форма образования не существует изолированно, как и нравственное воспитание, оно тесно связано с воспитанием психического здоровья и воспитанием личности и постепенно образует единое целое посредством нравственного воспитания. Поэтому, когда люди судят об уровне развития студентов, мы часто видим только эффект нравственного воспитания, но, когда мы углубляемся в него, мы более отчетливо видим тень воспитания психического здоровья и воспитания личности.

Рекомендации из опыта нравственного воспитания в зарубежных вузах

Установить правильный взгляд на нравственное воспитание.

Во-первых, направлять и вдохновлять. Основным объектом нравственного вос-

питания в колледжах и вузах являются студенты колледжей, находящиеся в полузрелом состоянии, уровень их физического и психического развития близок к взрослому, но еще не достиг полной зрелости, поэтому нравственное воспитание в колледжах и университетах должно сосредоточиться на руководстве и вдохновении, необходимо отказаться от традиционного метода морального воспитания и дать студентам полную свободу действий. Нужно учитывать субъективность роли, чтобы она могла получить разные степени развития.

Во-вторых, следовать социальным нормам как основе и способствовать развитию индивидуальности. Нравственное воспитание в колледжах и университетах заключается не в том, чтобы научить студентов объединяться в группы, механически подчиняющимися социальным нормам, а в том, чтобы заставить их выдвигать на первый план свои собственные суждения, понимание и практику морали на основе соблюдения универсальных норм, чтобы каждый человек мог получить всестороннее развитие личности. Таким образом, в процессе нравственного воспитания учителя должны установить хорошую концепцию нравственного воспитания, сосредоточить внимание на студентах и способствовать их индивидуальному развитию в соответствии с характеристиками личности [5].

Содействовать развитию процесса нравственно-воспитательной жизни.

Конструктивизм утверждает, что каждый ученик не приходит в класс с пустой головой. Джон Дьюи также предположил, что образование представляет собой непрерывную реорганизацию опыта, и эта реорганизация часто похожа на жизнь. С этой точки зрения нравственное воспитание также должно быть связано с жизнью студентов и постоянно укреплять нравственное познание, моральные эмоции и моральную волю из деталей жизни, чтобы улучшить нравственное поведение

обучающихся. Простое обучение в классе не может удовлетворить потребности студентов, а моральная психология и поведение молодых людей меняются вместе с изменениями жизни. Например, все больше и больше студентов владеют электронными продуктами, такими как компьютеры и мобильные телефоны, и реальный мир и виртуальный мир начинают пересекаться. Нравственное поведение в реальной жизни отличается от нравственного чувства в виртуальном мире, поэтому нравственное воспитание студентов должно переходить от воспитания нравственного поведения в реальной жизни к воспитанию нравственного поведения в более широком виртуальном пространстве.

Усилить реформу нравственного воспитания в колледжах и университетах.

Во-первых, это сочетание курсов нравственного воспитания и профессиональных курсов, проникающих в нравственное воспитание. С одной стороны, расширить учебную программу нравственного воспитания и увеличить количество курсов, чтобы студенты могли получать наизидание в разной степени, чтобы они могли систематически изучать моральную теорию и закладывать основу для появления хорошего нравственного поведения. С другой стороны, должна быть задействована широта нравственного воспитания, и оно должно тесно сочетаться с преподаванием различных профессиональных курсов, чтобы студенты могли незаметно повышать свою нравственную грамотность.

Во-вторых, укрепить реформу механизма моральной оценки и судить о моральном уровне студентов в процессе воспитания и получения его результатов. Нравственное поведение является важным критерием оценки нравственного уровня студентов. Поэтому в процессе нравственного воспитания в колледжах и вузах мы должны решить проблему нравственной оценки и всесторонне су-



дить о нравственном уровне и грамотности студентов через три этапа: доэтапную оценку, промежуточную оценку и послеэтапную оценку. Доэтапная оценка заключается в проведении предварительной оценки морального познания и моральных эмоций студентов, а также в наблюдении за искренностью морального поведения студентов. Промежуточная оценка представляет собой всестороннюю оценку процесса формирования морали студентов и их нравственного поведения. Послеэтапная оценка заключается в прогнозировании следующей ступени сформированного нравственного поведения и нравственных привычек, наблюдении за направлением нравственного развития студентов и подготовке к следующей нравственной оценке.

Закрепление этического поведения на практике.

Плюсы и минусы нравственного воспитания нужно проверять на практике, и любая форма нравственного поведения тоже должна отрабатываться практикой. Колледжи и университеты являются важной базой для воспитания талантов и важным местом для нравственного воспитания. Для студентов колледжа учеба

в классе и участие в общественной деятельности являются основными задачами. Поэтому вопросы, как использовать общественную деятельность и обучение в аудитории для повышения нравственной грамотности студентов, как укреплять и повышать нравственный уровень студентов на практике, стали горячими точками нравственного воспитания в колледжах и университетах.

Заключение

Экономическое развитие, научный прогресс и нравственный уровень являются важными критериями оценки общественного развития. Зарубежные колледжи и университеты имеют давнюю историю и богатый опыт нравственного воспитания, что играет очень важную направляющую роль в повышении уровня нравственного воспитания колледжей и университетов в своих странах. Поэтому мы должны активно учиться на опыте нравственного воспитания в зарубежных университетах, постоянно продвигать реформу нравственного воспитания в своих странах, строить относительно полную систему нравственного воспитания и повышать нравственное качество всей нации.

Список использованной литературы:

1. 梁静. 美国高校道德教育启示[J]. 教育与职业, 2015(01):106-107.
2. 张晖, 李庆华. 中美高校道德教育实现路径比较研究[J]. 思想政治教育研究, 2014, 30(02):102-106.
3. 李朝祥. 国外高校德育发展的新趋向及启示[J]. 南京邮电大学学报(社会科学版), 2013, 15(02):113-118.
4. 刘秋艳, 吴传城. 中外高校道德教育的比较研究[J]. 黄冈师范学院学报, 2011, 31(05):130-131.
5. 王文东. 苏联道德教育的历史经验与教训[J]. 思想理论教育导刊, 2010(07):105-109.
6. 孙淑秋, 宋玉忠. 日本和韩国公民道德教育的相似性及其启示[J]. 思想政治教育研究, 2010, 26(03):135-138.



БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНДА ЭМОЦИЯЛЫҚ ИНТЕЛЛЕКТТІ ДАМУ ЖОЛДАРЫ

М.С. Аязбаева

Алматы қаласы, «№15 гимназия» КММ

Аңдатпа. Мақалада бастауыш сынып оқушыларында эмоциялық интеллектті дамытуға арналған ғалымдардың заманауи зерттеулері талданады; эмоционалды зияткерлікті дамытудың негізгі әдістері сипатталған. Бастауыш сынып оқушыларына арналған эмоциялық интеллектті дамыту бойынша авторлық бағдарлама ұсынылған.

Аннотация. В статье анализируются современные исследования ученых, посвященные развитию эмоционального интеллекта младших школьников; описываются основные методы развития эмоционального интеллекта. Представлена авторская программа по развитию эмоционального интеллекта, предназначенная для обучающихся в начальных классах.

Abstract. The article analyzes modern dissertation research by Russian scientists on the development of emotional intelligence in primary school children; describes the main methods of developing emotional intelligence. The author's program on the development of emotional intelligence is intended for students in primary grades of secondary schools.

Тірек сөздер: эмоциялық интеллект, бастауыш сынып оқушылары, дамыту әдістері, релаксация, ойын жаттығулары.

Ключевые слова: эмоциональный интеллект, младшие школьники, методы развития, релаксация, игровые упражнения.

Key words: emotional intelligence, primary school children, programs, methods of development, relaxation, game exercises.

Мемлекет басшысы Қ-Ж. Тоқаевтың 2020 жылғы «Жаңа жағдайдағы Қазақстан: іс-қимыл кезеңі» атты Қазақстан халқына жолдауында халқымыздың жаңа болмысын қалыптастыру, тұтас ұлт сапасын арттыру, адамды және қоғамды уақыт талабына сай жетілдіру керек, жаңарған ұлт қана жаңғырған елдің жетістігін жаһан жұртына таныта алады, халқымызда әлем үлгі тұтарлық жақсы қасиеттерінің көбірек болуы тиіс» деп айтқан болатын [1]. Осыған байланысты, ұлтымыздың жаңа сапаға көшудегі біздің міндетіміз өздерінің эмоциялық интеллектісін басқаруға үйрету қажет.

Қоғамдағы жаңа әлеуметтік және экономикалық қатынастар, үйреншікті өміріміздің көптеген салаларындағы өзгерістерге әкелді. Қоғам мүшелерінің бұл

өзгерістерге бейімделуі оңайға соққан жоқ. Бұл өзгерістер, жалпы мәдениет, білім беру және ағарту салаларын қамтып, ұрпақтарымызға өз әсерін беруде.

Өмірдің алғашқы кезеңінен бастап балаларда көптеген эмоциялар пайда болады. Олар ашу, қорқыныш, қуаныш, мақтаныш, ұят және т.б. сияқты түрлі эмоцияларды білдіреді. Балалардағы эмоциялар олардың жағдайы мен басқа адамның жағдайы туралы ақпарат береді. Жағымды эмоциялар балаларға қауіпсіздік пен сенімділік сезімін береді. Теріс эмоциялар керісінше, қауіп пен наразылықты білдіреді.

Баланың қоғамға сәтті бейімделуі үшін ол өзінің сезімдері мен эмоцияларын басқара білуге, оларға саналы түрде әсер етуге және басқа адамдардың сезім-

дерін тануға, яғни дамыған эмоциялық интеллектке ие болуға үйренуі керек. Бұл мәселе қазіргі таңда өте көкейкесті болып табылады.

Жалпы эмоциялық интеллект ұғымы Э.Торндайк Дж.Гилфорд және Г.Айзенктің әлеуметтік интеллект тұжырымдамаларынан бастау алған. Эмоциялық интеллект дамуының басталуы Гарднердің интеллект теориясымен байланыстырады. Өзінің теориясында Гарднер тұлғаишілік және тұлғааралық интеллект ұғымдарын бөледі.

Ол тұлғаишілік интеллектті – «өзінің эмоционалды өміріне, эмоцияларына қол жеткізу: сезімдерді бірден ажырата білу, оларды атау, оларды символдық кодтарға аудару және өз мінез-құлқын түсіну және басқару құралы ретінде пайдалану мүмкіндігі» деп сипаттайды.

Е.А. Алябьеваның пікірінше, «қазіргі кездегі эмоциялық интеллект бұрын тарихқа дейінгі кезеңдерде адамның өмір сүруі үшін маңызды болды, өйткені ол қоршаған ортаға бейімделу, әлемде өмір сүру және басқа тайпалармен және көрші тайпалармен ортақ тіл табу қабілетінде көрінеді» [2].

Психоанализдің негізін қалаушы З.Фрейд эмоциялар мен оларды бақылау мәселесімен көп айналысты. Ақыл-ойды зерттеуге айтарлықтай үлес қосқан Д.Уэкслер ақыл-ойды - жеке адамның мақсатты әрекет ету қабілеті, ойлау және сыртқы әлеммен тиімді қарым-қатынас жасау деп талдады» [3].

Тек 1960 жылдары эмоциялық интеллект ұғымы алғаш рет пайда бола бастады. 1964 жылы М.Белдоктың, ал 1966 жылы Б. Лойнердің еңбегінде көрініс тапты.

Эмоциялық интеллект теориясының өріс алып дамуы 1980-1990 жылдары болды. 1983 жылы Ховард Гарднер «өзінің әйгілі интеллект моделін шығарды, онда ол интеллектті тұлғаишілік және тұлғааралық деп бөлді». 1985 жылы В.Пейн эмоционалды интеллекттің дамуына арналған жұмысын жариялады.

Ал 1988 жылы Р.Бар-Он өзінің докторлық диссертациясында эмоциялық интеллект коэффициенті–EQ ұғымын енгізді. Р.Бар-Он эмоциялық интеллектпен теңестіруге болатын құзыреттіліктің бес саласын анықтады; осы құраушылардың әрқайсысы бірнеше қосалқы құраушылардан тұрады:

1. Өзін-өзі тану: эмоцияларын түсіну, өзіне деген сенімділік, өзін-өзі бағалау, өзін-өзі өзектендіру, тәуелсіздік.

2. Тұлғааралық қарым-қатынас дағдылары: эмпатия, тұлғааралық қарым-қатынас, әлеуметтік жауапкершілік.

3. Бейімделуге қабілеттілік: мәселелерді шешу, шындықпен байланыс, икемділік.

4. Күйзеліс жағдайларын басқару: күйзеліске тұрақтылық, импульсивтілікті басқару.

5. Басым болатын көңіл-күй: бақыт, оптимизм.

Р. Бар-Он жоғарыда аталған қосалқы құраушыларға сәйкес 15 шкаладан тұратын эмоциялық интеллектті өлшеу сауалнамасын жасады [4].

1990 жылы Питер Саловей мен Джон Майердің «Эмоциялық интеллект» мақаласы жарық көрді, онда авторлар эмоционалды интеллектті «өздерінің және басқалардың эмоциялары мен сезімдерін бақылау қабілетіне әсер ететін әлеуметтік интеллекттің бір түрі» деп сипаттады [5].

Дж.Мейер мен П.Сэловей, «эмоциялық интеллект ұғымын екі болжамда ұсынған: тұлғаишілік және тұлғааралық эмоциялық интеллект. Адамдар арасындағы қарым-қатынас адамның ойлар, әрекеттер мен сезімдер арасындағы қарым-қатынастарды табу қабілетін білдіреді, ал адамдар арасындағы қарым-қатынас басқа адамдарға бейімделуге, оларға жанашырлық танытуға, оларды шабыттандыруға және ынталандыруға бағытталған қарым-қатынастарды түсіну және басқалармен қарым-қатынасты жеңілдету» [6].

Бүгінгі таңда эмоциялық интеллект

адам өмірінің эмоционалды саласын тиімді түсіну қабілеті ретінде қарастырылады: қарым-қатынастағы эмоция және оның эмоционалды негізін түсіну, қарым-қатынас пен мотивациямен байланысты мәселелерді шешу үшін пайдалылып келеді.

И.С. Степанов «эмоциялық интеллектті адамның әлеуметтік жетістігін қамтамасыз ететін және жеке факторларды қамтитын жүйелік-функционалды қасиет ретінде қарастырады. Әлеуметтік жетістікке жету үшін эмоциялық интеллекттің жеке компоненттерін дамыта отырып, жаттығу немесе психокоррекциялық жұмыс арқылы эмоциялық интеллекттің құраушы бөліктерін дамытуға болады» [6].

Х.Гарднер интеллектті-кеңістіктік, тұлғаишілік және тұлғааралық, логикалық-математикалық, лингвистикалық, моторлық және музыкалық» деп бөледі. Ол эмоциялық интеллекттің бөлінген түрлерін келесідей сипаттайды.

1. «Кеңістіктік интеллект – кеңістіктік қасиеттер мен қатынастарды қабылдау, қол жетімді бейнелерді өзгерту және визуалды-кеңістіктік көріністерді қолдана отырып, ақыл-ой мәселелерін шешу мүмкіндігі.

2. Тұлғаишілік интеллект-адамға өзінің уайымдары мен ойларының құпия тереңдігіне енуге мүмкіндік беретін қабілет.

3. Тұлғааралық интеллект-адамдардың көңіл-күйін, олардың ниеттері мен сезімдерін түсіну, адамдармен тіл табысу және басқалардың көмегімен өзінің қалауына қол жеткізу қабілеті.

4. Логикалық-математикалық интеллект-математикалық қабілеттер, ғылыми іс-әрекеттің негізін құрайтын қорытынды жасау қабілеті.

5. Ауызша интеллект-тілдік құралдарды қолдана отырып, мәселелерді шешу, сондай-ақ сөздер мен сөз тіркестерінің дыбысына, олардың грамматикалық құрылымына жеке сезімталдықты анықтау қабілеті.

6. Моторлық интеллект-белгілі бір зат-

тармен тәжірибелік іс-қимыл жасау, сонымен қатар денені басқара білу қабілеті.

7. Музыкалық интеллект-музыкалық бейнелерді қабылдау және оларды әуен мен ырғақта білдіру қабілеті» [7].

Дж.Мейер мен П.Саловей эмпатия, хабардарлық, тепе-теңдік, жауапкершілік сияқты сипаттамалармен біріктірілген эмоционалды интеллект теориясының принциптерін ұсынды.

Эмпатия - эмоциялық интеллекттің негізі болып табылады. Эмпатиялық реакцияларды сезіну, басқа адамның сезімімен сәйкестендіруді және осылайша оған деген сүйіспеншілік пен жанашырлықты білдіреді. Эмпатия эмоцияны тануда, сезімталдықта, нысанаға эмпатиялық уайымдауларды түсінуде және көрсетуде көрініс табады.

Хабардарлық. Эмоционалдық жай-күйді қолдау үшін өзінің сезімдерінде құзыретті болу қажет. Ол үшін өнімді және өнімсіз эмоцияларды ажырата және қабылдай білу керек. Бұл жағдайда оларды өз уақытысында, яғни оларды бастан кешкен кезде ажырата білу керек.

Тепе-теңдік. Адамның эмоционалды өміріндегі бастан кешірген тәжірибесі ми қабаттарында, яғни висцеральды ми деп аталатын бөліктерінде сақталады. Рационалды ми ретінде жаңа қабат жағдайларды тұжырымдайды, қарастырады және бағалайды, тәуекелділіктің немесе сый-ақы алу ықтималдығын анықтайды.

Жауапкершілік. Эмоциялық интеллект деңгейі жоғары адам ақыл-ой және психикалық денсаулығына байланысты өзінің әл-ауқаты үшін жауапкершілік алады. Эмоцияларға тән белсендендіру қабілеттерінің арқасында олар адамды белгілі бір таңдау жасауға итермелейді, бұл нақты әрекеттер мен белгіленген мінез-құлыққа әкеледі [6].

А.В. Алешина, С.Т. Шабанов «...қазіргі әлемде қоғамның қажеттіліктеріне сәтті бейімделу үшін адам дамыған эмоциялық интеллектке ие, өзінің және басқа адамдардың эмоцияларын түсінуге және

басқаруға қабілетті болуы керек» деп атап өтті [5].

Бастауыш мектеп жасындағы эмоционалды даму интеллектуалды дамудан озып келеді, сондықтан рухани-адамгершілік тәрбие-бұл адамның адамгершілік идеялары мен адамгершілік сезімдерін дамытудың өзекті мәселесі. Психиканың осы саласының жеткіліксіз қалыптасуы көптеген адамдар арасындағы мәселелер мен қақтығыстардың пайда болуына әкелуі мүмкін, мысалы, өзін және басқаларды қабылдамау, топпен немесе ұжыммен жұмыс істей алмау, эмоцияны басқара алмау және т.б.

Зерттеушілер А.В.Алешина, С.Т.Шабанов атап өткендей «бастауыш мектеп жасындағы эмоционалды дамудың өзіндік ерекшеліктері бар, олар болашақта эмоциялық интеллекттің қалыптасу ерекшеліктерін анықтайды. Бұл жаста қоршаған әлемге деген барлық көзқарас «жақсы» және «жаман» деген ұстанымдарға негізделген эмоционалды бағытта көрінеді [5].

Эмоциялық интеллекттің қалыптасуына әсер ететін факторлар – бұл балаға әртүрлі мазасыздық, уайым, қуаныш және т.б. әкелетін өмірлік жағдайлар болып табылады. Олардың маңыздылығы баланың өз эмоциялары мен басқалардың эмоцияларын түсінуі балаға қоршаған жағдай туралы пікір жасауына және оны тиісті эмоциялық реакцияға дайындайды.

Бұл орайда факторлар биологиялық және әлеуметтік болуы мүмкін. Биологиялық факторлар деп жыныстың, жастың ерекшелігі түсініледі; әлеуметтік факторлар ретінде-баланың қоршаған ортасы, оған әлеуметтік ортаның әсері, ата-аналардың балаларға деген қарым-қатынасы, құрдастарымен қарым-қатынас және баланың мектептегі қарым-қатынасы жатады.

А.А. Осипова «...мектеп эмоциялық интеллектті дамытудың маңызды факторы болып табылады. Мектеп өміріне кіре отырып, бала сыныптастарымен белсен-

ді қарым-қатынас жасай бастайды, жаңа достар табады, ұжым өміріне қатысады. Мұнда баланың нашар бейімделуі немесе шамадан тыс ұялуы салдарынан басқалармен қарым-қатынаста мәселелер туындауы мүмкін. Сондай-ақ, оқу процесінде оқушыларға өз әрекеттерін бағалауға рұқсат етілген кезде өзін-өзі бақылау сияқты құраушы бөліктерді енгізуге болады. Балаларға өздерінің сезімдері мен эмоциялары туралы айтуға мүмкіндік беру керек» деген пікір білдірді [8].

Жалпы, ғалымдардың пікірлеріне сүйене отырып, бастауыш сынып оқушыларында эмоциялық интеллектті қалыптастыру және дамыту ерекше маңызға ие деп айта аламын. Дәл осы жаста баланың қалыптасуы мен қызмет етуі үшін физиологиялық және психологиялық алғышарттар пайда болады.

Ғалымдардың ұсынған бастауыш сынып оқушыларының эмоциялық интеллекттерін дамыту әдістерін талдай отырып: тренинг, арт-терапия, психологиялық жаттығулар, мінез-құлық терапиясы, пікірталас әдістері, модельдеу, рөлдерді ойнау, кері байланыс, демонстрациялар тиімді болып табылады [9]. Эмоциялық интеллекттің дамуының нәтижесі ретінде бастауыш сынып оқушы тұлғасының үйлесімді дамуы, өзінің эмоцияларын білуі, басқара алуы, өзге адамдардың эмоцияларын жақсы түсінуі жатады.

Мен әзірлеген «Менің эмоциялық интеллектім» эмоциялық интеллектті дамыту бойынша авторлық бағдарлама жалпы білім беретін мектептің бастауыш сынып оқушыларына арналған. Бағдарламаның мақсаттары: 1) әлеуметтік өзара іс-қимылда өзінің эмоциялық жай-күйін және басқа адамдардың (сыныптастарының, мұғалімдердің, ата-аналардың) эмоцияларын түсіну мен сезіну қабілетін дамыту және жетілдіру; 2) Әртүрлі жағдайларда өзінің эмоционалдық жай-күйін реттеу қабілетін дамыту; 3) эмпатикалық қабілеттерін дамыту.

Бағдарлама екі модульді қамтиды.

Бірінші модуль эмоциялар, сезімдер, олардың адам өміріндегі маңызы туралы білім мен идеяларды қалыптастыруға, сондай-ақ рефлексия қабілетін дамытуға бағытталған. Сабақтарда жеке эмоционалды күйлердің рефлексиясын дамытуға, мимикалық экспрессивті ақпарат негізінде ғана емес, сонымен қатар сөйлеу негізінде де басқа адамдардың эмоцияларын тану дағдыларын қалыптастыруға ерекше назар аударылады. Бірнеше сабақтар толығымен өз эмоцияларын басқару дағдыларын дамытуға арналған-оқушылар бұлшықет релаксациясы дағдыларын игереді, тонусты арттыру, релаксация және шиеленісті жеңілдету үшін тыныс алу әдістерін үйренеді. Сонымен қатар, топшілік интеграцияны және тұлғааралық өзара әрекеттесуді модельдейтін ойын жаттығулары қолданылады. Барлық жаттығулар тақырыптық түрде бастауыш сынып оқушысының ай-

наласындағы адамдардың ішкі әлемін, олардың эмоционалды жағдайларын түсінумен байланысты.

Екінші модуль қарым-қатынаста эмоцияларды басқару дағдыларын қалыптастыруға арналған. Оқушылар тұлғааралық қатынастардың әртүрлі түрлері, жанжал жағдайларын шешу әдістері туралы идеялары, әлеуметтік рефлексия дағдылары, қарым-қатынаста сезімдерді сындарлы түрде білдіру дағдылары қалыптасады.

Бағдарламаны жүзеге асыру барысында балалар эмоцияларды жақсы тануды, олардың эмоцияларына саналы түрде әсер етуді, оларды басқаруды үйренді; басқалардың сезімдерін тани бастады, оларға жанашырлық танытуды үйренді. Болашақ ұрпақтарымыз өзін-өзі тани отырып өз эмоциясын басқара алатын тұлға болып қалыптасуына өзіміздің үлесімізді қосу парыз деп санаймын.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың Қазақстан халқына Жолдауы. 2020 жылғы 1 қыркүйек
2. Алябьева Е.А. Психогимнастика в начальной школе: методические материалы в помощь психологам и педагогам. – М.2014.
3. Додонов Б.И. Эмоция как ценность. – М. 2010.
4. Люсин Д.В. Новая методика измерения эмоционального интеллекта: опросник ЭМИН / Д.В. Люсин // Психол. диагностика. - 2006. - № 4.
5. Алешина А.В. Эмоциональный интеллект для достижения успеха. – Санкт-Петербург: Речь, 2012.
6. Андреева И. Н. Эмоциональный интеллект как феномен современной психологии. – Новополюк: ПГУ, 2014.
7. Гоулман Д. Эмоциональный интеллект. Почему он может значить больше, чем IQ / Гоулман. – Москва: «Манн, Иванов и Фербер», 2013.
8. Александровская Э. М. Психологическое сопровождение школьников – М. 2013.
9. Самоукина Н.В. Игры в школе и дома: Психотехнические упражнения и коррекционные программы. М.: Новая школа, 2005.





СУБМӘДЕНИЕТТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУДА МУЗЫКАНЫҢ РӨЛІ

Ж.М. Дүйсебекова¹, Н.М. Муслманбекова²

¹PhD докторант, Сулейман Демирель Университетінің аға оқытушы
(Қазақстан, Қаскелең қаласы), e-mail: zhainagul.duisebekova@sdu.edu.kz

²Сулейман Демирель Университетінің қазақ тілі мен әдебиеті мамандығы
2-курс магистранты, (Қазақстан, Қаскелең қаласы),
e-mail: ms.nazerke1998@mail.ru

Аңдатпа. Мақалада субмәдениет ұғымына анықтама береді. Терминнің шығу тарихы мен субмәдениет бірлестіктерінің тарауына мысал келтіреді. Субмәдениеттің «мектептік» субмәдениет, «көше» субмәдениеті, «антимектептік» субмәдениет жіктелуі, оның ішінде музыкалық субмәдениет, арт субмәдениет, ғаламтор субмәдениет, субмәдениет деп бөлінетіні айтылған. Соның ішінде жастардың тілдік тұлғасына тікелей әсер етіп отырған топтардың бірі «Ninety» one тобының әндерінің сөздеріне тілдік талдау жасалады.

Аннотация. Статья дает определение понятию субкультура. Приводит пример происхождения термина и главы ассоциаций субкультур. Отмечается, что субкультура подразделяется на «школьную» субкультуру, «уличную» субкультуру, «антимекторную» субкультуру, в том числе музыкальную субкультуру, арт-субкультуру, интернет-субкультуру, субкультуру. В частности, будет проведен языковой анализ слов песен группы Ninety one, одной из групп, оказывающих непосредственное влияние на языковую личность молодежи.

Abstract. The article defines the concept of subculture. It gives an example of the origin of the term and the head of subculture associations. It is noted that the subculture is divided into «school» subculture, «street» subculture, and «anti-vector» subculture, including musical subculture, art subculture, Internet subculture, and subculture. In particular, a language analysis of the lyrics of the songs of the group Ninety-one, one of the groups that directly impacts the linguistic personality of young people, will be carried out.

Кілт сөздер: субмәдениет, музыка, тілдік тұлға, тіл тазалығы, сөз мәдениеті, сөз тазалығы.

Ключевые слова: субкультура, музыка, языковая личность, чистота языка, культура слова, чистота слова.

Key words: subculture, music, linguistic personality, purity of language, culture of the word, purity of the word.

Әлеуметтанушылар XXI ғасырда жастар арасында бірнеше әлеуметтік мәселелерді тізіп көрсеткен. Солардың ішінде жастар арасында өзекті болып тұрғандардың бірі – жастар субмәдениеті. «Субмәдениет – кедейлікке немесе әлеуметтік қатынастардың жетіспеуіне байланысты өмір сүретін қауымдастықтың шектелу мәдениеті» делінсе [1], ғалым

А.В.Мудрик «субмәдениет тасымалдаушылардың өзара түсінігі мен қарым-қатынас құндылықтары т.б. көзқарастарды жинақтаған автономды тұтас білім. Өзіндік қызығушылық, талғам, жаргон, фольклор, иерархиялы бағынулардан тұратын біртұтас жүйе» деп анықтама берген болатын [2]. Субмәдениет – XX ғасырдың екінші жартысында ғана пайда болған

ұғым. Бұл терминді 1950 жылы танымал заңгерәрі әлеуметтанушы Дэвид Рисмен енгізген. Батыс елдері ғалымдарының пікірлері бойынша, жастардың түрлі субмәдени топтарға кіре бастауы АҚШ пен қарт құрлық Еуропада соғыстан кейінгі мезгілде пайда бола бастаған. Бастапқыда ғалымдар субмәдениетті негізгі мәдениеттің бір тармағы ретінде қарады. Алайда кейінірек ғалымдардың пікірі өзгеріп, бұл дәстүрлімәдениеттің тармағы емес екенін айтып, оған түрлінше жеке ұйым ретінде анықтама беріле бастады. Ұлыбританияда 50 - жылдардың орта тұсында «тедтердің» субмәдени бірлестігі пайда болды. Ал АҚШ - та XX ғасырдың 60 - жылдары пайда болған хиппилердің субмәдениеті ең көрнекті әрі айшықты болды. Жастардың субмәдени бірлестігінің: «эмо», «гот», «фрик», «трейсер», «какэти», «метталист», «отака», «паркур», «панк» т.б. түрлері кездеседі және бұл нормативті емес бірлестіктер уақыт өткен сайын өзгеріп, жыл сайын жаңа түрлері қосылуда. Жастар субмәдениеті өз ішінде таптық жағдайға байланысты да жіктеледі:

- «мектептік» субмәдениет – орта таптық, негізгі зейіні оқуға шоғырларған;
- «көше» субмәдениеті – жұмысшы таптық, құндылық қалыптасу кезеңі;
- «антимектептік» субмәдениет – төменгі таптық мәдениет, сабаққа қатысу көрсеткіші төмен, масмедиа ұсынған құндылықты қабылдайды.

Ал субмәдениеттің өз ішіндегі түріне келер болсақ өзара:

- музыкалық субмәдениет – музыкалық қызығушылығына байланысты бірікке топ;
- арт субмәдениет – түрлі өнерге қатысты хоббиілеріне байланысты біріккен топ;
- ғаламтор субмәдениет – виртуалды әлемде бір-бірімен тіл табысу арқылы біріккен топ;
- спорттық субмәдениет – белгілі бір топқа жанкүйерлік ету арқылы біріккен

топ (мысалы: футбол)

Музыка (*гр. μουσική*, тура мағынасында музалар өнері) сазды өнер түрі адамның сезім мен көңіл-күйінің, ойының сазды жеткізуші қатынас құралы. Музыканың басқа өнер түрлерінен айырмашылығы образдың үн түрінде жеткізілуінде. Музыка өз кезегінде адамзат баласы үшін қоғамдық – идеялық, мәдени – тәрбиелік, эстетикалық қызмет атқарады [3]. Музыканың басқа шудан, өзеннің сыбдыры мен құстың дыбысынан ерекшелігі – музыкада дыбыстық уақыт пен дыбыстық биіктік ретке келтірілген (ритм және ырғақ). Музыка адамзат тарихында алғашқы адамзат құрылысынданда дамып бірнеше өнердің синкереттелуі арқылы пайда болды.

Музыканың адаммен қатыстылығына байланысты:

- шығармалық (автор музыканы тудырады);
- орындау (әнші немесе музыкалық аспаптарда орындайды);
- қабылдау (тыңдаушы әуенді тыңдап, сете сақтайды).

Ахмет Байтұрсынов «Әдебиет таңытқыш» кітабында өнерді – көрнек өнер деп атап, бес түрлі түрін көрсеткен. Музыка өнерін – әуез өнері деп атап, әуездің түрлі орайын, шырайын, сазын, сайрамын келтіріп, құлаққа жағып, көңілді әсерлейтін ән салу, күй тарту өнері [4].

Физика саласының ғалымдары музыканың адамға әсері туралы зерттеген. Ғалымдардың айтуынша музыканың діріл толқындары адам ағзасының дірілімен бірігіп миға сигнал береді екен. Музыканың адам ағзасына әсерінің оң және теріс жағы бар.

Музыканың тілдік тұлғаның әсері, оның ішінде мектеп оқушысына әсері туралы шет ел және орыс ғалымдары бірнеше зерттеу жұмыстарын жүргізген болатын. Мысалы, Э. Жак – Далькроз, К. Орф, Д.Б. Кабалевский, Г.П. Стулова, Д.Е. Огородинов, Н.А. Ветлугина зерттеу жұмыстарын зерттеу жұмысын жүргізген



болатын. Ғалымдардың пікірінше, музыка тыңдау қабілетінің дамуынан басқа:

- интеллектуалды даму;
- когнитивті қабілеттердің дамуы (ойлау, есте сақтау, түсіну);
- рухани – адами қасиеттердің дамуы;
- шығармашылық және қиялдаудың дамуы;
- көңіл-күйдің көтеріңкі болуы;
- сөйлеу қабілетінің дамуы (демалу, дикция, дыбыстық білім, демалу жолдарының тазалығы).

Музыканы тыңдау арқылы балаларда осындай қабілетер дамиды. Алайда егерле музыканың ритімі 120 асатын болса онда балалар үшін бұл музыка

зиянды. Көптеген зерттеулер нәтижесінде әуезді музыка тыңдау:

- қарым – қатынасқа түсе алу қабілетін дамытады;
- ойлау және қиялдау қабілеті мен есте сақтауды күшейтеді;
- шығармашылық қабілеттер;
- берілген ақпаратты есте сақтау;
- шығармашылық талғам мен эстетикалық қабілеттің дамуы т.б. қабілетерді дамытады.

Алайда ғалымдар «ауыр музыкалар (рок) оқушының тәртібі мен оқу үлгеріміне теріс әсер етеді» деген болатын 5-11 сынып оқушыларынан өздерін қызықтыратын өнер түрлерін белгілеуін сұрағанымызда:

1-кесте. Жастардың мәдени қызығушылығы

Сауалнамаға жауап бергендер таңдаған өнер түрі:	Нәтиже бойынша рейтинг %
Кино	84
Заманауи музыка	90
Әдебиет, кітап	65
Фотосурет, кинотүсірілім	83
Театр	60
Сурет салу/ мүсіндеме	50
Ештеңе қызықтырмайды	1,5

Сауалнама нәтижесі көрсеткендей, мектеп оқушыларының негізгі қызығушылығы (90%) заманауи музыка. Замануи музыканың жастардың мінез құлқы мен сабағына, тәртібіне тигізетін әсері туралы айтылған болатын. Ал тілдік тұлғасы енді қалыптасып келе жатқан жас өспірімнің ше?

Олай болса, Қазақстан жастарының, мектеп оқушыларының қызығатын – Q - рор бағытын зерттеп көрелік.

Q - рор Қазақстанға 2015 жылы алғаш келсе де, қазіргі еліміздегі ең танымал әрі кең тараған бағыт. Жыл сайын бұл бағытта бірнеше топтар және жеке орындаушылар қосылып, тыңдармандар саны да артуда, алайда негізгі тыңда-

рандары жастар мен мектеп оқушылары. Құрылғанына бес жыл болса бұл бағытты таңдаған орындаушылар бірнеше, Ninety one, MadMen, EQ, Ziruza, Juzim, Ozge, Madi Rymbayev, C.C.Tay, Newton, Ayree, Z-pop, Intro, Ice blue, Riza, Kyla Ruh, Alba, Malika Yes, Moonlight, Ashat Zhalgabai, Cristal, DiUooU, Tomaris Zhangazanova, Black Dial, Ayanat, Zineken сынды жеке орындаушылар мен топтар.

Енді осы Q-рор әндерін сөздің қатысымдық сапаларына салып, талдап көрелік. Q-рор әндер қандай эстетикалық талғам мен тыңдаушының мәдени деңгейін қалай көтеріп, нендей мағынаны көтеріп тұрғанын талдайық. Мәтінін сөздің қатысымдық сапаларына салып, талдап

көрелік:

1. Ninety one тобының «All I need» әні [5].

Сөзді, грамматикалық тұлғаларды, сөз тіркестері мен сөйлемді тілдегі мағынасына сай қолдану, ақиқатты дәл бейнелейтіндей етіп жұмсау сөз дұрыстығы деген ұғымды білдіреді [6].

Сөз дұрыстығы:

«Сау есімді ұрлайды оның қиылған...» ай сыйы» Ес - түсіндірмелі сөздікте адамның көрген-естігенін ойда сақтау қабілеті, ақыл-ой мағынасында берілген. / / Бұдан бөлек, жел соғу немесе арқан жасау үшін жіпті есу етістіктері ретінде айтылады. Ес сөзіне – «ес көрді» («сүйеніш тұтты»), «есін жиды», «ес біліп, етек жиғанша», «есі ауды», «есінен таңды» секілді сөз тіркестерін көрсеткен. Есінен айырылды, есін түзу ме деген сөздер кездескемен қазақ тілінде «сау ес», «есімді ұрлады» деген тіркес кездеспейді. Сөз дұрыстығы бойынша бұл қанша әсерлі жеткізу болғанмен, «есімнен таңдырды», «есімнен айырды» болса дұрыс болар еді.

«Ай сыйы». Ай - жердің серігі, аспан денесі, түнде жарығы түседі. Қыз баланың сұлулығын көрсету мақсатында: «айдай сұлу», «ай маңдай», «ай жүзді» деген тіркестер болғанымен «ай сыйы» деген сөз жоқ. Сөз дұрыстығынан қарайтын болсақ, «айдың тартқан сыйы» деп айтатын болса дұрыс болады.

«Айниды, айниды өкпеге толы бұл бике! Өкпеге толы бұл бике» – түсіндірмелі сөздікте «өкпе» - адамның реніш, назы немесе адамның ағзасы еп айтылған. Өкпелеу сөзіне – «өкпе сақтайды», «өкпе жүрмейді», «өкпесі қара қазандай» деген тіркестер бар, бірақ қазақ тілінде «өкпеге толы» сөз тіркесі жоқ, өкпелеген бұл бике болуы дұрыс, бірақ өкпеге адам толы бола алмайды.

«Иә, иә! Солай жайна, мен одан бері қайнайын, Қашан айналады екенмін деп сенің байыңа» – мағыналық жағынан да, сыпайылық этика жағынан да «байыңа»

тіркесінің қолданылуы қате. «Сенің сүйгеніңе», «ғашығыңа» т.б. әдемі естілетін, сөздің байлығын жеткізетін сөздер мен сөз тіркестері бар, алайда «қашан сенің байыңа айналады екенмін» өте дөрекі, дисфимизм.

Келесі бір сөздің қатысымдық сапасы – сөздің логикалығы. Сөздің логикалылығы деп ойымыздың қайшылыққа ұрынбауын айтамыз [7].

Сөздің логикалығы:

«Түйсігім дана көсем, «тек ми ісіткен бала өсер»». Түйсік адамның ойналатын, шешім қабылдап, сырттан келген ақпаратты саралайтын бір сезім мүшесі, «түйсігім дана – көсем» деген тіркесте логикалық байланысты көре алмаймыз. «Ми ісіткен бала өсер» деген сөз тіркесінің мағынасы түсініксіз, логикалық тұрғыдан не туралы айтылып тұрғаны білгісіз. Қазақ тілінде «ми ісіткен бала» деген сөз қолданысы жоқ.

«Баяу менің көңілім кетті солып, зая ердім өмірі сенің соңынан» - бірінші логикалық тұрғыдан «соңынан өмірі ердім» болмайды, екінші сөздердің қолдану орны дұрыс емес, «зая ердім соңынан» емес, текке, бекерге, босқа сөздері логикалық тұрғыдан сәйкес келеді.

«Сүйсінген адам өзіне-қисығын балап төзеді» - қандай сөз бен мағына айтқысы келіп тұрғаны белгісіз. Сөздің мағынасы не туралы екені түсініксіз, логикасы бойынша не айтып тұрғанын да түсіну қиын.

Қатысымдық сапаның ендігі бір түрі – сөз байлығы. Сөздің байлығы дегеніміз – әркімнің өз ана тілінің бар мүмкіндігін еркін пайдалана білуі.

Сөз байлығы: «Иә, иә! Сырт келбетіңе әңгімем жоқ, Бірақ шашыңның астындағысына менің күмәнім бар» – ми сөзінің бірнеше синонимдері бар, бірақ «шаштың асты» деген ең жұтаң қолданыс. Әрі өте дөрекі. Әдептілік жіне эстетикалық тұрғыдан өрсеке қате.

«Керім бәрінен сұлу». Керім – түсіндірмелі сөздікте паң, кербез, маңғаз де-



ген мағынаны береді. Ал паңды немес кербезді бәрінен сұлу деп логикалық тұрғыдан сәйкестендіре алмаймыз. Керім деп өзі сұлу сөзінің синонимі болып та қолданылады.

«Онымен билегім келеді, Дегенмен ол айнады» – айну түсіндірмелі.

Сөздікте «жүрегі айну», «сертінен таю», «жоқ жерден өзгере қалу» деген мағыналарда қолданады. Нақты бұл жолда не туралы, қалай айынығаны анық емес.

«Айтып едім сен жайында, қалды бәрі жайына» - қайталаудың түрі, омоним, алайда әсерлі етуі үшін қолданылған сөз өзі беретін үстеме мағынасынан айырылып тұр. Бұл жерде бай тілдің емес, жұтаң тілдің үлгісі секілді.

«Сырт келбетіңе әңгімем жоқ» – «сыртқы келбетіңе», «сұлулығыңа сөзім жоқ» немесе «сырт келбетің керемет» болу керек, «әңгімем жоқ» диалекті. Бұл мағынаны әдемі жеткізетін сөздер бар кезде, көпшілік тыңдалым үшін бұл сөзді қолдану қате.

Сөз тазалығы: «Ұмытайық жерді, одан биік алайық, бірден ғайып боп, қиялдарда аунайық» – қиял адамның шексіз сезімі болғаны белгілі, алайда қиялдарда аунау логикалық сәйкес емес.

Сөздің дәлдігі: «Деуге айтшы» – себебін айтшы, неге деген сөздердің орнына себебін деуге айтшы деп қолдаған. Деуге айтшы деп етістіктің сөз басына шығуы өрескел қате.

«Құрттыңғо тағы! Құрттыңғо тағы!

Құлшынысым болды, сен құрттыңғо тағы!» – жастардың арасында теріс мағынасында, дисфимизм ретінде қолданысқа осы әннен кейін кірген сөз.

«Ғо» диалекті, алайда сөзде жаман мағынаны үстемелеу үшін әдейі қолданған. «Баяу менің көңілім кетті солып» – бейнелі түрде жеткізгісі келгенмен, сөздердің қолданысы дұрыс емес. Көңіл – солмайды, көңіл – түсуі мүмкін, өзгеруі мүмкін.

Қорыта айтқанда, бұл әнді жалғыз топ, жалғыз адам ғана тыңдамайды. Бұл

ән көпшілік тыңдалымға берілгендіктен, сапалы әрі түсінікті болу керек. Алайда тұтастай алғанда бұл ән не мағына беріп тұрғанын түсіне алмайсың. Ән көркемдік тұрғыдан, сөздің қатысымдылық тұсынан сапасыз.

Келесі ән дәл осы топтың өте танымал әндерінің бірі – «АН! ЯН МАН!» [28].

Сөз тазалығы: «If you can do it If you can do it DO IT!

«АН! ЯН МАН!» – сөз қазақша беретін болса да әдемі мағына бере алады.

Мәтінде ағылшынша сөздердің болуы сөздің тазалығын бұзып тұр.

«Дір-дір, mic check - 1, 1, бұл flow үңгір, Тез-тез, кір-кір, PRRR!» – сөздің тазалығы, сөздің байлығы, сөздің дұрыстығы категорияларына кереғар келіп тұрған сөздер тіркесі. Тек дыбыстық сәйкестігі бойынша ғана жиналған.

Yo! Кет-кет, дем ал, дігідік, Тігіліп қал! Мә, ортан терек!

Мендік skill - бейберекет ұйқастардың үдемелі қозғалысы – сөздің өзі айтып тұрғандай бұл бейберекет сөздердің жиыны, не мағына, не логикалық бірлік жоқ.

Сөздің логикалығы: «Бойыңдағы уым тарамайды» - у тарамайды, тарқайды. Логикалық тұрғыдан қарайын болсақ бұл сөз дұрыс емес.

«Мен істеймін шынайы, стиль-жұбайым Шайқамаймын, тек дірілдетемін» бұл жерде логикалық сәйкес келмейтін сөздер көп. Бірінші-«стиль жұбайым», екінші-«мен істеймін шынайы», «шайқамаймын, тек дірілдетемін». Сөздердің бұндай логикалық сәйкес келмеуі – сөздің мағынасын тиісінше жеткізбей, тілді жұтаңдатып тұр.

Сөздің байлығы: «Шекарадан асын миың!» - тура мағынасында миды көлегейле тұратын ешқандай шекара жоқ. Алайда жанама мағына жағынан да миды көлегейлейтін шекараның болмауында. Бұл сөз жағымды эмоция сыйлағынымен, сөздің байлығы сапасын сәйкес келмейді.

«Жыланша жеймін сені шайнамай!» –

«жыландай үйірілді», «жыланша ысылдады» деген жыланның іс-қимылын алатын сөздер болғанымен, «жыланша жеймін», «жыланша шайнамаай жеймін» дейтін тіркес түрі болмайды.

Сөздің дұрыстығы: «Демің жетпей жатса, мұңайма, ауа беремін!» - ауау адамның өмір сүру үшін қажеттілік тудыратын бөлігі, алайда тура мағынасында адамға ауа берілмейді. Бірінші бұл жерде, «демің жетпесе мұңайма», «ауа беремін» тіркестері қате қолданыста.

«Әңгімелеріңнен жүрек айнады, Араластырғандай шайға май!» - логика тұрғысынан шайға майдың араласпайтыны, әңгімеден жүректің айнамайтыны да белгілі. Алайда бұл жердегі сөздер дұрыс

мағынасында қолданылмаған.

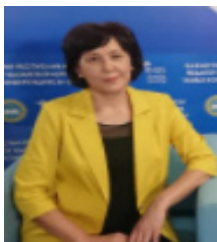
Сөздің дәлдігі: «Буланады мына ара толықтай» - біріншіден сөздің орындары ауысқан, тура мағынасында булану табиғи процесс ретінде бұл жерде сәйкес емес.

«Буланды» деген сөз тіркесі болғанмен, «мына ара буданды» дейтін сөз тіркесі жоқ. «Жандырамын, дереу былай кет деймін!» - «жағамын» және «өртеймін» сөз қолданыстары бар, «жанып жатыр» деген сөз болғанмен, жандырамын деген қолданыс жоқ. Бұдан шығатын қорытынды субмәдениеттің кең тарауымен қоғамымызға енген жаңа субмәдени топтар жаңа мәдениеттің тарауына ғана әсер етіп қойған жоқ, тілдік тұлғаның өзгеруіне де әсер етуде.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

1. Кроебер А.Л., Клахон С. Мәдениет: тұжырымдар мен анықтамаларға сыни шолу. – *Papers reabody Mus.*, 1952, 47, N 1, p. 181.
2. Эйзенштадт Ш. Қоғамның жаңаруы мен революциясы. Жаһандануды салыстырмалы үйрену. М.: Аспект Пресс, 1999. - 416 с.
3. Музыка. <https://kk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D1%83%D0%B7%D1%8B%D0%BA%D0%B0>
4. Байтұрсынов А. Әдебиеттанушы. Зерттеулер мен өлеңдер. – Алматы: Атамұра, 2003. – 208б.
5. Ninety one. All I need. <https://lyricstranslate.com/ru/ninety-one-all-i-need-lyrics.html>
6. Уәли Н., Қыдырбаев Ө. Қазақ тілі: сөз мәдениеті (жалпы білім беретін мектептің қоғамдық-гуманит. бағытындағы 10-сыныбына арналған оқулық. – Өңд., толық. 2-бас. – Алматы: Мектеп, 2010. – 256 б.
7. Балақаев М., Серғалиев М. Қазақ тілінің мәдениеті: оқулық. – Алматы: «Зият Пресс», 2006. – 140 б.





**Қайыпбаева
Айгүл Тоқтарбайқызы**

Қайыпбаева Айгүл Тоқтарбайқызы, қоғамдық-гуманитарлық бағыт пәндері зертханасының ғылыми қызметкері.

Білімі: 1991-1995 жж. Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық институты «Тарих» факультетін «Тарих» мамандығы бойынша үздік бітірді;

1995-1998 жж. Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық институты 07.00.02 – Отан тарихы (Қазақстан Республикасының тарихы) мамандығы бойынша аспирантураны бітірген.

1998-2002 жж. – Алматы қаласы, №12 орта мектептің тарих пәні мұғалімі қызметін атқарған.

2002-2004 жж. – Алматы қаласы, Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық институты, «Қазақстан тарихы» кафедрасы оқытушысы.

2004-2005 жж. – Астана қаласы, ҚР БҒМ «12 жылдық білім беру проблемалары» Республикалық ғылыми практикалық орталығы, аға ғылыми қызметкері.

2005-2011жж. – Астана қаласы, ҚР БҒМ «Оқулық» Республикалық ғылыми практикалық орталығы, аға ғылыми қызметкері.

2011 жылдан бастап 2021 жылдың маусымына дейін Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясында аға ғылыми қызметкер лауазымын атқарды.

Жалпы еңбек өтілі – 25 жыл.

Академияда қызмет жасаған 11 жыл уақыт аралығында «Қазақстан тарихы», «Дүниежүзі тарихы», «Адам.Қоғам.Құқық», «Құқық негіздері» пәндері, «Алаштану», «Этносаралық қатыныстардың қалыптасу тарихы» «Өлкетану», «Дінтану негіздері», «Зайырлылық және дінтану негіздері», «Қоғам және дін» бойынша МЖМБС, үлгілік оқу жоспарлары, оқу бағдарламаларын әзірлеу мен үйлестіру жұмысына қатысқан. 2011 жылы Педагогикалық мамандықтар бойынша ҚР МЖМБС әзірлеу жұмысын үйлестірді.

«Білім мазмұнын жаңарту аясында (5-9-сыныптарда) «Қазақстан тарихы», «Дүниежүзі тарихы» оқу пәндерін оқыту бойынша әдістемелік ұсынымдар», «Жалпы орта білім беру деңгейінде 10-11-сыныптарда «Қазақстан тарихы», «Дүниежүзі тарихы», «Құқық негіздері» пәндерін жаңартылған білім мазмұны бойынша оқытудың ерекшеліктері» туралы әдістемелік ұсынымдар әзірледі. Жалпы білім беретін мектептің 8-сыныбына арналған «Қазақстан тарихы» оқулығын, әдістемелік құрал, дидактикалық материалдар әзірлеген (авторлық құрамда).

«2011-2012 оқу жылынан бастап әр оқу жылдарындағы білім беру процесінің ерекшеліктері туралы» ӘНХ-ға «Адам және қоғам» білім саласы пәндері бойынша ұсынымдар, «Мектеп бітірушілердің қорытынды аттестаттауын ұйымдастыру және дайындау бойынша әдістемелік ұсынымдама», «Жаңартылған білім мазмұнын енгізу мониторингінің нәтижелері», «Оқулықтар мен ОӘК апробациясының қорытындысы», «Критериалды бағалау жүйесін енгізудің мониторингін өткізу» және т.б. әдістемелік ұсынымдар мен «Қазақстан тарихы», «Дүниежүзі тарихы», «Құқық негіздері» пәндерінен формативті және жиынтық бағалау тапсырмаларының жинағын әзірлеуге қатысты. Пандемия жағдайында «Қазақстан тарихы», «Дүниежүзі тарихы» пәндерінен әзірлен-

ген онлайн сабақтардың сараптама жұмысына қатысып, телесабақтарды әзірлеу жұмысын үйлестірді.

2022 жылғы 3 наурызда М.Қозыбаев атындағы Солтүстік Қазақстан университетінің базасында өткен «Мектептегі тарих пәні: тың тұжырымдама, ашық сана, заманауи көзқарас» тақырыбындағы съезд жұмысын ұйымдастырып өткізуге белсене қатысты.

Академияның басшылығымен ұйымдастырылған халықаралық ғылыми-практикалық конференцияларына, ҚР Тұңғыш Президенті - Елбасының Қоры мен ҚР БҒМ Мемлекет тарихы институтының, Башқұрт мемлекеттік университетінің, «Оқулық» РҒПО, Ш.Уәлиханов атындағы тарих және этнология институты ұйымдастырған халықаралық ғылыми практикалық конференцияларға қатысып, мақалалары жарияланды.

«НЗМ» ДББҰ базасында «Критериалды бағалау жүйесі: тәжірибе, проблемалар, перспективалар» тақырыбында өткен республикалық семинар-тренингтерге қатысқан. «НЗМ» Педагогикалық шеберлік орталығы» өткізген «ҚР орта білім беру мазмұнын жаңарту аясындағы білім беру бағдарламалары мен критериалды бағалау жүйесінің ерекшеліктері», «Қазақстан тарихы», «Дүниежүзі тарихы» пәндерінен 9-сынып білім алушыларын қорытынды аттестаттау тапсырмаларын құрастыру және сараптау» курстарынан өткен (сертификаттары бар).

2020 жылы Пандемия салдарынан елімізде жарияланған төтенше жағдай кезінде ONLINE МЕКТЕП жобасын жүзеге асыруда қашықтан сабақ беруге қосқан үлесі мен еңбегі үшін «Халық алғысы» мерекелік медалімен марапатталды.

2016, 2019, 2020 жылдары «Тәуелсіз Қазақстанның рухани және әлеуметтік дамуы жолында қол жеткен табыстары және оның гүлденуіне қосқан зор үлесі үшін» ҚР Білім және ғылым министрінің Құрмет грамотасымен марапатталған.





1	Ислямова Ажар Амановна	«БАҰО «Өрлеу»» АҚ филиалы ШҚО бойынша ПҚ БАИ аға оқытушысы, тарих ғылымының магистрі, психолог
2	Жүсіп Айдана Қазықанқызы	Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, Нұр-Сұлтан қ., Қазақстан Республикасы
3	МаХаньсюе	Казахский национальный университет имени аль-Фараби, магистрант 2 курса, специальность ПИП
4	Ахметова Ботагоз Саликовна	Национальная академия образования им. И.Алтынсарина, к.б.н., Центр психологии, воспитания и развития личности
5	Есепбай Жанбота	Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясының аға ғылыми қызметкері, педагогика ғылымдарының магистрі
6	Тоғызбай Нұргүл Батырбекқызы	ҚР Ұлттық тестілеу орталығы ҚАЗТЕСТ жүйесін дамыту басқармасы
7	Мукушева Алмагуль Наурызбаевна	Национальная академия образования им. И.Алтынсарина, к.ф.н.
8	Турсынбаев Абай Закирович	Национальная академия образования им. И.Алтынсарина, к.п.н.
9	Угольниковая Евгения Николаевна	ГККП Детская музыкальная школа №3 акимата города Нур-Султан
10	Кенжебаева Гүлдарига Мерекебайқызы	Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясының жетекші ғылыми қызметкері, п.ғ.к.
11	Арысбаева Жарқынай Асетуллақызы	Шымкент қаласы білім басқармасы әдістемелік орталықтың қазақ тілі мен әдебиеті пәні әдіскері, п.ғ.м.
12	Төлеш Наргиз	ҚазҰПУ-дың магистранты
13	Гутовец Марина Валерьевна	ГККП Детская музыкальная школа №3 акимата города Нур-Султан
14	Бердикулова А.С.	ҚР Ұлттық тестілеу орталығы ҚАЗТЕСТ жүйесін дамыту басқармасы
15	Сариева А.Ж.	ҚР Ұлттық тестілеу орталығы ҚАЗТЕСТ жүйесін дамыту басқармасы
16	Чернюк Юлия Александровна	г.Петропавловск, учитель КГУ «Первая гимназия»
17	Архыматаева Арай Жаксылыковна	“Семей қаласының №37 гимназиясы» КММ биология пәні мұғалімі, Семей қаласы, Қазақстан
18	Артюгина Оксана Николаевна	магистр педагогических наук, ГККП Детская музыкальная школа №3 акимата города Нур-Султан
19	Бай Цинсинь	КазНУ им.Аль-Фараби, Алматы
20	Аязбаева Меруерт Сериковна	Алматы қаласы, «№15 гимназия» КММ
21	Дүйсебекова Жайнагүл Мұратқызы	PhD докторант, Сулейман Демирель Университетінің аға оқытушысы (Қазақстан, Қаскелең қаласы)
22	Мулманбекова Назерке Мулманбековна	Сулейман Демирель Университетінің қазақ тілі мен әдебиеті мамандығы, 2-курс магистранты

1. Материалдар электронды түрде жіберіледі: мәтін редакторы MS WORD, жол аралығы бір интервал, парақтың шеті: сол жағы - 30 мм., оң жағы – 15 мм., үсті және асты – 20 мм.

2. **Мақаланың көлемі** (кестелер, әдебиет тізімін, суреттерді, суреттердің жазбаларын қосқанда) 4 беттен кем болмауы және 10 беттен аспауы тиіс.

3. Суреттер көлемі мақаланың 1/4 көлемінен аспауы тиіс.

4. Мақала міндетті түрде келесі ережелерге сәйкес ресімделуі керек:

- әмбебап ондық жіктеме кестесі бойынша **ӘОЖ**;

- **мақала атауы** мақаланың мазмұнын нақты ашуы тиіс; техникалық параметрлері: кегль – 14-пункт, қаріп түрі – Times New Roman бас әріппен, қою шрифтмен, азат жол ортаға дәл келтіріледі;

- автор(лар)дың аты-жөн(дер)і, сондай-ақ мекемелердің толық атауы келесі техникалық параметрлерге сәйкес келуі керек: кегль – 14-пункт, қаріп түрі – Arial, азат жол ортаға дәл келтірілуі тиіс;

- **аңдатпа** кіріспе сөздерді қамтымай, тек мақаланың негізгі ақпаратын қамтиды, көлемі 15 қатардан аспауы керек, қазақ, орыс және ағылшын тілдерінде келесі параметрлерге сәйкес жазылады: кегль – 12-пункт, (қазақ тілі үшін) – KZ Times New Roman, (орыс, ағылшын тілдері үшін) – Times New Roman, оң жақ-сол жақ шеті – 1 см., жол аралығы – бір интервал;

- **түйін сөздер** (5 сөзден кем емес) қазақ, орыс және ағылшын тілдерінде;

- мақала мәтіні: кегль – 14-пункт, қазақ тіліндегі мақалалар үшін – KZ Times New Roman, жол аралығы – бір жарым интервал;

- мақала кіріспеден басталады, онда тақырыптың өзектілігі қысқа, ықшам әрі нақты көрсетіледі, ғылымилығы (міндеттері) тұжырымдалады;

- мақала негізі ойды тұжырымдалап, онда кіріспеден қозғалған мәселеге нақты жауап берумен аяқталады;

- сілтемелер тік жақшамен беріледі; пайдаланылған әдебиеттер тізімінің болуы міндетті; жұмыстардың тізбесі оларды мәтінде көрсету тәртібімен ұсынылады;

- мәтіндегі кестелер сілтемелерден соң орналастырылады, мәтінде оларды ескеру тәртібімен нөмірленеді, әр кестенің өз тақырыбы, атауы болуы тиіс. Диаграммалар мен графиктер кестені қайталамауы тиіс. Кестелердегі материалдар мәтінге қосымша мәліметсіз түсінікті болуы тиіс, кестеде пайдаланған барлық қысқартулар кестенің астында орналастырылады.

- суреттер TIFF (*.TIF) немесе JPG форматында (Word-қа орналастырудың қажеті жоқ) жеке файлмен ұсынылады. Әр суреттің мәтінде бір сілтемесі болуы тиіс, суреттер реттік нөмірмен белгіленеді, суреттердің астындағы жазбалары толық ақпаратты қамтуы тиіс;

- қысқартулардың тек жалпы қабылданған нұсқаларына ғана рұқсат етіледі – өлшемдердің, физикалық, химиялық және математикалық шамалар мен терминдердің және т.б. атауларына рұқсат етіледі;

- математикалық формулалар Microsoft Equation ретінде терілуі тиіс (әр формула – бір объект).

5. Редакция мақалаға әдеби және стилистикалық өңдеу жүргізбейді. Қолжазба авторларға қайтарылмайды.

Талапқа сәйкес ресімделмеген мақалалар журнал бетіне жарияланбайды.

6. Мақала қолжазбасын және электронды нұсқасын келесі мекенжай бойынша жолдауларыңызға болады: 010000, Қазақстан Республикасы, Нұр-Сұлтан қ., Мәңгілік ел к-сі, 8, «Алтын орда» БО, 15-қабат. Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы.

7. Байланыс

Тел: 8 (7172) 57-63-53

E-mail: nao12@list.ru // жазылу индексі 75382

8. Автор туралы мәліметтер бөлек бетте (қағазда және электронды нұсқада) жазылады:

- ТАӘ, ғылыми дәрежесі және ғылыми атағы, жұмыс орны (журналдың «Біздің авторлар» бөлімінде жариялау үшін) толық берілуі тиіс;

- пошталық мекенжайы, қызметтік және үй телефондарының нөмірлері, E-mail (редакцияның авторлармен байланысуы үшін, электронды мекенжай журналға жарияланбайды) толық көрсетілуі керек;

- мақала атауы және автор(лар)дың аты-жөн(дер)і қазақ, орыс және ағылшын тілдерінде жазылуы тиіс («Мазмұны» үшін).

Реквизиттер: РНН 600900611860, ИИК KZ826010111000202462, БИН 080940006848, КБЕ 16, БИК HSBKKZKX,

КНП 859, «Қазақстан Халық жинақ банкі» АҚ.

1. Материалы представляются в электронном виде: текстовый редактор MS WORD, с одинарным межстрочным интервалом, поля: левое – 30 мм, правое – 15 мм, верхнее – 20 мм, нижнее – 20 мм.

2. Объем рукописи (включая таблицы, список литературы, подписи к рисункам, рисунки) не менее 4 страниц, не больше 10 страниц.

3. Объем рисунков не должен превышать 1/4 объема статьи.

4. Статьи должны быть оформлены в строгом соответствии со следующими правилами:

– УДК по таблицам универсальной десятичной классификации;

– заглавие статьи должно точно отражать ее содержание; технические параметры: кегль – 14 пунктов, гарнитура – Times New Roman, заглавные, жирные, абзац центрованный; – инициалы и фамилия (-и) автора(-ов), а также полное название организации образования должны соответствовать следующим техническим параметрам: кегль – 14 пунктов, гарнитура – Arial, абзац центрованный;

– аннотация должна быть лишена вводных фраз, содержать только главную информацию из статьи, объем не должен превышать 15 строк,

выполняться на казахском, русском и английском языках по следующим параметрам: кегль – 12 пунктов, гарнитура – Times New Roman (для русского, английского и немецкого языков), KZ Times New Roman (для казахского языка), курсив, отступ слева-справа – 1 см, межстрочный интервал – одинарный;

– ключевые слова (не менее 5 слов) на казахском, русском и английском языках;

– текст статьи: кегль – 14 пунктов, гарнитура – Times New Roman, межстрочный интервал – полуторный;

– статья начинается с введения, в котором очень кратко, лаконично отражается обоснование актуальности темы, формулировка научной проблемы (задачи);

– статья завершается формулировкой основного вывода, который должен содержать конкретный ответ на вопрос, поставленный во введении;

– сноски на литературу оформляются в квадратных скобках; наличие списка литературы обязательно; список работ представляется в порядке упоминания их в тексте;

– таблицы помещаются после ссылки в тексте, нумеруются в порядке упоминания их в тексте, каждая таблица имеет свой заголовок. Диаграммы и графики не должны дублировать таблицы. Материал таблиц должен быть понятен без дополнительного обращения к тексту. Все сокращения, использованные в таблице, должны быть пояснены в Примечании, расположенном под ней;

– рисунки (только черно-белые) представляются отдельными файлами с расширением TIFF (*.TIF) или JPG (не встраивать в Word). На каждый рисунок должна быть одна ссылка в тексте, нумерация у рисунков – сквозная, подписи к рисункам должны содержать достаточно полную информацию;

– сокращения разрешаются применять только общепринятые – названия мер, физических, химических и математических величин и терминов и т. п.;

– математические формулы должны быть набраны как Microsoft Equation (каждая формула – один объект).

5. Редакция не занимается литературной и стилистической обработкой статьи. Рукописи не возвращаются.

Статьи, оформленные с нарушением требований, к публикации не принимаются.

6. Рукопись и электронный вариант с материалами следует направлять по адресу: 010000, Республика Казахстан, г. Нур-Султан, ул. Мәңгілік ел, 8, БЦ «Алтын орда», 15-й этаж. Национальная академия образования им.

И. Алтынсарина.

7. Контакты:

Тел. (8 7172) 57-63-53

E-mail: nao12@list.ru // подписной индекс 75382

8. На отдельной странице (в бумажном и электронном варианте) приводятся сведения об авторе:

– Ф.И.О. полностью, ученая степень и ученое звание, место работы (для публикации в разделе «Наши авторы»);

– полные почтовые адреса, номера служебного и домашнего телефонов, E-mail (для связи редакции с авторами; не публикуются);

– название статьи и фамилия (-и) автора (-ов) на казахском, русском и английском языках (для включения в «Содержание»).

Реквизиты: РНН 600900611860, ИИК KZ826010111000202462, БИН 080940006848, КБЕ 16, БИК HSBKKZKX,

КНП 859, АО «Народный Банк Казахстана».

Журналдың құрылтайшысы:

Қазақстан Республикасы
Білім және ғылым министрлігінің
«Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық
білім академиясы» РМҚК.
Журнал 2000 жылдың
мамырынан шыға бастады.
Басылым 3 айда бір рет шығады.
Журнал Қазақстан Республикасының
Мәдениет және ақпарат
министрлігінде есепке қойылды
(2009 жылғы 16 қаңтарда Бұқаралық
ақпарат құралын есепке қою туралы
№9839-ж куәлік).

**Құрметті оқырмандар
мен авторлар!**

Журналда жарияланған
материалдар редакцияның
көзқарасын білдірмейді.
Фактілер мен мәліметтердің
анықтығына, сондай-ақ
стилистикалық қателерге
авторлар жауапты.
Журналға шыққан материалдарды
редакцияның келісімінсіз
көшіріп басуға болмайды.

Мекенжайы:

010000, Нұр-Сұлтан қ.,
Мәңгілік Ел даңғ., 8
«Алтын Орда» БО, офис-1500.
тел.: 8 (7172) 72-58-79
E-mail: nao12@list.ru

Басуға 09.06.2022 ж. қол қойылды.
ш.б.т. - 6,3. RISO басылым.
Таралымы - 142 дана.
Ы. Алтынсарин атындағы
ҰБА-ның дизайн және
полиграфиялық қызмет бөлімінде
басылып шығарылды

Учредитель журнала:

РГКП «Национальная
академия образования
им. И. Алтынсарина»
Министерства образования и науки
Республики Казахстан.
Журнал издается с мая 2000 года. Перио-
дичность 1 раз в 3 месяца.
Журнал поставлен на учет
в Министерстве культуры и информа-
ции РК (свидетельство о постановке на
учет средства массовой информации №
9839-ж
от 16.01.2009 г.).

**Уважаемые читатели
и авторы!**

Опубликованные в журнале
материалы не отражают точку
зрения редакции.
Ответственность за достоверность
фактов и сведений в публикациях,
а также за стилистические ошибки
несут авторы.
Перепечатка материалов,
опубликованных в журнале,
допускается только с согласия
редакции.

Наш адрес:

010000, г. Нур-Султан,
пр. Мангилик Ел, 8,
БЦ «Алтын Орда», офис 1500.
тел.: 8 (7172) 72-58-79
E-mail: nao12@list.ru

Подписано в печать 09.06.2022 г.
усл.печ.л. - 6,3. Печать RISO.
Тираж - 142 экз.
Отпечатано
в отделе дизайна и
полиграфических услуг
НАО им. И. Алтынсарина